

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI**

**ORGANİK TARIM VE TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN İSTİHDAM
YARATMA POTANSİYELİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nilüfer YOLCU

**EYLÜL - 2013
TRABZON**

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI

ORGANİK TARIM VE TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN İSTİHDAM

YARATMA POTANSİYELİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nilüfer YOLCU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdulkadir TOPAL

EYLÜL - 2013

TRABZON

ONAY

Nilüfer YOLCU tarafından hazırlanan “Organik Tarım ve Türkiye’de Organik Tarımın İstihdam Yaratma Potansiyeli” adlı bu çalışma 11.10.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (*oybirliği /oyçokluğu*) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Ana Bilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdulkadir TOPAL (Başkan-Danışman)

Prof. Dr. Mustafa Çağatay OKUTAN (Üye)

Doç. Dr. Mehmet TUNCER (Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. ... / ... /

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Nilüfer YOLCU

20.09.2013

ÖNSÖZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi programı kapsamında gerçekleştirilmiş bu çalışmanın tamamlanmasındaki katkılarından dolayı, araştırmalarımın her safhasında görüşleri ile beni yönlendiren, önerileriyle ufkumu açan, desteğini ve katkısını tüm çalışmam boyunca benden esirgemeyen, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Abdulkadir TOPAL'a;

Hayatımın her döneminde ve verdiğim her kararda olduğu gibi bu çalışmamda da sürekli yanımda olduklarını hissettiren, maddi ve manevi destekleriyle bana güç veren annem, babam ve kardeşlerime;

Tez çalışmalarım süresince destek ve hoşgörülerini benden esirgemeyen tüm akraba ve dostlarıma;

Sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Trabzon, Eylül, 2013

Nilüfer YOLCU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ.....	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ORGANİK TARIM SİSTEMİ.....	3-14
1.1. Kavramsal Açıdan Organik Tarım ve Organik Ürün.....	3
1.2. Organik Tarımın Amaçları.....	6
1.3. Organik Tarımın İlke ve Hedefleri.....	8
1.4. Organik Tarımın Avantajları.....	9
1.5. Organik Tarımın Dezavantajları.....	10
1.6. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Organik Tarıma Geçiş Nedenleri.....	11
1.6.1 Gelir Yaratıcı İlke.....	11
1.6.2 Doğal Kaynakların ve İnsan Sağlığının Korunması.....	12
1.6.3 Sosyal Kalkınma.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜNYADA ORGANİK TARIM.....	15-30
2.1. Dünyada Organik Tarımın Tarihsel Gelişimi.....	15
2.2. Dünyada Organik Tarım Ticareti.....	19

2.3. Organik Tarım Alanında Faaliyet Gösteren Uluslararası Kuruluşlar.....	20
2.3.1. Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu (International Federation of Organic Agriculture Movements-IFOAM).....	21
2.3.2. Organik Ticaret Birliği (Organic Trade Association-OTA).....	22
2.3.3. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organisation of the United Nations-FAO).....	22
2.3.4. Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Centre-ITC).....	23
2.4. Dünyada Organik Tarıma Yönelik Devlet Destekleri.....	24
2.5. Dünyada Organik Ürünlere Yönelik Tüketici Tercihleri	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYEDE ORGANİK TARIM	31-85
3.1. Türkiye’de Organik Tarım ve Tarihsel Gelişimi.....	31
3.2. Sözleşmeli Tarım ve Organik Tarım İlişkisi	33
3.3. Türkiye’de Organik Tarım Uygulaması	36
3.3.1. Organik Tarıma Geçiş ve Başvuru Süreci.....	36
3.3.2. Organik Ürünlerin Kontrol ve Sertifikasyonu.....	38
3.3.3. Organik Tarım Ürünlerinin İşlenmesi ve Ambalajlanması	43
3.3.4. Organik Tarım Ürünlerinin Etiketlenmesi	46
3.3.5. Organik Tarım Ürünlerinin Depolanması	58
3.3.6. Organik Tarım Ürünlerinin Taşınması	51
3.3.7. Organik Tarım Ürünlerinin Pazarlanması	52
3.4. Türkiye’de Organik Tarımın Kurumsal Yapısı	55
3.4.1. Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi.....	57
3.4.2. Organik Tarım Komitesi (OTK)	58
3.4.3. Organik Tarım Ulusal Ticaret Komitesi (OTK).....	59
3.4.4. Organik Tarım Proje ve Araştırmaları Ulusal Komitesi	59
3.4.5. Organik Tarım Birimleri	60
3.5. Türkiye’de Organik Tarımın Gelişimi ve Ticari Boyutu	60
3.6. Türkiye’de Organik Tarım Ürünleri ile İlgili Tüketici Tercihleri.....	68
3.7. Organik Ürünlerin Maliyet Unsurları.....	70
3.8. Türkiye’de Organik Ürün İç Pazarının Yapısı ve Geliştirme İmkânları	72
3.9. Türkiye’de Organik Tarıma Yönelik Devlet Destekleri	74

3.10. Türkiye’de Organik Tarım Potansiyeli	79
3.10.1. Marmara ve Trakya Bölgesi	79
3.10.2. Ege Bölgesi	80
3.10.3. Akdeniz Bölgesi	81
3.10.4. İç Anadolu Bölgesi	81
3.10.5. Karadeniz Bölgesi	82
3.10.6. Doğu Anadolu Bölgesi	83
3.10.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesi	84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ORGANİK TARIMIN İSTİHDAM YARATMA POTANSİYELİ	86-112
4.1. Türkiye’deki Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Durum	86
4.2. Türkiye’de Tarımsal Büyüme ve İstihdam	89
4.3. Tarımsal Üretim	91
4.4. Tarım İşletmelerinin Yapısı	94
4.5. Türkiye’de Uygulanan Tarım Politikaları	96
4.6. Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdam	101
4.7. Kırsal Nüfus ve İstihdam	104
4.8. Organik Tarım’ın İstihdam Yaratma Potansiyelinin Değerlendirilmesi	107
GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ	113-116
YARARLANILAN KAYNAKLAR	117-126
ÖZGEÇMİŞ	127

ÖZET

Ülkemizde tarım en önemli sektörlerden biridir. GSMH'nın %15'i, ihracatın %12'si, ve istihdamın %27'sinin tarım sektörüne ait olduğu düşünüldüğünde ekonominin bel kemiğinin tarım olduğu görülecektir. Türkiye'nin tarımsal yapısı ve gelenekleri, genetik zenginliği dikkate alındığında, iç ve dış pazar talepleri olan tarımsal ürünlerin üretimi açısından şanslı görülmektedir.

Küresel düzeyde yaşanan çevre kirliliği ve buna bağlı olarak doğal dengenin korunması ihtiyacı, beraberinde bazı alternatif üretim şekillerini de gündeme getirmiştir. Bu üretim biçimlerinin tarımsal alana yansımaları organik tarım şeklinde olmuştur. Organik tarımın esasları doğal kaynakları korumak ve insan sağlığı bakımından güvenilir sağlıklı gıda maddesi üretmektedir. Tarımın ekonomik ve ekolojik olarak kendisinden beklenen faydaları sağlayabilmesi açısından organik tarım giderek önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada, önce son yıllarda yeni bir tarımsal üretim modeli olarak ortaya çıkan organik tarımın Türkiye'de ve dünyadaki durumu üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise Türkiye'de organik tarımın istihdam yaratma potansiyeli değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Organik Tarım, İstihdam, Çevre Sorunları.

ABSTRACT

Agriculture is one of the most important sector of Turkey. When it is considered that 15% of GNP, 12% of exports and 27% of employment are related agricultural sector, then it is understood that it is the backbone of the economy. When the agricultural structures and traditions, genetic abundance of Turkey are taken into account, it is fortunate for Turkey agricultural products which have domestic and foreign demand.

Environmental pollution at the global level and the need for the preservation of natural balance brought some alternative production methods to the agenda. The reflection of these production methods to agriculture field has been in the way of organic agriculture. Protect natural resources, the basis of organic agriculture and human health in terms of producing reliable, healthy food. The benefits expected from it so it can provide economic and ecological agriculture as organic farming has gained increasing importance.

In this study, firstly, in recent years emerged as a new model of agricultural production of organic agriculture focused on the situation in Turkey and around the world. Then, evaluated potential for employment creation of organic agriculture in Turkey.

Keywords: Organic Agriculture, Employment, Environmental problems.

TABLULAR LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Dünya’da Organik Tarımın Dağılımı.....	19
2	Organik Tarım Müteşebbis Sertifikası Örneği	41
3	Organik Tarım Ürün Sertifikası Örneği	42
4	Türkiye’de Organik Tarımın Gelişimi	62
5	Organik Üretici ve Üretim Alanlarının Bölgelere Göre Dağılımı	63
6	Türkiye’nin Organik Ürün İhracatının Gelişimi	65
7	İhraç Edilen Ürünlerin Ülkelere Göre Dağılımı	66
8	En Çok Organik Ürün İthal Edilen Ülkeler (2010).....	68
9	Yıllar İtibariyle Organik Tarıma Verilen Krediler (2004-2011).....	75
10	Yıllar İtibariyle Alan Bazlı Destekler	76
11	ÇATAK Programı Kapsamında Yer Alan İller.....	77
12	Türkiye’de Yıllara Göre Büyüme Oranı ve İstihdamdaki Artış (%)......	87
13	Tarım Sektörünün GSYİH’ daki Payı ve Büyüme Hızı İle İstihdam ve Tarım Sektörü Payı	90
14	Türkiye Tarım Alanları (Bin hektar).....	92
15	Türkiye’de Nüfus, İşgücü ve İstihdam Verileri (Bin Kişi %).....	101
16	Türkiye’de Kır -Kent Nüfusu (Bin Kişi).....	105
17	Türkiye’de İstihdamın Sektörlere Dağılımı (Bin Kişi)	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Şekil Nr.</u>
1	Logolarda Kullanılacak Renkler	47
2	Logo Örnekleri	47
3	Organik Ürün Pazarlama Kanalları	54
4	Organik Tarımın Kurumsal Yapısı	56
5	İşletme Büyüklüğüne Göre Türkiye’de Tarım Bölgelerinin İşletme Sayıları (%).....	95
6	İşletme Büyüklüğüne Göre Türkiye’de Tarım Bölgelerinin Tarım Arazisi Büyüklükleri (%).....	95

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: adı geçen eser
Ed.	: Editör
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATÜT	: Alternatif Tarımsal Üretim Teknikleri
DGDS	: Doğrudan Gelir Desteği Sistemi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ETO	: Organik Tarım Organizasyonu Derneği
FAO	: Dünya Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GDO	: Genetiği değiştirilmiş organizmalar
IFOAM	: Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ITC	: Uluslararası Ticaret Merkezi
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
OTA	: Organik Ticaret Birliği
OTK	: Organik Tarım Komitesi
OTP	: Ortak Tarım Politikası
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TaTuTa	: Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizm ve Gönüllü Bilgi ve Tecrübe Takası
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WTO	: Dünya Ticaret Organizasyonu

GİRİŞ

Dünya nüfusu her yıl hızlı bir şekilde artmaktadır. Artan bu nüfusun beslenme ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tarımsal üretimin de en az nüfus artış hızı kadar bir hızla artması gerekmektedir. Buna karşın dünya kaynakları sınırlı ve kıttır. Doğal kaynakları ve tabii çevreyi en iyi şekilde kullanmak, doğa dostu üretim yöntemlerine başvurmak şarttır. Özellikle tarıma elverişli toprakların oldukça sınırlı olması, tarımda verimlilik artırıcı faaliyetlerin önemini daha da artırmaktadır. Bu faaliyetler, tarımda makineleşme, genetik uygulamalar, kimyasal gübreleme, ilaçlama, hormon uygulamaları gibi uygulamaları içermektedir. Bu durum verimliliği ve dolayısıyla elde edilen ürün miktarını arttırmakla birlikte, kullanılan bir takım teknikler ve uygulamalar öncelikle, gıda ihtiyacını gideren insanlığın, çeşitli sağlık problemleri ve çevre sorunlarıyla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu sorunlar, tarımsal üretimde değişimi zorunlu kılmıştır. Bu değişimin bir sonucu olarak da çevreye zarar vermeden güvenilir gıdaların üretimini sürdürülebilir bir şekilde sağlayan tarımsal üretim sistemleri gündeme gelmiştir.

Bu gelişmelerin sonucunda alternatif bir üretim sistemi olarak organik tarım ortaya çıkmıştır. Organik tarımın temel esası, doğal kaynakları korumak ve insan sağlığı bakımından güvenilir, sağlıklı gıda maddesi üretmektir. Hiçbir şekilde kimyasal gübre, hormon ve ilaç kullanılmayan organik tarım, sulamada, gübrelemede, hasatta ve ürünün işlenmesinde ürünün doğallığını bozmayan modern araç-gereç ve tekniklerin kullanılması ile güvenli gıdanın üretilmesinde önemli bir uygulama olarak görülmektedir.

Türkiye'de organik tarımın önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Her geçen gün organik tarım üreticisi ve tüketicisinin arttığı göz önünde bulundurulursa organik tarımda istihdam edilen kişi sayısının giderek artacağını söylemek mümkündür. Ülkemizde organik tarımın giderek artması sektörde istihdam edilecek kişi sayısını arttıracığından organik tarımla birlikte yetişmiş işgücüne olan talep de artacaktır. Organik tarımda birinci istihdam alanı toprakta çalışan insanlar, çiftçiler, ikinci istihdam alanı ise danışmanlıktır. Çiftçilerin uygulamaları yaparken danışmanlığa ihtiyacı olacaktır.

Bu çerçevede tezin amacı organik tarım sisteminin niteliklerini, Türkiye’deki ve dünyadaki mevcut durumunu ele alarak Türkiye’de istihdam yaratma potansiyelini ortaya koymak üzere incelemektir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, ilk olarak organik tarım ve organik ürün kavramları incelenmiştir. Daha sonra organik tarımın amaçlarına, avantajlarına dezavantajlarına, ilke ve hedeflerine yer verilerek organik tarımın önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Son olarak da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde organik tarıma geçiş nedenleri değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, öncelikli olarak dünyada organik tarımın gelişimi üzerinde durulmuştur. Daha sonra dünyadaki organik tarım ticareti ve organik tarım alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlarla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Son olarak dünyada organik tarıma yönelik devlet destekleri ve dünyada organik ürünlere yönelik tüketici tercihleri değerlendirilerek bu bölüm tamamlanmıştır.

Üçüncü bölümde “Türkiye’de Organik Tarım” başlığı altında organik tarımın tarihsel gelişimi, sözleşmeli tarım ve organik tarım ilişkisi, Türkiye’de organik tarımın kurumsal yapısı, uygulamaları ve ticari boyutu incelenmiş, Türkiye’nin organik tarım potansiyeli belirlenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda Türkiye’de organik ürün iç pazarının yapısı ve geliştirme imkânları ile birlikte Türkiye’de organik tarıma yönelik devlet desteklerine yer verilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise Türkiye’deki ekonomik ve sosyo-kültürel durum incelenmiştir. Daha sonra Türkiye’de tarımsal büyüme ve istihdam, tarımsal üretim ve tarım işletmelerinin yapısı değerlendirilmiştir. Bunun yanında Türkiye’de uygulanan tarım politikaları, istihdamdaki yapısal değişimler ile Türkiye’deki işgücü piyasası ve istihdam durumu araştırılmıştır. Son olarak da Türkiye’nin kırsal nüfusu ve istihdamı hakkında bilgilere yer verilmiş ve organik tarımın istihdam yaratma potansiyeli araştırılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ORGANİK TARIM SİSTEMİ

Bu bölümde öncelikle organik tarım ve organik ürün kavramları incelenecektir. Daha sonra organik tarımın amacı, ilke ve hedefleri ele alınarak sahip olduğu avantaj ve dezavantajlarla sistem hakkında genel bir çerçeve ortaya konulacaktır. Son olarak da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde organik tarıma geçiş nedenleri değerlendirilecektir.

1.1. Kavramsal Açıdan Organik Tarım ve Organik Ürün

Dünya genelindeki hızlı nüfus artışı ve tarım ürünlerinin artan nüfusun beslenmesine yetmemesi yeni çözüm arayışlarını beraberinde getirmiştir. Birim alandan elde edilecek ürün miktarını artırmak için yoğun kimyasal madde kullanımı yaygınlaştırılmıştır. Bitkileri hızla büyütmek ve yüksek verim almak için kimyasal gübre ve hormonlar, zararlı böceklerin ekonomik zarar vermesini ve hastalıkları önlemek için ise kimyasal ilaçlar bol miktarda kullanılmaya başlanmıştır.

Dünyada geniş alanlarda uygulanan bu entansif tarım¹ yöntemleri, giderek doğal ve biyolojik dengenin bozulmasına, tarımsal ürünlerdeki kimyasal atıkların insan sağlığını tehdit eder hale gelmesine, bitki ve hayvan sağlığının bozulmasına ve tüm bunlara bağlı olarak üretim maliyetlerinin gün geçtikçe artmasına sebep olmuştur. Bu sakıncaları ortadan kaldırmak amacıyla örgütlenen üreticiler ve tüketiciler doğayı tahrip etmeyen yöntemlerle üretilen ve insanlarda yan etki yapmayan tarımsal ürünleri tercih etmeye başlamışlardır. Bu amaçla alternatif olarak yeni bir üretim yöntemi olan organik tarım ortaya çıkmıştır (Çelik ve Bilgiç, 2003: 12).

¹ **Entansif tarım:** Bir araziden bir yılda birden çok ürün elde edilen, nadassız tarım veya yoğun tarım olarak da adlandırılan entansif tarım, teknolojik gelişmelere paralel olarak yoğun makine kullanımı yapılan ve tarım topraklarına aşırı gübreleme ve ilaçlama yapılan tarım yöntemidir.

Organik tarım dil farklılıkları nedeniyle farklı ülkelerde farklı isimlerle anılmaktadır. Örneğin, İngiltere’de organik (organic), Almanya’da ekolojik (ökologisch) ve Fransa’da biyolojik (biologique) kelimeleri kullanılmaktadır. Ancak genel olarak bakıldığında bu sözcükler birbirleriyle eşanlamlı kullanılmaktadır (Demiryürek, 2004: 66).

Organik tarım kavramı hakkında birçok tanım bulunmaktadır. Şöyle ki; dünyada organik tarım hareketlerini bir çatı altında toplamayı amaçlayan ve en büyük sivil toplum kuruluşlarından biri olan Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu (IFOAM)’na göre organik tarım, sürdürülebilir bir ekosistem, güvenli gıda, sağlıklı beslenme, sosyal adalet ve hayvanlar için daha iyi çevresel yaşam şartları ile sonuçlanan bir süreçler dizisine dayalı, bütünsel bir sistem yaklaşımı şeklinde tanımlanmaktadır (Yavuzer ve diğerleri, 2006: 141).

Başka bir tanımlama biçimine göre organik tarım; kimyasal girdi kullanmadan, üretimden tüketime kadar her aşaması kontrollü ve sertifikalı tarımsal üretim biçimidir. Bu sürecin tüm aşamaları ulusal ve uluslararası geçerliliğe sahip kurallara göre yapılmakta ve bu standartlara uygunluk bağımsız kuruluşlarca kontrol edilerek, sertifikalandırılmaktadır. Bu sayede, organik ürünlere yönelik tüketici güveni sağlanmaktadır (Demiryürek ve Bozoğlu, 2007: 316).

Daha geniş bir perspektiften bakıldığında organik tarım; ekolojik sistemde yanlış uygulamalar sonucu bozulan ve kaybolan tabii dengeyi yeniden tesis etmeye yönelik, insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içermekte olup, esas olarak sentetik kimyasal tarım ilaçları, hormonlar ve kimyasal gübrelerin sınırlandırılması veya kullanılmaması yanında organik gübrelerin (hayvan gübresi, yeşil gübreler ve bütün organik atıklar ve atıklar ile yapılan çürütme ameliyesi) kullanılması, ekim nöbeti, toprak ve su muhafazası, kullanılan her türlü üretim materyallerinin her çeşit yabancı ot, hastalık ve haşerelere, hatta ters şartlara (aşırı kurak, sıcak, soğuk, rüzgar) karşı direncini arttırma ve bütün bu söylenenlerin kapalı bir sistemde oluşturulmasını öneren, yetiştiricilikte sadece miktar artışı değil, aynı zamanda ürün kalitesinin de yükseltilmesini hedef alan dinamik alternatif bir üretim şeklidir (Er, 2009: 18).

Organik tarım aslında modern tarım teknikleri kullanılan bir sistemdir. Ancak yetiştiricilik ilkeleri yönünden bazı farklılıklar taşımaktadır. Yukarıdaki tanımlamalardan da hareketle bu farklılıkları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Kurt, 2006: 3):

- Organik tarım, modern tarımdan farklı olarak ekstansif bir tarım sistemidir. Ekstansif tarım, tarım alanlarının geniş, nüfus yoğunluğunun fazla olmadığı ülkelerde ve bölgelerde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem uygulanırken toprak yoğun bir şekilde işlenmez.
- Organik tarım, kontrollü bir yetiştiricilik sistemidir. Üretim, organik tarıma uygun alanlarda yapılır ve ürünün ekiminden tüketicinin eline geçinceye kadar olan tüm aşamalarında teknik elemanların kontrolü altındadır.
- Organik tarımda verim, modern yöntemlere göre daha düşüktür. Kalite belli bir düzeye kadar ikinci derecede düşünülür. Çünkü burada esas olan ürünün rengi, parlaklığı ve albenisinden daha çok, üretimde insan sağlığı için zararlı kimyasalların kullanılmadığının garanti edilmesidir.
- Organik tarım yapan işletmelerde enerji dönüşümü ve kendine yeterlilik esastır. Yani üretimde kullanılan girdilerin öncelikle işletme içerisinde sağlanması hedeflenir.
- Organik ürün yetiştiriciliğinde, doğal kaynaklardan sağlanan üretim girdileri kullanılır. Organik tarımla yetiştirilen ürünler tescilli ürünlerdir. Organik oldukları onaylanır ve tescil edilir. Organik olduğu tescil edilmiş ürünlerin etiketinde organik olduğu yazılır.
- Organik olarak üretilen ürünlerde verim daha düşüktür. Ancak üretimde kimyasal madde kullanılmadığı için ürünün satış fiyatı diğer ürünlerden % 10-20 daha fazladır.

Özellikle vurgulamak gerekir ki, organik tarım ayrı ve değişik bir tarım olmaktan ziyade, bir tarımsal uygulama, bir tarımsal yetiştiricilik sistemi ve kendine has standartları olan bir üretim yöntemidir.

Dünyada organik tarımsal üretim, ister bitkisel, ister hayvansal, isterse su ürünleri alanında olsun tarımsal üretim fazlalığı nedeniyle ortaya çıkan arz talep dengesi bozukluğunun giderilmesi ve dengenin sağlanması, çevrenin ve her türlü doğal kaynağın korunması ve organik dengenin tesisi gibi hedeflere ulaşmada önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Er, 2002: 145).

Organik tarım kavramında olduğu gibi, organik ürün kavramının tanımlanmasında da farklılıklar görülmektedir. Şöyle ki; Organik Tarım Kanunu ve Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğe göre organik ürün; sözleşmeli çiftçi uygulamasıyla ve üretimden tüketime kadar her aşamada kontrollü olarak yetiştirilmiş ve sertifikalandırılmış ürünlerdir. Organik tarımın esaslarına uyularak kontrol edilip sertifikalandırılarak üretilmiş, hasat edilmiş, işlenmiş, depolanmış, ambalajlanmış ve nakledilmiş ürünler sağlık için güvenli ürünlerdir.

Bir ürünün iç ve dış piyasalarda organik olarak satılabilmesi için “Organik Ürün Sertifikası'na” sahip olması gerekmektedir. Kontrol ve sertifikasyon, organik tarım sisteminin en önemli aşamalarından biridir. Sertifika sistemi, ürünlerin organik standartlara göre üretildiğini, işlendiğini ve paketlenildiğini garanti etmektedir. Sertifikalı ürün, ekimden hasada kadar geçen süre içinde, sertifika vermeye yetkili bağımsız bir kuruluş tarafından, önceden sıkı bir şekilde tespit edilmiş standartlara göre kontrol altında üretimi gerçekleştirilmiş ürünü ifade etmektedir. Sertifikalandırma işlemi, eğitilmiş personel tarafından belirli aralıklarla yapılan kontrollerle gerek çiftçi ve gerekse daha sonraki aşamalarda ürünü işleyen kişilerin belli standartlara uyması sonucunda yapılmaktadır. Bu tarzda yetiştirilmiş ve etiketlenmiş ürün, gerçek organik ürün olarak nitelendirilmektedir (Mucuk, 2007: 126).

1.2. Organik Tarımın Amaçları

Organik tarımın amacı; toprak, su ve havayı kirletmeden çevre, bitki, hayvan ve insan sağlığını koruyarak tarımsal üretimin gerçekleştirilmesidir. Ancak daha geniş bir perspektiften ele alındığında, organik tarımsal üretim faaliyetinin başlıca amaçları şu şekilde sıralanabilir (Er, 2009: 21-22) :

- Bütün canlılar için özellikle de insanlar için güvenli ve sağlıklı her türlü kullanım maddeleri elde etmek. Zehirli kimyasal ilaçlar ve gübrelerle uğraşarak 6 kat daha fazla kanser riski taşıyan üreticiler başta olmak üzere bebek yaştaki nesillerin, bizatihi gelecek nesillerin devamını ve sağlığını korumak (Amerika Birleşik Devletlerinde 0-2, Avrupa Birliğinde 0-6 yaş grubu altındaki çocuk mamalarının üretiminde organik ürünlerin kullanılması yasal zorunluluk haline getirilmiştir),

- Doğal kaynakları toprak, su, hava, bitki ve diğer kıt kaynakları geliştirerek ve kalitelerini yükselterek muhafaza etmek,
- Başta toprak olmak üzere her türlü canlı erozyonunu önlemek için bütün önlemleri almak,
- Her türlü su ve enerji tasarrufunu sağlamak, her türlü israftan kaçınmak,
- Organik tarım yapan çiftçilerle sözleşme yaparak, çiftçilere prim ve destek verilerek çiftçilerin buldukları yerde hayatlarını devam ettirmek, göçü ve yok olmalarını önlemek, fakat ürünlerinin değer fiyatla para etmesini sağlamak,
- Organik tarım, aynı zamanda da sözleşmeli tarım olduğu için çiftçilerin yetiştirdikleri organik ürünlerin pazarlama sorununu çözmek. Bu şekilde üretici ile tüketici arasındaki mesafeyi kısaltmak,
- Yerel ve bölgesel üretimleri organik tarım sayesinde desteklemek ve çoğu yok olmaya yüz tutmuş bitkisel ve hayvansal ürünlerle su ürünleri üretimlerini teşvik etmek, bu yolla biyolojik çeşitliliği ve endemik türleri geliştirmek,
- Organik tarımın en önemli hedeflerinden biri de üretim materyali olarak hiçbir şekilde Genetiği Değiştirilmiş Organizmaları (GDO) kullanmamaktır. Bu şekilde insan ve hayvanlar için temiz, sağlıklı ve güvenli ürünler ortaya çıkarmak,
- Organik tarım sayesinde mümkün olduğu kadar daha ucuz ve daha uzun ömürlü üretim yapılarak özellikle küçük işletme sahibi üreticilerin gelirlerini artırmak çok önemli bir başka amaçtır. Organik tarım işletmelerinde bitkisel ve hayvansal üretim bir arada yapılacağı için önemli ölçüde işletmelerdeki bütünleşme amacı da gerçekleştirilmiş olacaktır.

Organik tarımı uluslararası alanda destekleyen bir sivil toplum örgütü olan Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu (IFOAM)'na göre organik üretim ve işlemenin amaçları yeterli miktarlarda yüksek kaliteli gıdalar üretmek, tüm üretim sistemi içinde doğal döngülerle toprak, bitkiler ve hayvanlar olarak yaşam sistemleriyle uyum

içerisinde çalışmak, organik üretim ve işleme sisteminin geniş sosyal ve ekolojik etkilerinin farkında olmaktır. Bunun yanında girdilere endeksli kalmanın tersine yerel olarak adapte edilen kültürel, biyolojik ve mekanik yöntemler kullanarak toprağın uzun dönemli verimliliğini ve biyolojik aktivitesini korumak ve artırmaktır. Organik tarım ve üretimde yer alan herkese rahat, güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamında temel ihtiyaçlarını karşılayan bir yaşam sağlamak, sosyal olarak adil ve organik olarak sorumlu üretim, işleme ve dağıtım zinciri oluşturmayı desteklemek de IFOAM'ın belirlediği organik tarım amaçları arasındadır (Kurt, 2006: 7).

Bu amaçlar birlikte değerlendirildiğinde organik tarımın rolünün; tarımsal üretim, işleme, dağıtım veya tüketim sırasında topraktaki en küçük canlıdan insanoğluna kadar tüm ekosistemlerin ve organizmaların sağlığını korumak ve ileriye taşımak olduğu görülmektedir. Organik tarım, sağlığı kollayacak ve esenliğe katkıda bulunacak yüksek kalitede besleyici gıda üretimini amaçlamaktadır.

1.3. Organik Tarımın İlke ve Hedefleri

Organik tarım belli ilkeleri ve hedefleri olan kontrollü bir yetiştiricilik sistemidir. Organik tarımın doğayla uyumlu üretim, kendine yetebilen kapalı bir sistem ve ekim nöbeti olmak üzere başlıca üç ilkesi bulunmaktadır. Doğa ile uyumlu üretim ilkesi bitki tür ve çeşitlerinin seçiminde, üretim yapılacak yerin ekolojik koşulları ve bu koşullarda hastalıklara en az seviyede yakalanma olasılıklarının dikkate alınmasıdır. Kapalı sistem (kendine yeterli tarım) ilkesine göre tarımsal üretimde, üretim ile ilişkili tüm faktörler ve olaylar bir bütün halinde dikkate alınmalı ve organik üretim yapan tarım işletmesinin kendi kendine yeterliliği sağlanmalıdır. Bunun için toprak, bitki, hayvan ve insan arasındaki doğal döngünün doğal kökenli hammaddeler kullanılarak mümkün olduğunca işletmenin kendi içinden veya yakın çevresinden sağlanmasına gayret edilmelidir. Tarımsal üretimle beraber ortaya çıkan ve yakın çevreden temin edilen tüm hammaddelerin ve diğer işletme girdilerinin çevreyi tehdit eden her türlü etkisi azaltılmalı veya bunlardan tamamen kaçınılmaya çalışılmalıdır. Son olarak ekim nöbeti ilkesine göre toprağın iyileştirilmesi ve içindeki organizmaların korunması, beslenmesi sağlanmalı, toprak sömürülmemeli, tersine doğal verimliliği arttırılmalıdır. Bunu sağlamak için ürün değişimi ve organik gübreleme yapılmalı, faydalı canlılar teşvik edilmeli ayrıca uygun toprak işleme yöntemleri kullanılmalıdır (Demirer, 2002: 3).

Bu ilkeler altında ülkesel ve yöresel koşullar dikkate alınarak organik tarım aktiviteleri değişkenlikler kazanabilirler. Ancak, genel olarak bitkisel üretimde aşağıdaki faaliyetleri içerirler (Kurtar ve Ayan, 2004: 58):

- Uygun yöntemlerle minimum toprak işleme,
- Toprak verimliliğinin korunmasına ve artırılmasına yönelik alışmalar,
- Kimyasal gübre yerine organik gübre kullanımı,
- Dayanıklı, sağlıklı tohum ve bitki çeşitlerinin seçimi,
- Uygun ekim dikim yöntemi,
- Bitki korumada doğrudan kimyasal girdi kullanımı yerine organik yöntem ve girdi kullanımı,
- Hasat, depolama, işleme ve paketleme faaliyetlerinin organik yöntemler içinde yürütülmesi.

Hayvansal organik üretimde ise 4 temel ilke vardır. Bunlar sağlıklı hayvan yetiştiriciliği, uygun ahır koşulları, organik yemlerden yararlanma, damızlık ve ırk seçiminde organik uygunluktur (Kurtar ve Ayan, 2004: 57).

Bu ilkeler incelendiğinde, organik tarımın, geleceğin ihtiyaçlarına yönelik bir tarım metodu olduğu görülmektedir. Bu nedenle organik tarım; doğayı koruması, evre kirliliğini azaltması, ürün kalitesini yükseltmesi ve insan sağlığını olumlu etkilemesi nedeniyle bugünü ve geleceği koruyan bir yaşam felsefesi olarak algılanmalıdır.

1.4. Organik Tarımın Avantajları

Organik tarımın uygulanması ile birlikte elde edilecek çok sayıda avantaj vardır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir (Hatunoğlu Durmaz, 2010: 6; Ayla, 2011: 13):

- Dünya genelinde, organik tarımda sentetik kimyasallar çiftçiler tarafından ya çok az kullanılmakta, ya da hiç kullanılmamaktadır. Bu nedenle ekolojik tarıma geçişin kolay olması beklenebilir.

- Fiyatı hızla artan kimyasal gübre, pestisit ve enerji girdilerinden tasarruf edilebilmektedir.
- Sözleşmeli tarımla üreticilerin tüm ürününün alınması garanti edilebilmektedir.
- Ekolojik ürünlerin ihraç fiyatı diğer ürünlerden % 10-20 oranında daha yüksektir ki bu da üreticilerin gelir ve kârlarına etki edebilecektir.
- Ekolojik ürünlerin ihracatı ile tarım ürünlerinin üretiminde ilave bir kapasite yaratılmaktadır. Dolayısıyla ihraç edilen her ton daha önce ulaşılamayan tüketici kitlesine gidebilecektir.
- Özel bilgi isteyen ekolojik tarım modeli ziraat alanında uzman personel için yeni istihdam sahaları yaratacaktır

Organik tarımla ilgili tüm bu olumlu faktörler organik tarımın gelişmesini desteklemektedir.

1.5. Organik Tarımın Dezavantajları

Organik tarımın yukarıda sayılan avantajlarının yanı sıra az da olsa bir takım dezavantajlarının ortaya çıkması mümkün olabilmektedir. Şöyle ki; mevcut tarımsal üretim yöntemini hemen organik tarıma dönüştürmek imkânsızdır. Söz konusu üretim yönteminin yerleşmesi belirli bir süre gerektirdiğinden, hem dünyada hem de Türkiye’de organik tarım yöntemini uygulamakta bazı zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında ilk sırada özellikle bu yöneme geçiş sürecinde verimliliğin ortalama % 10-20 arasında düşmesi bekleyişi yer almaktadır.

Bunun dışında organik tarıma geçişin yaratabileceği diğer dezavantajlar ise pestisit kullanılmaması veya çok az kullanılmasına bağlı olarak hastalık ve zararlılarda artış, organik gübre ve organik pestisit piyasasının yeterince gelişmemiş olmasıdır (Aydın, 2012: 65).

Ayrıca nüfusun miktarında ve bileşimindeki değişimler, tüketim düzeyinin ve çeşitliliğinin sürekli artması ve dünya ülkelerinin hemen hepsinin tarımsal ürün talep eden özellikleri sebebiyle organik tarımın (verimde meydana gelebilecek azalma nedeniyle) kısa vadede gelişmesi zaman ve yüksek çaba gerekebilecektir (Hatunoğlu Durmaz, 2010: 7).

Organik tarım metoduyla bitkisel üretimde ortaya çıkan bir sorun, arazilerin çok küçük, parçalı ve birbirine yakın olmasıdır. Bu durum organik üretim yapan bir işletmeyi, çevrede üretim yapan diğer klasik işletmelerde kullanılan kimyasallardan dolayı olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Demir ve Gül, 2004: 2).

Özellikle iç piyasa için yeni ve belirsizlik arz etmesi organik tarım sisteminde yetiştirilen ürünlerin pazarlanmasında zorluklar yaratabilmektedir.

Konunun yeni olması nedeniyle yeterli tarımsal bilgilendirme çalışmaları ve yetişmiş işgücü bulunmaması ekolojik tarımın bir başka olumsuz yanı olarak ortaya çıkmaktadır (Deniz, 2009: 18).

1.6. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Organik Tarıma Geçiş Nedenleri

Organik tarımın gerek sosyal, gerek ekonomik, gerekse çevresel anlamda ülkeler için sağladığı faydalar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri giderek daha yoğun bir şekilde organik tarıma geçmeye yönlendirmiştir. Aşağıda organik tarım faaliyetinin geliştirilmesine yönelik politikalar gelir yaratıcı etki, doğal kaynakların ve insan sağlığının korunması, sosyal kalkınma olmak üzere üç başlık altında incelenecektir.

1.6.1. Gelir Yaratıcı Etki

Organik tarıma geçiş nedenlerinden biri organik tarımın gelir yaratıcı etkisidir. Gelir yaratıcı etki, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin organik ürünler üretip dünya piyasalarına sunarak ihracatlarını artırma hususudur. Organik tarımın ve organik ürün pazarlarının uzun vadede gelişim potansiyeli, gelişmekte olan ülkelerin organik tarım ürünü ihracat paylarında gerçekleşen artış olarak göze çarpmaktadır. Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin organik ürün pazarlarında sağladıkları ekonomik fırsatlar gelişmekte olan ülkelerin dikkatini çekmektedir (Kurt, 2006: 13).

Organik tarımın gelir yaratıcı etki kapsamındaki önemli hususlardan bir diğeri tarımsal girdilerin yerini yerel organik girdilerin alarak, uluslararası pazarlarda yarattığı fırsatlar ve ihracat potansiyelinin ötesinde, özellikle gelişmekte olan ülkeler için kendi kendine yeterlidir. Gelişmekte olan ülkeler başta kimyasal gübreler ve ilaçlar olmak üzere pek çok girdide dışa bağımlıdır. Girdi bağımlılığının ötesinde, pek çok gelişmekte olan ülke özellikle

başta tahıllar olmak üzere temel tarımsal ürünlerde de dışa bağımlı bir haldedir. Organik ürünlerin ve yerel gıda çeşitlerinin artmasıyla birlikte ithal girdiler ve ürünler ikame edilmeye başlanmakta ve bunun sonucunda dışa bağımlılık azalabilmektedir. Örneğin, ithal kimyasal gübrelerin yerini yerel olarak üretilen organik gübreler alabilmektedir. Dış ticaret açığına sahip pek çok az gelişmiş ülkede bu durum sınırlı döviz kaynaklarına olumlu etki etmekte ve dolayısıyla bu ülkelerin döviz açığına azaltıcı bir etki yapabilmektedir (Sertoğlu, 2009: 118).

Toprak verimliliğinin organik üretim yöntemleri ve konvansiyonel gıdaların çeşitlendirilmiş ekim yöntemiyle artırılması yerel kaynaklara dayalı, dış girdisi olmayan organik tarımda üretkenliği artıracaktır. Ayrıca çiftçilere eğitim verilmesi ve niteliklerinin geliştirilmesi, işgücü üretkenliğinin maksimize edilmesi tarımsal performansı artırmaktadır. Böylelikle çiftçiler arazilerinde tek ürüne bağımlı olmamakta, ürün çeşitlemesi sağlanmakta bu da ülke ekonomisine olumlu yönde etki etmektedir. Özellikle döviz kaynakları sınırlı olan ülkelerde tarımsal girdiler önemli bir ithalat kalemini oluşturmakta iken, organik üretime geçiş ile birlikte üretim girdilerinin yerel girdilerle sağlanması büyük kolaylık sağlamaktadır (Güzel, 2001: 24).

1.6.2. Doğal Kaynakların ve İnsan Sağlığının Korunması

Organik tarıma geçiş nedenlerinden bir diğeri de doğal kaynakların ve insan sağlığının korunmasıdır. Tarımsal üretimde verim artışı sağlamak ve zararlılarla mücadele gibi çeşitli amaçlarla kullanılan kimyasal girdiler çevre ve insan olmak üzere tüm canlıları olumsuz etkilemektedir. Yurtiçinde ve yurtdışında yapılan çeşitli araştırmalara göre besinlerdeki pestisit kullanımı maksimum kalıntı düzeyini pek çok kez aşmıştır. Ayrıca tarım ilaçları kümülatif özellikte maddelerdir ve az miktarda alınsalar bile vücuttaki yağlı dokularda birikmektedirler (Yurttagül, 2001: 25). Ayrıca üretim aşamasında ürünün doğallığını bozan sadece pestisitler değil, kimyasal gübrelere ve çeşitli hormonlara ilaveten, işlenmiş tarım ürünlerinin dayanıklılığını ve raf ömrünü artırıcı pek çok koruyucu kimyasal katkı maddeleri de kullanılmaktadır. Sonuç olarak tüm bu kimyasallar çevreyi kirletmekle kalmamakta, yediğimiz besinleri de kirletmektedirler. Örneğin, bir yerde kullanılan kimyevi gübre, yağmurla birlikte yeraltına geçip suyu kirletmekte, daha sonra o kirli (nitratlı) suyu bir hayvan içmekte ve o hayvanın sütünden yapılan peyniri tüketen insanoğlu bu kirliliğe maruz kalmakta ve vücudunda nitrat birikmektedir. Nitrat ise, insan sindirim sisteminde kanserojen olan nitrozaminlere dönüşmektedir (Evrensel, 2001: 31). Tüm bu sürecin yıllarca devam ettiği

ve zararlarının ise uzun dönemde ortaya çıktığı bilinmektedir. Çevre bilincinin yerleşmesi toplumların birey sağlığı konularına verdiği önemi artırmış, sağlıklı yaşamak amacıyla doğaya dost organik ürünlerin tüketilmesi yoluna gidilmiştir. Ayrıca organik ürünlerin tüketilmesiyle birlikte sentetik girdilerin insan bünyesinde sebep olduğu hastalıklar da ortadan kalkmaktadır.

Toplumların gelişmesine paralel olarak çevre bilinci arttıkça, konvansiyonel tarımda kullanılan kimyasalların çevre üzerindeki olumsuz etkileri de göze alınarak, yoğun tarımsal uygulamaların neden olduğu toprak kayıplarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ayrıca organik tarım ile tarımda kimyasal, sentetik girdilerin kullanımı durdurularak toprağın su tutma kapasitesi artırılmakta ve bu sayede erozyonun önüne geçilmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak ürün rotasyonu ve çeşitlendirilmiş üretim, biyolojik çeşitliliğe yardımcı olmaktadır. Kimyasal girdilerin kullanımının azalması veya hiç kullanılmaması ile birlikte toprak doğal dengesini yeniden kazanabilmekte ve yeraltı kaynakları korunabilmektedir. Diğer bir deyişle, organik tarım sayesinde insanoğlu çevreyle dost üretim yapabilmekte ve sürdürülebilir çevre politikalarına sahip olabilmektedir (Türköz, 2002: 11).

1.6.3. Sosyal Kalkınma

Gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkede organik tarıma yönelik ilgi finansal sermayeye daha az, doğal ve beşeri kaynaklara göreceli olarak daha fazla ihtiyaç duyulması sebebiyle artmaktadır. Organik tarım yöntemleri, gelişmekte olan ülkelerin tarımsal üretim kültürlerine daha yakın olduğu için nispeten daha kolay kabul görmektedir. Ayrıca, organik tarımsal üretim sürecinde zararlı otlarla mücadele için ilaç kullanımının yasak olması sebebiyle organik tarım, konvansiyonel tarıma göre çok daha emek yoğun bir yapıdadır (Aktar ve Ananias, 2005: 31). Bu sayede kırsaldaki atıl işgücü, daha fazla iş ve gelir olanaklarına sahip olabilecektir. Böylece organik tarımın kırsalda istihdam ve gelir yaratıcı dolayısıyla da kentsel alanlara göçü yavaşlatıcı etkisi ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple ülkeler organik tarıma geçişte çiftçilere gerekli destekleri sağlamalı ve onları teşvik etmelidir.

Bununla birlikte, tarımsal üretimde nispeten dezavantajlı bir konuma sahip, konvansiyonel tarımın alternatif olamadığı dağlık alanlar gibi bölgelerdeki üreticiler, yerel kaynaklara dayalı olarak gerçekleştirdikleri organik üretimle bir potansiyel yakalama şansına sahip olabilmektedirler. Bu üreticiler mekanizasyona ve dış girdilere ihtiyaç duymadan üretim yapabilmekte ve gelir sağlayabilmektedirler.

Dezavantajlı bölgelerin dışında dünyada son yıllarda artan bir şekilde ‘permakültür’ olarak da adlandırılan sistem özellikle küçük ve gelir düzeyi düşük çiftçiler için de gittikçe artan bir yoğunlukta yaygınlaşmaktadır. Permakültür tarım modeli, geleneksel tarım diye ifade edilen tarımsal üretim tarzıyla çok benzemektedir ve organikdir. Konvansiyonel üretim tarzında çiftçiye tohum pakette, ilaç kutuda ve gübre de kimyasal olarak çuvalda sunulurken, bu girdiler üreticiler için oldukça maliyetlidir. Fakat permakültür tarım tarzında çiftçi tohumunu kendi ürettiği üründen ayırmakta, gübresini yetiştirdiği hayvandan temin etmekte ve ilaç yerine karışık ekim ve münavebe sistemini uygulamaktadır (Aysu, 2006: 202). Bu model özellikle gelişmekte olan ülke çiftçileri için uygun bir yöntem olmaktadır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Öncelikle, gelişmekte olan ülkelerin çiftçileri, gelişmiş ülke çiftçileri gibi tek bir üretim alanında uzmanlaşmamışlardır. Genel olarak küçük işletmelere (düşük ortalama işletme büyüklüğüne) sahip ülkelerde tarımda uzmanlaşma oranı daha düşük olmaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerde durum daha farklıdır. Örneğin AB’de işletmelerin %80’i uzmanlaşmış üretim yapmakta iken, Türkiye’de işletmelerin %67’si karışık üretim yapmaktadır. Karışık üretim, permakültür tarım modelinin başarısını etkileyen çok önemli bir unsurdur. Böylelikle yeşil devrimi yakalayamamış ve konvansiyonel üretime geçememiş pek çok düşük gelirli çiftçi sürdürülebilir bir üretim modeline geçmiştir ve bugün de geçmektedir. Bunların sonucunda bu kesimlerin kırsalı terk etme eğilimleri azalmış olabilecektir (Özaslan, 2006: 62).

Sonuç olarak gelişmiş ülkelerde tüketicilerin insan ve çevre sağlığına olan duyarlılığı organik tarıma geçişin en önemli nedeni olmuştur. Artan çevre duyarlılığı, gıda maddeleri üretiminin miktar ve kalitesi yanında, tüketici sağlığı yönünden de değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmış ve böylece organik ürünlerin üretimi ve ticareti büyük önem kazanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise organik tarıma geçişin en önde gelen nedeni, yüksek talebin bulunduğu gelişmiş ülkelerin organik pazarlarının sunduğu fırsatlardır. Uluslararası pazarlarda yer edinilmesi, ekonomik açıdan kendi kendine yeterlilik ve doğal kaynakların korunması da organik tarıma geçişin diğer nedenleri arasında yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde organik tarımsal üretimin artırılması için organik tarım politikalarının oluşturulması gerekmektedir. Yerel kaynakların kullanımının artırılması ile zayıf bölgelerde üretim verimliliğinin, toprak kalitesinin artırılması ve böylece yurt içi gıda üretiminin artırılması hedeflenmektedir. Böylelikle çiftçilerin kaynak tedarik problemi azaltılıp, yok edilecek, ardından kendi kendine yeterlilik sağlanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜNYADA ORGANİK TARIM

Bu bölümde önce dünyada organik tarımın tarihsel gelişimi incelenmiş ve organik tarım ticareti üzerinde durulmuştur. Daha sonra organik tarım alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar ve organik tarıma yönelik devlet destekleri incelenmiştir. Son olarak da organik ürünlere yönelik tüketici tercihleri değerlendirilmiştir.

2.1. Dünyada Organik Tarımın Tarihsel Gelişimi

Organik tarım yeni bir oluşum olarak düşünülmemelidir. Üretim boyutuyla bakıldığında organik tarım, tarımda kimyasal maddelerin yaygın olarak kullanımından önce de dünyada birçok yerde, araştırma merkezlerinde ve çiftliklerde araştırma konusu olmuştur (İpek ve Çil, 2010: 139). Dünyada yirminci yüzyılın ikinci yarısında yaşanan hızlı sanayileşme ve nüfus artışı önemli çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Çözüm olarak ise açlık probleminin giderilmesine yönelik politikalar geliştirilmiş ve yoğun girdi kullanılarak birim alandan yüksek verim almaya ve yeni alanların tarıma açılmasına yönelik hedefler belirlenmiştir. Sonuçta, yoğun ve bilinçsiz tarım ilacı ve gübre kullanılması, yanlış toprak işleme uygulamaları, kalıntı riski, toprağın fiziksel yapısının bozulması, organik madde ve canlılığının kaybedilmesi ve besin maddesi dengesinin bozulması, tuzlanma, çoraklaşma gibi önemli çevre sorunlarını beraberinde getirmiştir. Verimliliği daha düşük olan marjinal alanların tarıma açılması ise daha sorunlu ortamların oluşmasında etkili olmuştur (Er, 2009: 31).

1920'lerde başlayan organik tarım hareketleri gelişmiş sanayiye sahip ülkelerde (Japonya, İngiltere, Almanya ve Amerika gibi) 1930-1940'lı yıllarda hız kazanmıştır. Çünkü bu yıllarda 1. Dünya Savaşı'nda patlayıcı yapımında kullanılan azot, çok miktarda üretilerek sentetik azotlu gübre olarak kullanılmış ve yine kullanımı yaygınlaşan mücadele ilaçlarıyla birlikte yan etkilerini göstermeye başlamıştır (Lotter, 2003'ten aktaran: Eraslan ve Şelli, 2006: 682). 1920 yılında Almanya'da Rudolf Steiner organik tarımın daha öncü ve hala aktif bir

şekli olan, metafizik öngörüler içeren ve özel kompost hazırlamayı gerektiren biyodinamik tarım'ın prensiplerini ortaya koymuştur. Biyodinamik tarım, diğer bir anlamda, organik tarımın daha sıkı uygulanan ve kendine özgü bir takım değerlere de dikkat edilmesini gerektiren bir versiyonu şeklinde de değerlendirilmektedir (Deniz, 2009: 8).

Bu gelişmelerle birlikte, organik tarımın sosyal ve pratik temelleri 1940'larda modern tarımın babası olarak bilinen Sir Albert Howard, Balfour ve Rodale gibi araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur. Sir Albert Howard 1905-1924 yılları arasında Bengal'de geleneksel doğu çiftçiliğini araştırmış, bu uygulamaların konvansiyonel tarıma olan üstünlüklerini ortaya koyarak 1940 yılında *Bir Tarımsal Vasiyetname* adlı kitabı yayınlamıştır (Babaoğlu, 2006: 683). İngiltere'de 1946 yılında oluşturulan ve ülkedeki organik hareketlerin organizasyonuna ilişkin toprak birliklerinin (Soil Associations) temelini Albert Howard ve Eve Balfour'un toprak verimliliği ve sağlığına ilişkin çalışmaları oluşturmaktadır (Güzel, 2001: 18).

Yirminci yüzyılın ortalarına gelindiğinde dünyanın karşı karşıya kaldığı en önemli sorun nüfusun hızla artmasına karşın, özellikle savaş sonrasında insanlara yeterli miktarda ucuz gıda sağlanamaması olmuştur. 1950 yılından sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Marshall yardımı ile sağlanan ekonomik katkılar ve aşırı desteklemeler sonucu konvansiyonel tarım süratle yayılmış, makineleşme, kimyasal ilaç ve gübreler ile kimyasal katkı maddeleri kullanılmaya başlanılmıştır (İpek ve Çil, 2010: 139).

Dünyada 1960'lı yıllara kadar çevre koruyucu, çevre iyileştirici bir sektör olarak tanımlanan tarım sektörünün bu özelliği, 1970'li yıllardan itibaren sorgulanmaya, tartışılmaya başlanmış ve tarım sektörünün toprak işleme tekniklerinden başlayarak, sektörde kullanılan girdiler, bu girdilerin üretim ve kullanım süreçleri, kullanıldığı ürünler üzerindeki etkileri ile tarımsal ürünleri tüketenler ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik araştırmalar, tarım sektörünün çevreye etkisinin sanıldığından daha fazla olduğunu ortaya koymuştur (İpek ve Çil, 2010: 139).

1970'lerdeki "Yeşil Devrim" olarak anılan tarım politikaları açlık sorununa kısmen çözüm oluşturmakla birlikte, asıl sorunun üretim miktarı değil paylaşımından kaynaklandığını da ortaya koymuştur. Ayrıca son yıllarda tüm ülkelerde nüfus artış hızına oranla gıda artış hızı yükselmiştir. Ancak çok az uygulanan teknikler sadece üretim miktarında sağladıkları artışla

değerlendirilmemekte, çevreye, insan ve hayvan sağlığına olan etkileri ile birlikte dikkate alınmaktadır (Er, 2009: 32).

1972 yılında, tüm dünyadaki organik tarım hareketlerini bir çatı altında toplamayı, hareketin gelişimini sağlıklı bir şekilde yönlendirmeyi, gerekli standart ve yönetmelikleri hazırlamayı, tüm gelişmeleri üyelerine ve çiftçilere aktarmayı amaçlayan Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu (IFOAM: International Federation of Organic Agriculture Movement)'nun kurulması ile organik tarım farklı bir boyut kazanmıştır (Er ve Başalma, 2008: 28).

1980'li yıllara gelindiğinde konvansiyonel tarımın zararları kendini göstermeye başlamıştır. Tarım topraklarında kullanılan yoğun gübre, verimi düşürmekle kalmayıp doğal dengeyi bozarak erozyonun artmasına, ürünlerin doğal aromalarının bozulmasına ve bitki zararlıları ve hastalıklarında artışa neden olmuştur. Bu artış karşısında bilinçsizce kullanılan sentetik kimyasal pestisitlerin kullanımıysa bazı yararlı organizmaların zamanla yok olmasına neden olmuştur. Çevrenin geri dönülemez biçimde kirlenip doğal dengenin tahrip olmaya başlaması karşısında gelir düzeyi yüksek ülkeler başta olmak üzere bir çok ülkede bilinçli tüketici ve üreticiler bir araya gelerek doğa dostu organik tarıma yönelmiştir (Yıldız, 2009: 28). Çevre dostu ürün sistemleri arasında organik tarım yasal düzenlemelerle ve yüksek pazar değeri ile dünya üzerinde hızla yayılmaktadır (İTO, 2009: 32). 1990'lı yılların sonlarında özellikle deli dana, dioksin ve genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar (GDO) gibi konulara karşı duyulan endişe ve tepki nedeni ile organik ürünler için tüketici talebinde çok ciddi artışlar meydana gelmiş ve organik tarım birçok uluslararası kuruluşun gündemine girmiştir. Dünyada organik tarım konusunda ilk geniş boyutlu yönetmelik Avrupa Birliği (AB) tarafından 1991 yılında EEC2092/91 sayı ile yayınlanmış ve daha sonraki yıllarda birçok değişiklikler yapılarak 1999 yılında hayvansal ürünlerle ilgili (EC 1804/1999) kısım buna eklenmiştir (Uzun, 2006: 5).

İsviçre'de Bioswiss ve FAO tarafından 1999 yılında organik tarımla ilgili gıda standartları kurulu olan Gıda Etiketleme Komitesi (Codex Alimentarius) oluşturulmuştur. Bu komitenin görevi tüketici sağlığını koruyacak tedbirler almak, serbest ticareti destekleyici uygulamalar yaratmak ve uluslararası kabul gören gıda standartları oluşturmaktır. Bu komite aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 173 üye ülkeden oluşmaktadır. Komitenin hazırladığı raporlar ve standartlar Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ile Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)

genel kurullarında görüşülmekte ve oya sunulmaktadır. Sözleşme, rapor veya standartlar konusuna göre 2/3 veya basit çoğunluk kriterine göre kabul edilmekte ve çerçeve belge niteliği kazanmaktadır. Ancak bu belgeler öneri niteliğindedir ve üye ülkeler üzerinde hiçbir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Gıda Etiketleme Komitesi'nin asıl amacı üye ülkelerin kendi mevzuatlarını oluşturmalarına yardımcı olmak, kılavuz bir çerçeve ortaya koymaktır (www.codexalimentarius.net).

2000'de hazırlanarak yürürlüğe giren ABD'de Ulusal Organik Program (National Organic Program-NOP), Japonya'da Japonya Organik Tarım Standartları (Japanese Agricultural Standards - JAS) tüm dünyada özellikle küresel pazar hareketlerini etkilemiştir. Örneğin, Japonya'da JAS öncesi organik ürün iç pazarı 1997 yılında 1 milyar \$ iken, 2000 yılında 2,5 milyar \$'a çıkmıştır. Ancak "yeşil ürün" olarak tanımlanan bu pazarda yönetmeliğin kabulünden sonra sertifikalı ürünlerin payı 350 bin \$ düzeyinde olmuştur. IFOAM'ın temel standartları gıda-gıda dışı üretim ve işleme, girdi üretimi gibi çok daha fazla alanı kapsamasına rağmen, örneğin AB yönetmeliği kadar ayrıntılı değildir. Ulusal yönetmeliklerde pazarın harmonizasyonunu sağlamak üzere üçüncü ülkeler ve buradan ithal edilecek ürünlerin kontrol ve sertifikasyonuna ilişkin maddelere de yer verilmektedir (Er, 2009: 33).

Organik tarım üretimi yapan ülkeler tüm dünyada genellikle üretime geçişte ülkelerinin geleneksel ürünlerinden başlamayı tercih etmişlerdir (Marangoz, 2008: 30). Örneğin Hindistan'da çay, Danimarka'da süt ve ürünleri, Arjantin'de et ve mamulleri, Orta Amerika ve Afrika ülkelerinde muz, Tunus'ta hurma, zeytinyağı, Türkiye'de kurutulmuş ve sert kabuklu meyveler, organik olarak üretilen ilk ürünlerdir (Usal, 2006: 18). Mevcut bilgi ve yüksek adaptasyon organik tarıma geçişi daha kolay sağlamaktadır. Gelişen teknoloji ve iletişim imkânları organik tarımın daha fazla üretici ve tüketici kitlesi tarafından tanınmasını ve dolayısıyla yaygınlaşmasını mümkün kılmaktadır. Aşağıdaki tabloda kıtalara göre organik tarım alanları ve üretici sayıları gösterilmektedir.

Tablo 1: Dünya’da Organik Tarımın Dağılımı

Kıta	Organik Tarım Alanı (milyon hektar) ve Yüzdesi		Üretici Sayısı
Afrika	0.9	% 3	530.000
Asya	2.9	% 9	230.000
Avrupa	7.8	% 24	200.000
Latin Amerika	6.4	% 20	220.000
Kuzey Amerika	2.2	% 7	12.064
Avustralya (Okyanusya)	12.1	% 37	7.222

Kaynak: www.fibl.org.

Organik tarım dünyada 150 ülkede, yaklaşık 32.3 milyon hektar alanda ve 1.2 milyon tarım işletmesinde uygulanmaktadır. Tablo 1’de de görüldüğü gibi organik tarımsal üretimde mevcut alanların % 37’si Okyanusya (12.1 milyon hektar), % 24’ü Avrupa (7.8 milyon hektar), % 20’si Latin Amerika (6.4 milyon hektar), % 9’u Asya (2.9 milyon hektar), %7’si Kuzey Amerika (2.2 milyon hektar) ve % 3’ü Afrika kıtasında (0.9 milyon hektar) yer almaktadır.

Genel olarak bakıldığında ABD, Avustralya, Kanada, Japonya ve AB ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde iç pazarı sürekli artış gösteren organik ürünlerin üretiminin gelişimini sağlayan faktör, tüketici talepleri ve bozulan doğal yapının sürdürülebilir bir hale getirilmesi çalışmaları olarak açıklanabilir (Uzun, 2006: 107). Ancak gelişmekte olan ülkelerde organik üretim iç pazarın talebini cevaplamak amacıyla değil, ihracat amacıyla başlamıştır (İTO, 2006: 21).

2.2. Dünyada Organik Tarım Ticareti

Dünya organik gıda ürünleri pazarının gelişmesinde birçok faktör etkili olmaktadır. Öncelikli olarak ihracata dayalı olarak gelişen organik tarımsal üretim sonucu, birçok ülkede iç pazar da gelişmeye başlamıştır. Organik tarım ve gıda ürünleri dışında, ekolojik otel ve restoranlar, organik tekstil, sağlık ürünleri ve bunlarla ilgili mağazalar giderek çoğalmaktadır. Sürdürülebilir tarım ve kalkınma açısından birçok hükümet, uluslararası organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları ve diğer gönüllü organizasyonlar organik tarımın yaygınlaştırılması,

organik gıda pazarı ve ticaretinin teşvik edilmesi için büyük çaba göstermektedirler (Başarı ve Çetin, 2006: 449).

Organik ürün talebi dünyada hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu talebi karşılayacak satışların büyük bir kısmı Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde gerçekleşmektedir. Bu ülkelerin organik gıda pazarındaki payı %97'dir. Ayrıca Avustralya ve Latin Amerika ülkelerinde de organik ürün talebi ve üretimi artmaktadır. Organik ürün pazarının en büyük ithalatçı ülkeleri ise AB, ABD ve Japonya'dır. Örneğin İngiltere organik gıda ihtiyacının %70'ini ithal etmektedir. Bu yönüyle organik tarım ekonomik birikimlere imkân tanıyarak gelişmekte olan ülkelere sınırlı bir bütçe ile üretim yapabilme ve önemli bir ticari aktör olabilme imkânı da sunmaktadır. Buna ek olarak sağlık ve çevresel konularda bilinçli tüketicilerin sayısı artmakta, perakende satış yapan firmalar reklam ve pazarlama stratejileri geliştirmektedirler. Artan destekleyici hükümet politikaları ile organik gıdalara olan talebin büyüyen devam etmesi beklenmektedir (İpek ve Çil, 2010: 141).

Günümüzde dünyadaki en büyük organik gıda pazarı ABD'dir. 2009 yılındaki ekonomik krize rağmen, bu pazar %5.3 oranında büyüyen, 26.6 milyar \$'a ulaşmıştır. Batı Avrupa organik gıda pazarının 2009 yılındaki büyüklüğü ise 26 milyar \$ civarındadır. Avrupa organik gıda pazarındaki başlıca ülkeler Almanya (8.4 milyar \$), Fransa (4.4 milyar \$) ve İngiltere (3.0 milyar \$)'dır. Dünya organik gıda pazarındaki diğer önemli ülkeler ise Japonya (1.4 milyar \$) ve Avustralya (750 milyon \$) 'dır (www.egelihracatcilar.com.tr). 2010 yılı başı itibarıyla dünya organik tarım ticaretine ve iç pazar tüketimine konu olan değer 59 milyar \$'dır (http://organik.tarim.gov.tr/resimler/ulusal_eylem.pdf).

2.3. Organik Tarım Alanında Faaliyet Gösteren Uluslararası Kuruluşlar

Organik tarım konusunda oluşturulan birlikler ve organizasyonlar çoğunlukla ülkeler bazındadır. Her ülke kendi bünyesinde organik tarımı geliştirmek ve bu tarım yöntemlerini benimseyenler arasında bilgi alışverişini sağlamak amacıyla çeşitli organizasyonlar oluşturmaktadır. Aşağıda organik tarım alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar tek tek ele alınıp incelenecektir.

2.3.1. Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu (International Federation of Organic Agriculture Movements-IFOAM)

1970’li yıllara kadar her ülke organik tarım konusunda çalışmalarını kendi bünyesinde bağımsız olarak sürdürürken 1972 yılında IFOAM’ın Fransa’da kurulmasıyla bir çatı altında toplanmışlardır. Günümüzde IFOAM’ın 30 yıllık geçmişi ile yaklaşık 100 ülkede 750 üye organizasyonu ve enstitüsü vardır (Deniz, 2009: 8).

Federasyonun amaçları bilgi ve düşüncelerin üyeler arasında değişimini sağlamak, halkı bilgilendirmek, organik tarım hareketini uluslararası düzeyde çeşitli kuruluşlar, delegasyonlar nezdinde temsil etmek ve uluslararası üretim, işleme ve ticari standartların gözden geçirilmesi veya oluşturulmasını sağlamaktır (Demirer, 2002: 13). Dünyadaki organik tarım hareketlerine öncülük yapmak, organik tarım hareketinin ihtiyaç duyduğu hizmetleri uluslararası tek bir organizasyon çatısı altında toplamak ve organik tarımı geliştirmek de IFOAM’ın amaçları arasında yer almaktadır (Türköz, 2002: 17).

IFOAM üyelerinin büyük çoğunluğu Avrupa ülkelerinden olmasına rağmen son yıllarda diğer kıtalardan da yeni üyeler katılmaktadır. IFOAM tarafından hazırlanmakta olan ve sürekli yenilenen organik tarım rehberi “Organic Agriculture Worldwide” konuyla ilgili önemli kaynaktır. Üyeliklerin yayılmasına paralel olarak bölgeselleşme politikası benimsenmiş ve IFOAM-Asya, Akdeniz, Almanca konuşan ülkeler (İsviçre, Almanya, Avusturya ve Lüksemburg), Afrika bölgesel grupları kurulmuştur (Aksoy, 2001:5). Ayrıca, AB ile ilgili görev yapan ve birliğe üye ülkelerin birer temsilcilerinden oluşan bir “AB çalışma grubu” ile standartlar ve akreditasyonla ilgili komiteleri bulunmaktadır. IFOAM, belirli koşulları garanti eden kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarını akredite etmektedir. IFOAM, tüm dünyada organik üretime ilişkin kuralları ilk olarak tanımlayan ve yazıya döken kuruluştur. Temel ilkeler olarak geliştirilen kurallar dizini 1998 yılında IFOAM temel standartları olarak geliştirilerek genel kurul tarafından kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Kuruluş, AB, Birleşmiş Milletler Tarım-Gıda Örgütü (FAO), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi uluslar arası kuruluşlarla da organik üretimle ilgili sıkı bir işbirliği yapmaktadır (Çetin, 2005: 17).

2.3.2. Organik Ticaret Birliği (Organic Trade Association-OTA)

Kuzey Amerika’da 1985 yılında bir grup organik üretici ve satıcı Kuzey Amerika Organik Gıdalar Üretim Birliği (The Organic Foods Production Association of North America- OFPANA)’ni kurmuştur. Bu kuruluş 1994’te Organik Ticaret Birliği (The Organic Trade Association-OTA) adını almıştır. OTA, Kuzey Amerikalı organik endüstri profesyonellerini bir araya getiren ticari bir dernektir. Bu örgütün kuruluş amacı, organik ürünlerin standartlarını korumak ve pazar payını artırmaktır. Üyeleri; Kuzey Amerika, Kanada ve Meksika’da bulunan organik üretici, işleyici, çiftçi birlikleri, komisyoncu, kontrolör, taşıyıcı, dağıtıcı ve perakendecilerden oluşmaktadır. OTA’nın misyonu; organik ticaretin büyümesini koruma ve desteklemeyi teşvik etmektir. Misyonunu yerine getirmek için OTA organik ilkeler ve değerler doğrultusunda öncülük etmekte, sanayi için pazar fırsatları yaratmakta ve pazarı genişletmekte, organik üretimin anlaşılmasını ve organik garantinin doğruluğunu desteklemektedir (Kurt, 2006: 40).

2.3.3. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organisation of the United Nations - FAO)

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 1945 yılında İtalya’da kurulmuştur. Bu örgütün 192 üye ülkesi ve bir üye organizasyonu (Avrupa Birliği) bulunmaktadır. FAO ile Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’nün birlikte oluşturdukları Gıda Etiketleme Komitesi (Codex Alimentarius) bünyesinde yer alan, organik olarak üretilen ve etiketlenen gıda maddelerine ait standartları hazırlamaktadır (Deniz, 2009: 9). FAO’nun organik tarımla ilgilenmesinin temel sebebi organik tarımdan elde edilecek faydaların FAO’nun amaçlarına uygunluk teşkil etmesidir. Organik tarım sisteminin hedefleri doğal kaynaklardan, çevreye duyarlı bir biçimde fayda elde edilmesini amaçlayan FAO’nun hedefleri ile uyumludur. FAO uluslararası gıda kalitesi ve güvenliğine ilişkin standartların belirlenmesinde önemli rol oynamakta, böylelikle tüketici sağlığını koruyarak uluslararası ticareti kolaylaştırmaktadır (Gök, 2008: 12).

Gıda kalitesi ve güvenliğine katkıda bulunmayı amaç edinen organik tarım politikaları, FAO’nun bu hedefi ile uyumaktadır. FAO, gelişmekte olan ülkelerin uluslararası pazarlara katılımını desteklemek amacıyla üretim koşullarına ilişkin teknik bilgi sağlayarak, piyasa fırsatlarına ilişkin ticaret bilgisi ve kapasite yatırımı konularında teknik destek vermektedir (TC Tarım Bakanlığı, 2008: 3). Ayrıca uygun ulusal ve yasal düzenlemelerin geliştirilmesi,

araştırma ve geliştirme kolaylıkları sağlanması ve ülkelerin organik tarım konusundaki deneyimlerini birbirine aktarmaları konusunda destek vermektir. Organik tarıma ilişkin tüm üretim, depolama, işleme faaliyetleri ile pazarlama zincirini kapsayacak şekilde hizmet vermeye çalışan FAO, gelişmekte olan ülkeler tarafından talep edilmesi durumunda yerel sertifikasyon kuruluşlarının kurulmasına da destek vermektedir. FAO uluslararası pazar talepleri için olduğu kadar yerel üretim faaliyetleri kapsamında dikkate alınacak bölgesel organik standartların belirlenmesine de destek sağlamaktadır (Gök, 2008: 13).

Türkiye FAO'nun 6 Nisan 1948'den beri üyesi olup son yıllarda bu ilişki güçlü bir şekilde gelişmektedir. Yakın zamana kadar FAO'nun teknik kapasitesinden faydalanan Türkiye, son zamanlarda FAO'ya finansman ve işbirliği bakımından katkılarda bulunma yönünde önemli adımlar atmıştır. 2011 yılına kadar, Türkiye'nin FAO genel bütçesine katkı oranı genel bütçenin %0.383 iken, milli gelirdeki artış nedeniyle 2012 yılı ve sonrası için bu oran BM tarafından %0.62 olarak belirlenmiştir (http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-gida-ve-tarim-orgutu-_fao_.tr.mfa).

2.3.4 Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Centre-ITC)

Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) 1964 yılında İsviçre'nin Cenevre kentinde kurulmuştur. Bu örgüt gelişmekte olan ülkelerle işbirliği yapmayı, onların dış ticaretini geliştirmeyi ve dolayısıyla üye ülkelerin sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma gerçekleştirmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçlara ulaşabilmek için merkez, bölgeler arası niteliği olan projeleri teknik işbirliği çerçevesinde uygulamaya almaktadır. Projelerin yönetim merkezi Cenevre'dir (Oktay, 2005: 277).

ITC ürün ve pazar gelişimi, ticari destekli hizmetlerin gelişimi, ticari bilgi, insan kaynakları gelişimi, uluslararası satın alma ve tedarik yönetimi, ihtiyaçların tespiti ve programın tasarlanması olmak üzere altı alanda hizmet vermektedir (www.intracen.org).

ITC, gelişmekte olan ülkelerde organik gıda ve içecek pazarına ilişkin Pazar Araştırması ve Kalkınma Projesi uygulamaktadır. Bu projenin amacı, az gelişmiş ülkeler ve diğer düşük gelirli ülkeler başta olmak üzere tarımsal ürünlerin ihracat performansının geliştirilmesine destek olmaktır. Proje iki aşamalıdır. Bu projenin ilk aşaması olarak "Organik Gıda ve İçecekler Dünya Arzı ve Başlıca Avrupa Pazarları" konulu bir pazar araştırması

yapılmış ve kitap olarak basılmıştır. Pazar gereksinimlerinin, organik ürünler için piyasa potansiyelinin, mevcut arz fırsatları ve kısıtların daha iyi anlaşılmasını sağlamak; böylece üreticileri/ihracatçıları teşvik etmek, ihracatı geliştirici faaliyetleri artırmak ve ithalatçılara yeni tedarik noktaları bulmada yardımcı olmak pazar araştırmasının ana amacıdır. Projenin ikinci aşaması, gelişmekte olan ülkelerde ihracat seminerleri düzenlemektir. Bu seminerlerle piyasa araştırmasının bulguları aktarılmakta ve gelişmekte olan ülkelerin mevcut ve potansiyel ihracat fırsatlarına dikkat çekilmektedir (Ayla, 2011: 30).

ITC'nin Türkiye'deki temas noktası, Ankara merkezli İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME)'dir. Türkiye, 188 ülkenin üye olduğu ITC'nin ilk üyelerinden birisidir. Türkiye ile ITC arasında, özellikle başta KOBİ'ler olmak üzere, ticareti artırıcı bir takım teknik işbirliği ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Üye ülkeler içinde en yüksek katkı payı ve en yüksek oy gücü Japonya ve ABD'ye aittir. Türkiye'nin katkı payı % 0.340 ve oy gücü ise % 0.593'tür (Oktay, 2005: 281).

2.4. Dünyada Organik Tarıma Yönelik Devlet Destekleri

Organik tarıma yönelik devlet desteklerinin Avrupa'da 1960'larda başladığı görülmektedir. Bugün tüm AB üyesi ülkelerde, Tarım ve Çevre Programı kapsamında (EC Regulation 2078/92) ekolojik ürün üreten çiftçilere, devlet tarafından doğrudan destek verilmektedir.

Önceleri ABD'de küçük çaplı çiftçilerin bir faaliyeti olarak kabul edilen organik tarım, Organik Gıda Üretimi Hareketiyle daha aktif hale getirilmiş daha sonra Ulusal Organik Standartlar Yönetim Kurulu oluşturulmuştur. ABD'de organik tarım devlet kontrolünde yürütülmektedir. Organik tarımın insan hayatı ve doğal dengeye katkısı ve sürdürülebilir bir tarım sistemi olması, yasal mevzuatı da organik tarım üreticisinin yanında olmaya zorlamıştır. Bu nedenle ABD'de organik tarım üreticisine, organik tarım kanun ya da yönetmelikleri tarafından özellikle sertifikasyon için peşin ödemeler ya da ödeme kolaylıklarıyla destek sağlanmaktadır. Bu sistem, organik tarım üreticisine sertifika sürecinin başında bir ödeme yapılması ve bunun da geri ödemesiz şekilde bağlı bulunan hesap tarafından yapılması şeklinde işlemektedir (Bulut ve Birgili, 2006: 967).

Dünya organik gıda pazarının %50'sinden fazlasına sahip olan AB ülkeleri aynı zamanda dünyanın en büyük dış alımcısı konumundadırlar (Sayın, 2002: 31). AB'de 1 Ocak 2005 tarihinde yürürlüğe giren Ortak Tarım Politikası (OTP) ile organik tarım, birliğin tarım politikasının merkezine yerleşmiştir. Ortak tarım politikasında yapılan reformlarla tarım sübvansiyon politikası tamamen değişmiştir. Buna göre yeni düzenlemelerle çevrenin korunması, gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı ve tarımsal alanların sürdürülebilir kullanımı öngörülmektedir. Ayrıca tarım-çevre ilişkilerini ilgilendiren düzenlemeler yanında çevre politikaları kapsamında ele alınan çeşitli düzenlemeler ile AB'ye üye her ülkenin kendi koşullarına uygun olarak geliştirmiş olduğu ulusal programlar da organik tarımın yönlendirilmesine katkıda bulunmaktadır (İpek ve Çil, 2010: 148).

Bütün Avrupa Birliği ülkelerinde organik tarıma yönelik desteklemeler Ortak Tarım Politikası ve çevre politikaları kapsamında yürütülmektedir. Sadece destekleme konusunu içeren farklı programlar uygulanmaktadır (Güzel, 2002: 15).

Desteklemelerin yasal dayanaklarını 1988 yılından bu yana uygulanan Avrupa konseyi (EC) 4115/88 no'lu "Yaygınlaştırma Programı (Extensification Programme)" konulu Konsey Yönetmeliği ile, 1992 yılından 1999 yılına kadar uygulanan tarım ve çevre ilişkilerini konu alan EEC 2078/92 no'lu konulu Konsey Yönetmeliği oluşturmaktadır. Günümüzdeki destekleme uygulamaları ise Gündem 2000 düzenlemelerinde yer alan 1257/99 no'lu Kırsal Kalkınma Yönetmeliği ve Çevre Politikaları kapsamında yürütülmektedir. 1257/1999 no'lu yönetmelik 10 Ocak 2000 tarihinde uygulamaya konmuştur ve bu yönetmelikle bütün kırsal kalkınma projelerinin tek bir çerçevede toplanması amaçlanmış ve konu ile ilgili bütün mevzuatlar tek bir yasal düzenleme altında birleştirilmiştir (Sayın, 2002: 35).

İngiltere'de organik ürün üretimi için destek hükmü Avrupa Topluluğu'nun (EC) 2078/92 sayılı tarımsal çevre düzenlemelerinde yer almaktadır. En büyük önceliği çevresel olarak hassas bölgelere vermiştir. 1999'da Organik Tarım Planı uygulanmaya konulmuş olup, söz konusu plan "Organik Yardım" planının yerini almıştır. İngiltere'nin arazi temelli ödeme planına dayanan destek mekanizması, Organik Ürün Standartları Birleşik Krallık Kaydı- UK Register of Organic Food Standarts (UKROFS) tarafından yönetilen teftiş sistemine uyan ve organik geçişe kayıtlı her çiftçiye açıktır. Arazinin yapısına bağlı olarak çiftçilere 5 yıl için ödenen geçiş dönemi yardımları verilmektedir ancak bu süre bittikten sonra yıllık olarak sürekli bir ödeme yapılmamaktadır (Çetin, 2005: 47).

Federal yapıya sahip Almanya’da ise organik tarıma verilen desteklerde eyaletlere göre farklı programlar uygulandığı görülmektedir. 1989’dan 1992 yılına kadar organik tarımın gelişimi kimyasalların yasaklanması şeklinde desteklenmiş, 1994 yılından itibaren tarımsal-çevre programı çerçevesinde fon aktarımı şeklinde devam etmiştir. 1998 yılından sonra konvansiyonel üretimden organik tarıma geçen üreticiler üretim, sertifikasyon ve pazarlama açısından desteklenmektedir. Desteklemeler 2000 yılından bu yana “Gündem 2000’nin Kırsal Gelişim Düzenlenmesi” çerçevesinde, sadece geçişteki değil mevcut organik tarım işletmelerine de verilmektedir (Usal, 2006: 35). 2002 yılından itibaren de organik tarıma ekilebilir hektar başına destekte bulunulmuştur. Ayrıca organik tarıma ilk başlangıç masraflarına ilişkin destek tavanları 2002 yılında artırılmıştır (Güzel, 2002: 34).

Almanya’nın her bir eyaletinde organik tarımla uğraşan çiftçileri desteklemek amacıyla farklı programlar uygulanmakta olup, bu programlara katılım şartları da farklılık göstermektedir. Almanya’da çiftlik hesaplarından ziyade tahmini işlem esasına dayalı olarak küçük tarımsal işletmelerin vergilendirilmesi opsiyonu dışsal girdilere daha az dayanmayı tercih edilebilir kılar. Benzer olarak gelir vergilerine tahmini işveren katkıları mevsimlik işçi çalıştıran üreticilerin yararına olmaktadır (Çetin, 2005: 46).

Belçika’da 1994 yılından itibaren organik tarım yapan üreticilere doğrudan destek verilmektedir. Hükümet tarafından organik tarımla uğraşan çiftçilere sebze üretiminde hektar başına yıllık sübvansiyon verilmekte ve organik tarım için kurulmuş iki araştırma merkezinin finansmanı sağlanmaktadır. Belçika’da konvansiyonel tarım yapan çiftçiler, tahmin edilen gelir ile fiili gelir üzerinden olmak üzere iki türlü vergilendirilmektedir. Organik tarımda ise desteklemeler, organik ürünlerin daha düşük fiyattan satılabilmesi için sübvansiyon niteliğinde düşünülmüştür. Bu yüzden özel bir vergilendirme rejimine tabi değildir. Organik tarım primleri tahmin edilen gelire değil efektif gelire eklenmektedir (İTO, 2006: 36).

Danimarka’da 1988 yılından bu yana organik tarım üretimi yapanlar ve organik tarımla ilgili bir çok proje %50’si Avrupa Topluluğu (EC) tarafından finanse edilen fonlarla desteklenmektedir. Danimarka hükümeti organik tarım projelerini desteklemekte ve hektar başına sübvansiyonlar vermektedir. Danimarkalı çiftçiler organik tarıma geçmek konusunda isteksiz olmakla beraber, hükümet politikalarının ve pazar baskılarının sonucu organik tarıma önemli oranda geçiş gerçekleşmiştir (Usal, 2006: 35).

Ayrıca Danimarka’da organik ürün üretim ve pazarlama projeleri de desteklenmektedir. Burada hedef kitle çiftçiler, işleyici firmalar, araştırma enstitüleri ve tüketicilerdir. Ayrıca hükümet programında belediyeler ve diğer kamu kurumlarının da organik tarımı desteklemesi yönünde hükümler vardır (İTO, 2006: 37).

Danimarka’da pestisit azaltmaya yönelik vergiler/kanunlar konvansiyonel üreticileri çok daha fazla etkilemektedir. Bununla beraber uzun vadede azaltılmış pestisit kullanımı, organik olarak üretilmiş gıdanın faydaları açısından tüketici anlayışını etkilemektedir (İpek ve Çil, 2010: 150-151).

Hollanda’da hükümet, çiftçilerin 1980 ve 1990’lı yıllar boyunca doğayı oldukça zorlayan yoğun tarımsal üretimden dönmelerini teşvik etmek ve organik ürünler konusunda tüketici bilincini artırmak için son yıllarda finansal destek sağlamaktadır. “1997-2000 Eylem Planı” adını taşıyan bu plân çerçevesinde 166 milyon Florin’lik toplam destekle “Kazanmak İçin Organik Pazar- An Organic Marketing to Win” adlı başka bir politika sürdürülmüştür. Bu politika talep yönlü organik zincirin profesyonelleştirilmesi, organik pazar zincirindeki (üretici, tüccar, perakendeci v.) tüm aktörler arasında azami şeffaflık ve bilgi değişimi, bilginin gelişim ve dağıtımı, talebe daha iyi cevap verebilmek için birincil üretimin teşvik edilmesi, kamusal düzenlemeler ve organik ürünlerde daha düşük katma değer vergi (KDV) uygulaması gibi konuları içermektedir. Organik üretim yapan çiftçiler, çevreye dost yatırım indirimi regülasyonundan yararlanmaktadırlar. Bu regülasyonun amacı tarımda sürdürülebilir yatırımları arttırmak, çiftçiye faiz ve likidite avantajları sağlamak, yatırımların daha uygun fiyatla yapılmasını sağlamaktadır (İTO, 2006: 38). Ayrıca organik tarıma geçen çiftçilerin geçiş maliyetlerine katkı amacıyla geçiş dönemlerinde çiftçilere finansal destek sağlanmaktadır. Ayrıca organik tarım yapılacak alanlara bireysel yatırımcılar tarafından yapılacak yatırımlarda faiz ve kârlar vergilendirilmemektedir. Yeşil proje olarak kabul edilen projelerde organik çiftçilere düşük faiz oranları ile borçlanma imkânı sağlanmıştır. 2000 yılından sonra yıllık gelirinin en az %70’ini organik ürün satarak elde ettiğini ispatlayan üreticiler gelir vergisinden 6818 Euro’yu düşebilmektedir (Çetin, 2005: 47).

İtalya’da organik tarıma verilen destekler bazı bölgelerde doğrudan gelir desteği gibi kullanılmaktadır. Organik pazarın gelişmesinde kullanılmak üzere mali kaynak yaratmak için zararlılarla mücadele ilaçlarına vergi uygulamasına başlanmıştır. Halkı bilinçlendirme kampanyaları bağlamında devlet, organik tarımla ilgili bir araştırma enstitüsü ve çiftçilere

eğitim veren bir okul kurmuştur. Ayrıca her yıl ulusal, bölgesel ve yerel bazda organik tarımla ilgili araştırma, deney, pazarlama ve promosyon gibi alanlara yapılan yatırımlar giderek artmaktadır (Nasır ve Kımıloğlu, 2006: 419).

Organik tarım uygulamaları AB üyesi olan eski ÷lkelere nazaran AB'ye yeni üye olan ÷lkelerde daha az gelişmiş durumdadır. Organik tarım yöntemleri bu ÷lkelerde son birkaç yıldan beri uygulanmaktadır. Ancak organik tarım uygulamaları ile yetiştirilen ürünleri önemli bir ihraç kalemi olarak gördüklerinden kısa süre içerisinde büyük bir mesafe almışlardır (Sayın, 2002: 34).

Hükümetlerin organik tarıma mali destekleri; geçiş dönemi destekleri, sertifika maliyeti destekleri, kredi programlarıyla desteklemeler ve sigorta destekleri şeklinde olabilmektedir. Burada ağırlık kazanan konular; çevreye uygun tarımsal metotların teşvik edilmesi ve bunlara yönelik desteklemelerin mevcut düzeyin üç katına çıkarılması, kurallara uymayanlara yönelik doğrudan yardım ve desteklemelerin kısıtlanması veya kesilmesi, tarım alanındaki bilimsel araştırmalara daha fazla önem verilerek doğanın korunmasının sağlanması ve pazarların da buna göre yönlendirilmesidir. Çevre politikalarında ise amaçlanan konular çevre, bitki, insan ve hayvan sağlığının korunmasıdır ve bütünleyicilik, yüksek seviyede koruma, ihtiyat, önleme, kaynakta önleme ve kirleten öder ilkeleri mevcuttur. Bunların dışında her üye ÷lkenin kendine özgü koşullara göre oluşturduğu ulusal programlar da mevcuttur (İpek ve Çil, 201: 152-153).

2.5. Dünyada Organik Ürönlere Yönelik Tüketici Tercihleri

Son yıllarda özellikle AB ÷lkeleri, ABD ve diğer gelişmiş ÷lkelerde çevre ve sağlık bilincinin artması organik ürönlere olan talebi de artırmıştır. Farklı coğrafî bölgelerde olan tüketicilerin farklı tercihleri vardır. Yapılan pazar araştırmalarına göre tüketicileri organik ürün satın almaya iten belli başlı nedenler şunlardır (Gökçe, 2007: 76):

- Sağlıkla ilgili endişelerinin olması ve organik ürünlerin konvansiyonel ürünlerden daha sağlıklı olduklarını düşünmeleri: Tüketiciler gıda ile ilgili spekülasyonları duyduğça organik ürünleri güvenilir bir alternatif olarak görmüşler ve tüketmeye başlamışlardır. Organik ürünlerin sağlıklı olmasından dolayı özellikle bebek gıda ürünleri gibi belli ürün gruplarında talepte artış

olmuştur. Çocuklarını daha sağlıklı yetiştirmek isteyen aileler, bu ürünler için daha fazla ücret ödemeye isteklidirler.

- Çevreyle ilgili endişelerinin olması ve organik tarımın ekolojik sistemle dost bir üretim tarzı olduğuna inanmaları: Almanya ve İngiltere'deki tüketicileri organik ürün satın almaya iten değerler üzerine yapılan bir çalışmada, Almanya'daki tüketiciler organik ürünlerde pestisit kalıntısının olmaması, kimyasal gübrelerin ve hasat sonrası kimyasalların kullanılmaması doğaya ve çevreye verdikleri değerden dolayı organik ürün satın almaya iterken, İngiltere'deki tüketiciler organik ürünlerle çevre ve doğa arasında hiç bir ilişki kurmamıştır. Almanya'daki tüketiciler hayvan sağlığını dikkate alırken, İngiltere'deki tüketiciler organik ürünleri üreten çiftçilerin refahını ve güvenliklerini dikkate almaktadırlar. Hem Almanya hem de İngiltere'de organik ürün pazarına girmek isteyen bir firma tüketicilerin bu tutumlarını dikkate almalı ve pazarlama mesajlarında organik ürünlerin tüketicilerde yarattığı değerler vurgulanmalıdır.
- Çiftçilerin korunmasını düşünmeleri: Son yıllarda organik ile birlikte büyüyen bir trend olan adil ticaret (fair trade) de tüketicileri organik ürün satın almaya yönlentmektedir. Almanya'da yer alan adil ticaret şirketi Gepa' nın ürünlerinin % 60' ı kahve, çay, kakao, seker ve bal gibi organik ürünlerden oluşmaktadır. Adil ticaretin önem verdiği konu üreticilerin ve çiftçilerin ekonomik ve sosyal durumlarıdır. Özellikle kahve, çay, kakao gibi emek yoğun ürünlerde adil ticaret uygulamalarına rastlanmaktadır.
- Hayvanların refahı: Özellikle bazı ülkelerde tüketiciler organik ürünleri, hayvan refahı sağladığı, onlara zarar vermediği için de tercih etmektedirler.
- Organik ürünlerin daha lezzetli olduğuna inanmaları: Tüketicileri organik ürün satın almaya iten bir neden de bu ürünleri konvansiyonel ürünlere göre daha lezzetli bulmalarıdır.

Almanya'da 2002 yılında Emnid Enstitüsü tarafından 1000 kişi üzerinde gerçekleştirilen ankete göre tüketicilerin %60'ı arada sırada organik ürün satın aldıklarını ifade etmişlerdir. Yine tüketicilerin %79'u organik ürünlerin moda olduğunu belirtmiş, bu görüşe özellikle 30-60 arasındaki tüketiciler katılmıştır. Tüketicilerin %72'si de organik ürünlerin tadının iyi olduğunu ifade etmiştir (Kurt, 2006: 45).

1999 yılında İngiltere’de tüketici tercihleri belirlemek amacıyla Soil Association tarafından MORİ’ye yaptırılan bir araştırma sonucuna göre; İngiliz tüketicilerin üçte biri organik gıda ürünü almaktadır. Organik ürün müşterilerinin %40’ı AB sosyo-ekonomik sınıfına dahildir. İngiliz tüketicilerin %53’ü organik ürünleri kendi sağlıkları açısından tercih etmektedir. Organik ürün satın alanların %43’ü organik ürünlerin tatlarının konvansiyonel ürünlere kıyasla daha iyi olması, % 28’i ise çevreyle uyumlu olması nedeniyle bu ürünleri tercih etmektedir (Güzel, 2001: 104).

Avrupa Komisyonunca finanse edilen bir proje çalışmasında (Organic Marketing Initiatives and Rural Development-Analysis of the European Market for Organic Food) AB ülkeleri ve diğer bazı ülkelerin de yer aldığı 19 ülkede yapılan çalışmada organik tarımla ilgili olarak; üretim miktarı, alanı, işletme büyüklüğü, tüketim miktarı ve alışkanlıkları ve dış ticaret bilgilerini içeren bir araştırma yapılmış ve sonuçları yayınlanmıştır. Çalışmada öncelikle, araştırma yapılan ülkelerde organik tarım konusunda sağlıklı istatistik bilginin bulunmasının zorluğundan ve bu bilgi eksikliğinin arz zinciri yönetimi ile ilgili aksaklıkları belirlemede ve organik ürünlere yönelik tüketici tercihlerini tahmin etmede zorluklar oluşturduğundan bahsedilmektedir. Çalışma kapsamında yapılan anket sonuçları oldukça çarpıcı olarak kabul edilebilmektedir. AB ülkelerinden Danimarka ve Avusturya’da organik ürün pazarının diğer ülkelere kıyasla daha yaygın olduğu söylenebilmektedir. Danimarka’da tüketicilerin organik ürünlere daha fazla fiyat ödemelerinin nedenleri arasında önem derecesine göre; gıda güvenliği, çevreyi koruma ve lezzet unsurları sıralanmaktadır (Hatunoğlu Durmaz, 2010: 20).

ABD’de yapılan bir çalışmada (Hartman Grubu tarafından hazırlanan Sağlıklı Yaşam Raporu-2001), tüketicilerin hangi nedenlerde dolayı organik ürünleri tercih ettiği araştırılmış ve tercihlerin % olarak dağılımı incelenmiştir. Buna göre; tüketicilerin %66’sı organik ürünleri sağlıklı ve daha besleyici bulmakta, %38’i tadının daha iyi olduğunu düşünmektedir. Ayrıca %30’u gıda güvenliği (ilaç kalıntısız, hormonsuz ürün) bakımından, %26’sı çevreye olumlu etkileri olduğu yönündeki düşüncelerinden dolayı organik ürünleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Avrupa ülkelerinde, konvansiyonel ürünlerle organik ürünler arasındaki fiyat farklılığı 2000 yılı verileri ile %31 kırmızı şarap ile %113 tavuk eti arasında değişmektedir (Babadoğan ve Koç, 2005: 53).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIM

Bu bölümde ilk olarak Türkiye’de organik tarımın gelişimi ile sözleşmeli tarım ve organik tarım ilişkisi incelenmiştir. Türkiye’de organik tarım uygulamalarına yer verilmiş ve organik tarımın kurumsal yapısı ve ticari boyutu değerlendirilmiştir. Daha sonra Türkiye’de organik tarım ürünleri ile ilgili tüketici tercihleri belirlenmiş, organik ürünlerin maliyet unsurları, Türkiye’de organik ürün iç pazarının yapısı ve geliştirme imkânlarına yer verilmiştir. Son olarak da Türkiye’de organik tarıma yönelik devlet destekleri ve Türkiye’nin organik tarım potansiyeli üzerinde durulmuştur.

3.1. Türkiye’de Organik Tarım ve Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de sözleşmeli üreticilik sistemi ile başlayan organik tarım ürünleri üretimi konvansiyonel ürünlerde olduğu gibi talep yaratma çabalarının yoğunluk kazanması sonucu bağımsız projelerle gerçekleştirilen üretim şekliyle de desteklenmeye başlanmıştır. Sonuç olarak dış pazarlarca talep edilen çeşitlerin, talep edilen miktarlarda üretilmesiyle 1985 yılında başlayan organik tarım ürünleri üretimi, 2000’li yıllara gelindiğinde yeni bir boyut kazanmıştır (Sertoğlu, 2009: 152).

Türkiye’de organik tarım hareketinin 1980’li yılların ortasında Avrupalı ithalatçıların talebi doğrultusunda Ege Bölgesinde başlamış ve buradan tüm Türkiye’ye yayılmıştır (Gündüz ve Kaya, 2007: 21; Marangoz, 2008: 49). Çoğu Avrupa ülkesinde ve ABD’de organik tarımın gelişimine çiftçilerin öncülük etmesine karşın, Türkiye’de organik tarım, Avrupalı özel organik tarım şirketlerinin elemanlarınca çiftçilere tanıtılmış ve benimsetilmiştir. Bu noktada Demiryürek organik tarımın, Türkiye ile AB ve ABD arasındaki benimsenme farkını şu şekilde açıklar: “Avrupa ve ABD’de organik tarımın yapılanması üreticiden başlayarak (arz kaynaklı) aşağıdan yukarıya doğru iken; Türkiye’de organik tarımla ilgilenen şirketlerden üreticiye doğru (talep kaynaklı) yukarıdan aşağıya bir yapılanma söz konusudur (Demiryürek, 2009: 34). Dolayısıyla Türkiye’de 1980’lerin ortalarından itibaren yabancı firmaların temsilcileriyle sözleşmeli üretim modeline dayalı olarak başlayan organik

tarım, zaman içinde yerli şirketlerin de bu pazara girmesiyle hızla büyümeye başlamıştır (Demiryürek, 2004: 66).

Türkiye’de organik tarım hareketinin sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlamak amacıyla 1992 yılında Türkiye’de organik tarım konusunda faaliyette bulunan veya ilgi duyan tüm kişi ve kurumları kapsayan Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği (ETO) kurulmuştur. 1994 yılında Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu (IFOAM) Temel Standartları ve 2092/91 sayılı AB Organik Tarım Yönetmeliği’ne dayalı ilk ulusal yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Organik tarımla ilgili ülke çapında kontrol yetkisi Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına verilmiş ve bu Bakanlığın bünyesinde Alternatif Tarımsal Üretim Teknikleri Dairesi (ATÜT) kurulmuştur. 3 Aralık 2004 yılında yürürlüğe giren “Organik Tarım Kanunu” ile organik tarımsal üretim faaliyetlerine yasal bir çerçeve getirilmiş, kontrol ve sertifikasyon hizmetlerine yasal dayanak oluşturulmuştur. 10 Haziran 2005 yılında en son 25841 sayılı Resmi Gazete’de “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve önceki yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. Daha sonra yönetmelikte 17 Ekim 2006, 25 Ekim 2008 ve 17 Ekim 2009 tarihli Resmi Gazete’lerde yayınlanan üç değişiklik yapılmıştır. Türkiye’nin yasal düzenlemelerinde ülke koşullarının yanı sıra AB ile mevzuat uyumu da korunmaktadır. AB’de 1 Ocak 2009 tarihinde yürürlüğe giren yeni yönetmelik sonrasında uyum çalışmaları devam etmektedir (http://www.eto.org.tr/?page_id=41).

Türkiye, dünyada en fazla organik üretim alanına sahip 33. ülke olmasına rağmen, toplam tarım arazisinin sadece %0.8’inde organik tarım yapılmaktadır. Dokuzuncu Kalkınma Planına göre bu oranın 2020’de %8 olması hedeflenmektedir. Dünya organik ürünler pazarında Türkiye’nin payının %1’in altında olduğu belirtilmektedir (Demiryürek ve Bozoğlu, 2007: 317).

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın Organik Tarım Strateji Belgesine göre 2006-2020 döneminde organik tarım ürünleri ile ilgili olarak şu gelişmeler plânlanmaktadır (Er, 2009: 207-208):

- Türkiye’de küçük ve parçalı tarım işletmelerinin yaygın olduğu göz önüne alındığında organik tarımda üretici örgütlenmesini teşvik etmek.
- Organik tarımla ilgili üretim planlaması yapmak.

- Ülkenin avantajlı olduğu organik tohum, şeker, fosfat kayaçları, zeolit gibi ürünlerde üretim imkânlarının artırılarak, girdilerde yerel kaynakların kullanımını ön plana çıkarmak.
- Diğer organik girdiler konusunda yapılacak ihtiyaç analizleri sonucunda, sektörün ihtiyaç duyduğu girdilerin üretimini geliştirmek ve yaygınlaştırmak.
- Organik tarımın temel felsefesine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimin kapalı sistemde yapılmasını geliştirmek ve organik tarımsal sanayi ile bütünleştirilmesi için müteşebbisleri teşvik etmek.
- Kontrol ve sertifikasyon maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla üreticilerin bir araya gelerek büyük ölçekli projelere yönelmelerini sağlamak.
- Doğa koruma alanları ile çevresel açıdan hassas bölgelerde uygun üretim tavsiyelerinin özendirici bir şekilde yapılarak organik tarımın bölge halkı için sürdürülebilir bir geçim kaynağı olarak yaygınlaştırmak.

Modern tarım uygulamalarının ekonomik ve teknik nedenlerle bazı bölgelerde kısmen, bazı bölgelerde ise neredeyse tamamıyla uygulamaya sokulamaması nedeniyle Türkiye'deki tarım alanlarının gelişmiş ülkeler düzeyinde zarar görmemiş olması ve GAP ile diğer sulama projelerinin de katkıda bulunduğu geniş tarım potansiyeli, Türkiye'nin global pazarın artan talebi karşısında daha fazla pay almasını sağlayacak önemli hususlardır. Türkiye'de çok farklı organik koşulların varlığı, biyolojik zenginliği ve bu farklılığa adapte olmuş geniş ürün yelpazesi organik tarım açısından sahip olduğu önemli avantajlardır (Çetin, 2005: 19-20). Dolayısıyla sahip olduğu bu avantajlar doğru şekilde kullanıldığında, Türkiye'deki organik ürünlerin hem dünya ticaretindeki payı hem de iç tüketimi arttırılabilir.

3.2. Sözleşmeli Tarım ve Organik Tarım İlişkisi

Sözleşmeli tarım, doğrudan üretici ile geniş bir düzlemde bulunan toptancı, işleyici, perakendeci, paketleyici, üretici organizasyonları gibi kurumlar arasında yapılan sözlü veya yazılı anlaşmaları öngörür ve tarım sektörünün endüstrileşmesi ve yeniden yapılandırılmasında kullanılan, kurumlar ve üretim arasındaki ilişkiyi düzenleyen önemli bir stratejidir (Kılıç ve Bor, 2010: 105). Genel bir tanımlamayla sözleşmeli tarım modeli, firmalar ve üreticiler arasında ürünün ekim-dikim zamanında veya çiftçiye belirli bir ekim alanı ve

üretimi gerçekleştirme sorumluluğunu yüklemesine karşın, firmaların da elde edilecek ürünü belirli şartlarda garantiye almasına dayalı üretim ve pazarlama şeklidir (Hekimoğlu ve Altındeğer, 2006: 4).

Sözleşmede üretici; belirli genişlikteki arazisini bu ürüne tahsis edeceğini veya belirli miktarda ürünü alıcıya teslim edeceğini belirtir. Alıcı ise; belirli giderleri (tohum, fide, fidan, gübre, ilaç vb.) ve gerekli teknik bilgiyi üreticiye vermeyi ve üretilen ürünü belirlenen fiyatlardan satın alacağını belirtir.

Sözleşmeli üretim 1996 yılında çıkarılan tebliğe kadar borçlar kanunu hükümlerine göre yapılmaktaydı. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 30 Haziran 1996 tarihinde 22682 sayılı Resmi Gazete’de 1996/6 nolu “Sözleşmeli Tarımsal Ürün Yetiştiriciliği ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ” yayınlamıştır. Bu tebliğle birlikte ülkemizde sözleşmeli uygulamalarını disipline etmek, uygulamaların yaygınlaşmasını sağlamak ve bu alandaki hukuki boşluğu gidermek amaçlanmıştır (Hekimoğlu ve Altındeğer, 2006: 8). Ayrıca bu tebliğ organik tarımı da içermekte olup, sözleşmede yer alacak hususlara, ödemeye esas fiyat ve sözleşmeye uyulmaması halindeki düzenlemelere tebliğde yer vermiştir. Böylece taraflar, üretim koşulları, fiyat ve prim uygulanması halinde prim ile ilgili koşulları sözleşmede açıkça belirleyerek kanuni güvence altına almakta, bir uyuşmazlık durumunda yasal mekanizma uygulanmaktadır (Güzel, 2001: 55).

Sözleşmeli Tarımsal Ürün Yetiştiriciliği ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkındaki Tebliğ’de sözleşmede yer alması zorunlu hükümler belirtilmiştir. Bu hükümlerin yanında taraflar, genel hükümlere aykırı olmayacak şekilde sözleşmeye özel hükümler koyabilirler. Taraflar, bulunması zorunlu hükümler ve koymak istedikleri özel hükümleri içeren bir sözleşmeyi yazılı olarak iki suret olarak düzenlerler. Suretlerden biri üreticide, diğeri ise alıcı da kalır. Eğer devlet desteği olan projeli üretim faaliyeti söz konusu ise, sözleşme üç suret olarak düzenlenir ve üçüncü suret de alıcı tarafından ilgili kuruluşun müdürlüğüne verilir. Sözleşmede yer alan taahhütlerden herhangi birisine, taraflardan birinin uymaması durumunda iddia sahibi taraf, Tarımsal Üretim Sözleşmesi’nin bir örneği ile İl veya İlçe Tarım Müdürlüğü’ne başvurarak, durumun tespit edilmesini talep eder. Tarım Müdürlüğüne görevlendirilen ve en az iki kişiden oluşan bir heyet, durumu yerinde inceleyerek bir rapor düzenler. Bu raporun bir örneği ilgiliye verilir ve aslı Tarım Müdürlüğü’nde saklanır. Taraflar

soruna ortak bir çözüm bulamazlar ise, durumu yargıya intikal ettirirler (Akbaytürk ve diğerleri, 2002: 36).

Sözleşmede belirtilen ürünün “Muhtemel Teslim Miktarı” ile ilgili sorunlar çıkabilir. Eğer, üretilen ürün miktarı sözleşmede belirtilen muhtemel teslim miktarının %25’inden az ise alıcı için tazminat hakkı doğmaz. Sözleşmedeki teslim miktarından fazla üretilen ürünün alıcı tarafından alınmaması halinde de üretici tazminat talep edemez.

Sözleşmeli tarım, planlı üretimin gerçekleştirilmesi ve yetiştirilen ürünler için pazar talebinin olması açısından önem kazanmakta, üretici ürettiği ürünün satışından emin olmaktadır. Ayrıca organik üretimin bir bilgi temeline dayanması açısından çiftçiye nasıl üretim yapacağı konusunda danışmanlık verilmesi gerekmekte ve bu husus da sözleşmeli üretimi gerektirmektedir. Böylece üretici, sözleşmeli olduğu işletmenin uzmanları veya danışmanları tarafından bilgilendirilmektedir. Genelde ihracata yönelik büyük firmalar kendi uzman kadrolarını bünyelerinde barındırmakta, bunun yanında küçük ölçekli firmalar için ya da üreticiler için hizmet veren danışmanlık şirketleri de mevcut bulunmaktadır (Çağdaş, 2003: 25).

Gelişmiş ülkelerde oldukça yaygın olan sözleşmeli tarım modeli Türkiye’de Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde gelişmekle birlikte diğer bölgelerde yolun çok başında bulunmaktadır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre, 2 milyon 750 bin sözleşmeli çiftçi bulunmaktadır. Tarım ülkesi Türkiye’de bu model büyük miktarlarda mısır, tütün, arpa, şeker pancarı gibi temel tarım ürünlerinde uygulanmaktadır (Hekimoğlu ve Altındağ, 2006: 2).

Organik üretime ilişkin belirli kısıtların olması ve ürüne göre değişen bir geçiş döneminin sonrasında ürünün organik olarak değerlendirilmesi nedeniyle uzun dönemli bir üretim planlamasına gereksinim duyulmaktadır. Bu açıdan yapılan sözleşmenin yasal geçerliliğinin olması ve taraflar için yaptırım özelliği taşıması, organik tarımın başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi açısından önem kazanmaktadır (Atlı, 2006: 718).

3.3. Türkiye’de Organik Tarım Uygulaması

Organik tarımın uygulanması uyulması gereken bir takım ilkeler ve süreçleri içermektedir. Özellikle araştırma ve geliştirme çalışmalarının yön verdiği organik tarım uygulamasının hayata geçirilmesinde, üretim kararı alınmasından ürünün tüketiciye ulaştırılmasına kadar geçen süreçte, üretimin başlaması ve geliştirilmesi ile ilgili yol, yöntem ve denetim süreçleri önem kazanmaktadır. Bunları da belirleyen ulusal ve uluslararası bir takım kurallardır. Ülkelerde bu süreç teknik ve prosedür olarak kanun ve yönetmeliklerle belirlenmektedir.

Aşağıda Türkiye’de organik tarıma geçiş ve başvuru süreci, organik tarım ürünlerinin kontrol ve sertifikasyonu, işlenmesi, ambalajlanması, depolanması, taşınması ve pazarlanması incelenecektir.

3.3.1. Organik Tarıma Geçiş ve Başvuru Süreci

Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 7. maddesine göre organik tarım faaliyeti yapılan alanlar, hayvanlar, arılar ve su ürünleri geçiş sürecine alınır. Bitkisel üretimde organik tarıma başlanmasından on iki ay sonra elde edilen ürünler geçiş süreci ürünü olarak değerlendirilir. Geçiş süreci ürünü, “Organik tarım geçiş süreci ürünüdür” etiketiyle pazarlanır. Geçiş sürecinde bulunan hayvanlardan elde edilen ürünlerin reklam ve etiketlerinde organik tarımı çağrıştıran ifadeler kullanılamaz. Kısmen organik tarım yapılan veya organik tarıma geçiş sürecinde bulunan bir çiftlik ya da üretim biriminde, çiftçi organik olarak üretilen ürünler ile geçiş süreci ürünleri ve hayvanları birbirinden ayırt edilebilecek şekilde tutar ve bu ayrımı gösterecek kayıtlara sahip olur.

Aynı Yönetmeliğin 6. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre organik tarıma başlamak isteyen bir müteşebbis öncelikle bir kontrol ve sertifikasyon kuruluşuna başvurur. Başvuruda aşağıdaki koşullar aranır:

- Bakanlık il veya ilçe müdürlüğünden alınan güncellenmiş onaylı Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kaydı, hayvancılık işletmeleri için ise Bakanlık il veya ilçe

müdürlüğü tarafından verilen ve Türkvat'den² alınan onaylı işletme Tescil Belgesi,

- ÇKS kaydı olmayan veya yapılamayan müteşebbisler için; müteşebbisin adı, adresi, T.C. kimlik numarası ve vergi numarası, yabancı gerçek kişilerde ise yabancı kimlik numarasını içeren kimlik bilgi ve belgeleri, işletmenin yeri ve konumuna dair bilgiler, kadastro çalışması tamamlanmış alanlarda tapu kaydı, tamamlanmamış alanlarda ise araziye ait kroki, müracaat edilen arazinin veya arazinin kullanım hakkının kendine ait olduğuna dair bilgi ve belgeler,
- Gıda işletmeleri için 17/12/2011 tarihli ve 28145 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik hükümleri gereğince işletme kayıt belgesi veya işletme onay belgesi,
- Su ürünleri yetiştiriciliği için su ürünleri yetiştiricilik belgesi ve/veya su ürünleri kuluçkahane belgesi.

Yine aynı yönetmeliğin 6. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendine göre organik tarım faaliyetinde bulunmak isteyen müteşebbis, başvurduğu yetkilendirilmiş kuruluş ile sözleşme yapar. Müteşebbis, organik tarım faaliyetini bireysel olarak yapabileceği gibi, üretici grubu ile de yapabilir. Üretici grubu organik tarım faaliyetini ancak tüzel kişilik altında yapabilir. Müteşebbis organik tarım faaliyetini üretici grubu ile yapıyorsa her üretici ile sözleşme imzalamak zorundadır. Bu durumda, müteşebbis üretici grubu adına yetkilendirilmiş kuruluş ile sözleşme yapar. Bu üretici grubu içinde yer alan çiftçi müteşebbis olarak değerlendirilir ve bir kod verilerek kayıt altına alınır. Müteşebbis; aracı tüccar, depolama, işleme ve benzeri fason hizmetleri yaptırdığı gerçek ve tüzel kişi ile de sözleşme yapar. Bu fason üretim yapan işletmeler de organik tarım kontrol sistemine dahildir. Yetkilendirilmiş kuruluş, her bir üretim aşaması için, ayrı ayrı sözleşme yapabileceği gibi, her faaliyeti ayrı ayrı belirtmek kaydıyla tek bir sözleşme de yapabilir. Yetkilendirilmiş kuruluş, müteşebbise ister bağımsız, ister üretici grubu dahilinde olsun, Bakanlıkça hazırlanacak ve yetkilendirilmiş kuruluşlara bildirilecek kodlama sistemine göre, bir kod numarası verir.

² Türkvat: 2/12/2011 tarihli ve 27676 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği çerçevesinde oluşturulan ve işletmelerin, yetiştiricilerin ve sığır cinsi hayvanların kimlik bilgilerinin kayıt altına alındığı veri tabanı.

3.3.2. Organik Ürünlerin Kontrol ve Sertifikasyonu

Organik üretimin özelliği, her aşamasının kontrollü olması ve ürünün sertifikalandırılmasıdır. Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin hükümlerine göre, ürünün güvence altına alınmasındaki iki temel unsur, kontrol ve sertifikasyondur. Kontrol ve sertifikasyon işlemi, aynı kuruluş tarafından yapılabileceği gibi ayrı ayrı kuruluşlar tarafından da yapılabilmektedir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı kontrole ilişkin yetkisini, yetkilendirilmiş kuruluşa devredebilir. Kontrol yetkisi verilen kuruluşlar ve kontrolörler yetkilerini başka bir kurum ve/veya kuruluşa veya kişiye devredemez (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012: madde 34).

Kontrol işlemi; yazılı belgeleri, planları, defterleri, raporları, kayıtları, arazi, işletme ve depo gibi kritik kontrol noktaları ve gözlemleri içerir. Müteşebbis tarafından aynı alanda birkaç ünitenin işletilmesi halinde, organik olmayan ürünlerin üretildiği üniteler ve depoları da kontrol işlemine tabidir. Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşu yılda en az bir defa haberli veya habersiz olarak işletme ve müteşebbisi yerinde kontrol eder. Çift kabuklu yumuşakça üretiminde yetkilendirilmiş kuruluş tarafından en az yılda iki defa çiftlik kontrol edilir. Bu amaçla kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşu bir kontrol plânı hazırlar ve hazırlanan bu kontrol plânı en az aşağıdaki bilgileri içerir (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012: madde 36):

- Müteşebbisin adı ve adresi,
- Kontrol tarihi,
- Kontrolün kapsayacağı konular,
- Kontrol adı.

Kontrol işlemi sırasında kontrolör, bağlı bulunduğu kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşunun organik tarım faaliyetlerini içeren kendi kontrol formlarını doldurur. Kontrolör, yaptığı kontrole dair tespitleri içeren bir belge düzenleyerek müteşebbise verir ve bu belge müteşebbise saklanır. Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşu kontrol işlemi sonucunda bir rapor hazırlar. Kontrol raporu, müteşebbisin bu

yönetmelik hükümlerine göre yapılan organik tarım faaliyetlerinin kontrol sonuçlarını içerir (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012: madde 36).

Hem iç pazarda hem dış pazarda organik bir tarım ürününün satılabilmesi için öncelikle organik ürün sertifikası taşıması gerekmektedir. Çünkü, sertifika sistemi ürünlerin organik standartlara uygun üretildiğinin, işlendiğinin ve paketlenildiğinin garantisidir. Böylelikle tüketici güvenle ürüne yaklaşırken, üretici ve firmalar haksız rekabete karşı korunmaktadır. Bu yüzden, organik tarım yapmaya karar veren bir üreticinin üretime başlamadan bir yıl önce kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarından birine başvurup, yapacağı üretimin “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” kurallarına uygun olduğunun denetlenerek sertifikalandırılmasını sağlaması gerekmektedir (Ayan ve Bayturan, 2002: 52).

Organik ürünlerin sertifikalandırılması, bu ürünlerin ulusal ve uluslar arası ticaretinde gittikçe artan bir önem taşımaktadır. Organik ürün sertifikaları, ürünlerin yetiştiği arazinin toprak analizlerinden başlayarak hasat, işleme, ambalajlama ve depolama zincirindeki her safhasında gerekli şartlara uyulduğunu belgelemektedir. Sertifikalama sisteminin 3 ayağı bulunmaktadır. Bunlar, üreticiler, satıcılar ile bağımsız kontrol ve sertifikasyon firmalarıdır. Uygulamadaki bir çok yönetmelik, organik olarak etiketlenen ürünlerin bağımsız kişiler tarafından onaylanmasını istemektedir. Böylece ürünlerin gerçekten organik ürün standartlarına göre üretildiği garantisi sağlanır (Kurt, 2006: 94).

Sertifikasyon; bütün kontrol yöntemlerinin uygulanması sonucu işletmenin, ürünün ve girdinin geldiği aşamanın belgelendirilmesidir. Sözleşme yapılan müteşebbise yetkilendirilmiş kuruluş tarafından yapılacak ilk kontrole müteakip uygun görülmesi halinde yetkilendirilmiş kuruluş tarafından organik tarım müteşebbis sertifikası ve bu yönetmelik hükümlerine uygun olarak üretilen ürünlere ürün sertifikası verilir. Sertifikasyon sisteminin özellikleri şunlardır (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012: madde 37):

- Sertifikasyon, Bakanlıktan bu yetkiyi almış gerçek veya tüzel kuruluşlarca yapılır. Sertifika yetkisi verilen kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya sertifikasyon kuruluşu yetkisini başka bir kurum veya kuruluşa devredemez.

- Kontrol ve sertifikasyon kuruluğu veya sertifikasyon kuruluğu bir sertifikasyon sistemi oluğu turur ve Bakanlığa sunar. Bu sistem; kontrol ve sertifikasyon kuruluğu veya sertifikasyon kuruluğu nunun uyguladığı fiyat listesi, sertifika belgesi 6rneği, test etme ve sorgulama metodu, analiz y6ntemi, kullandığı t6m teknikler ve dok6mantasyon sistemi ile ilgili bilgileri kapsar.
- Sertifikasyon kuruluğu sertifika d6zenleyeceği işletmelere ait t6m kontrol bilgilerini ve raporları 6r6n6n bu Y6netmeliğe uygun olarak 6retildiğinin garanti edilmesi amacıyla kontrol6 yapan kuruluğtan devralır. Kontrol kuruluğu bu bilgileri sertifikasyon kuruluğu na vermek zorundadır.

AŞağıda Tablo 2’de organik tarım m6teŐebbis sertifikası 6rneği verilmiştir.

Tablo 2: Organik Tarım Müteşebbis Sertifikası Örneği

Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 37 inci maddesi hükümlerine göre müteşebbis sertifikası Sertifika No:	
Müteşebbisin adı ve adresi: ana faaliyeti (üretici, işleyici, ithalatçı, vs):	Yetkilendirilmiş kuruluşunun/yetkilinin adı, adresi ve kod numarası:
Ürün grupları/faaliyeti: — Bitki ve bitki ürünleri — Deniz yosunu ve deniz yosunu ürünleri — Hayvan ve hayvan ürünleri — Su ürünleri — İşlenmiş ürünler	Organik Tarımın Esasları Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik hükümlerine göre paralel üretimin/işlemenin olduğu yerlerde (veya hallerde) organik üretim, geçiş ürünleri ve aynı zamanda organik olmayan üretim şeklinde tarif edilmiştir.
Geçerlilik dönemi: Bitkisel ürünlerden...e kadar Deniz yosunu ürünleri.....den.....e kadar Hayvansal ürünler içinden...e kadar Su kültürü hayvan ürünleri.....dene kadar İşlenmiş ürünlerden...e kadar	Kontrol(ler)in tarihi:
Bu sertifika Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 37 inci madde hükümlerine göre yayınlanmıştır. Beyan edilen işletmeci kontrol/denetim altında faaliyetlerini yerine getirmekte ve adı geçen mevzuattaki gereklilikleri karşılamaktadır. Tarih, yer: Kontrol kuruluşu/otoritesi adına imza:	

Kaynak: Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012: EK:11

Sertifikalar, asgari bu Tablo 2’de yer alan bilgileri içerecek şekilde düzenlenir. Düzenlenen sertifikaların icmal listeleri Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’na gönderilir.

Aşağıdaki Tablo 3’de organik tarım ürün sertifikası örneği yer almaktadır.

Tablo 3: Organik Tarım Ürün Sertifikası Örneği

Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşunun Adı	:
Kod numarası	:
Adresi	:
Sertifika No'su (1)	:
Ürünün Adı ve Özelliği	:
Sertifikalanma Statüsü	:
Ürün Miktarı	:
Hasat Yılı (2)	:
Üretim Yılı (3)	:
Ürünün Kaynağı (4)	:
Sözleşme No'su	:
Ambalaj Tipi ve Adedi	:
Parti No'su ve Kalibresi	:
G.T.İ.P	:
Alıcı Ülke	:
Alıcı Müteşebbis Adı ve Adresi(5)	:
Gönderen Ülke	:
Gönderen Müteşebbis Adı ve Adresi	:
Sertifika Onay Tarihi	:

Bu belgeyle; yukarıda belirtilen ürün, 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu ve Yönetmelik" kapsamında üretilmiş Kuruluşunca kontrol edilerek sertifikalandırılmıştır.

1-Sertifika No'su: OTK'ce verilen Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşu kodu ile başlamak zorundadır.
2-Hasat yılı: Bitkisel üretim için yazılacak.
3-Üretim Yılı: Hayvansal üretimde yazılacak
4-Ürünün kaynağı: Üretici kod numaraları veya bir önceki sertifika numaraları
5- Alıcı Müteşebbis Adı ve Adresi: Toptan ve ihracata yönelik düzenlenen sertifikalarda yazılacak.

Kaynak: Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012: Ek 11

Tablo 3'deki sertifikanın bulunduğu ambalajlarda satılan ürünler kontrol edilmiş, sertifikalandırılmış ve organik olan ürünlerdir.

Yönetmeliğin 38. maddesinin 1. fıkrasına göre kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya sertifikasyon kuruluşu, bu yönetmelikte bahsedilen kriterleri ve sertifikasyon esaslarının uygunluğunu TS EN 45011 veya ISO Rehber 65'e göre sağlamak zorundadır. Kontrol ve

sertifikasyon kuruluğu veya sertifikasyon kuruluğu yapılan için niteliğine gore kalite sistemini açıklayan bir Trkke kalite el kitabı hazırlamalıdır.

3.3.3. Organik Tarım rnlerinin İşlenmesi ve Ambalajlanması

Organik tarım ürünlerinin işlenmesi ve ambalajlanması organik ürün yonetmeliğine uygun olarak yapılmalıdır. Organik rnler konvansiyonel ürünlerle aynı anda aynı yerde işlenip ambalajlanamaz; ancak kullanılan bina ve ekipmanlar dezenfekte edildikten sonra organik üretimde kullanılabilir (Ayla, 2011: 36).

Organik rnlerin işlenmesi ve ambalajlanmasında 27/5/2004 tarihli ve 5179 sayılı Gıdaların retimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Hakkında Kanun hükümleri ile birlikte aşağıdaki kurallara uyulur (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Ynetmelik, 2012: madde 28):

- İşlenmiş yem veya gıda üreten müteşebbisler veya fason işleyiciler kritik işleme basamaklarının sistematik tanımlanmasına dayanan uygun prosedürler oluşturur ve bunları güncellerler. Prosedürlerin uygulanması işlenmiş ürünlerin organik üretim kurallarına uygunluğunu her zaman garanti etmelidir.
- Müteşebbis veya fason işleyiciler organik ürünün işlenmesi esnasında, bu ynetmeliğe uygun olmayan ürünlerle karışma ya da bulaşmasını onleyecek ve ürünün organik niteliğini koruyacak gerekli tedbirleri alır ve yetkilendirilmiş kuruluşa bildirerek güncel kayıtlı tüm işlemlere ve işlenmiş miktarlara erişimini sağlar.
- Müteşebbis, organik olmayan ürünleri işlemesi veya depolaması halinde, tüm işlem tamamlanıncaya kadar faaliyetlerini ayrı yerde veya ayrı zamanda gerçekleştirir. İzin verilmeyen maddeler veya ürünlerle bulaşma riskinden kaçınmak için koruyucu onlemler alır. Uygun hijyen tedbirleri uygulayarak, bunların etkinliğini izler ve kayıt altına alır.
- Müteşebbis organik olmayan ürünlerle olası karışma ve değişmelere karşı gerekli onlemleri alması ve organik ürünlerin tanımlanmasını sağlaması halinde, organik ve organik olmayan ürünleri aynı zamanda depolayabilir.

Müteşebbis ürünlerin hasat günleri, saatleri, devreleri, kabul tarih ve zaman bilgilerine ait kayıtları tutar ve yetkilendirilmiş kuruluşa verir.

- Gıda ve yem işleminde kullanılan katkı maddeleri, işlem yardımcıları, diğer maddeler ve bileşenler ile tütsüleme gibi işleme uygulamaları iyi üretim uygulamaları prensiplerine uygun olmalıdır.
- Şarap dışındaki organik ürünlerin işlenmesinde; bu yönetmeliğin Ek-8'inde belirtilen İşlenmiş Organik Gıdaların, Mayaların ve Maya Ürünlerinin Üretilmesinde Kullanılacak Maddeler ve Ürünler, normalde gıdaların işlenmesinde kullanılan mikroorganizma ve enzim preparatları, doğal aromalı maddeler ve preparatları, içme suyu ve tuz, et ve yumurta damgalarının renkleri, yasal izin verilen mineraller, vitaminler ve aminoasitler kullanılır.
- Organik gıda yemin ya da hammaddelerin işlenmesinde iyonlaştırıcı radyasyon kullanımı yasaktır.
- Organik ürün, genetik yapısı değiştirilmiş organizma veya bu organizmalardan elde edilen ürünler kullanılmadan üretilir.
- Ürünün gerçek doğası hakkında yanlış anlamalara yol açmayan işleme metotları ve ekstraksiyon yöntemleri kullanılır. Organik gıdalar tercihen biyolojik, mekanik ve fiziksel metotlar kullanılarak işlenir.
- Organik tarım metoduyla üretilen bitkisel, hayvansal ve su ürünleri ile organik hammadde, yarı mamul veya mamul madde halinde ambalajlanırken organik ürün niteliği bozulmamalıdır.

Müteşebbis; Bakanlıktan yasal izin ve belgeleri aldıktan sonra ürünün organikliğinin tespit edilmesi için bir kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşuna başvurur. Kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşu; müteşebbis faaliyetinin, bu yönetmeliğin hükümlerine uygunluğunu onaylarsa, müteşebbisi Organik Tarım Komitesi'ne bildirir.

Ambalaj, işlenmiş ve işlenmemiş ürünleri, nihai tüketiciye ulaşıncaya kadar dış etkenlerden koruyan, sağlık kurallarına uygun, üzerinde içindeki ürünün tüm özellikleri yazılı, kokusuz, istiflenebilir ve belli pazar taleplerine cevap verebilen, ürün özelliklerine göre çeşitli

materyallerden hazırlanmış standart ölçülerdeki dış örtü, kılıf veya kap olarak ifade edilmektedir (Nasır ve Kımıloğlu, 2006: 425).

Organik ürünlerin ambalajlanması ise; organik ürünlerin pazara sunulmadan önce organik niteliğini bozmadan paketlenmesi, ambalajlanması ve markalanması esnasındaki tüm işlemlerdir (Kurt, 2006: 21).

Yeni hasadı yapılmış bir ürün, işleme sonrası depoda veya tüketiciler için raflarda yerini almadan önce mutlaka ambalajlama işleminden geçmek zorundadır. Muz gibi son derece nazik ürünlerin okyanusları aşarak tüketici pazarlarına ulaşmaya kadar, %3-5 gibi düşük fire oranlarında tutulabilmesindeki en büyük etkenin ambalaj olduğu unutulmamalıdır. Özellikle gıda ürünlerinde, üreticiden nihai tüketiciye ulaştırılmasına kadar geçen zaman içerisinde ürünün kalitesinin korunması ancak uygun ve kaliteli bir ambalaj ile mümkün olmaktadır (Polat ve Yavuzer, 2006: 652).

Organik tarım ürünlerinin ambalajlama süreci, bu ürünlerin yapısıyla uyum göstermelidir. Organik tarım metoduyla üretilen bitkisel, hayvansal ve su ürünleriyle ilgili organik girdiler hammadde, yarı ve/veya mamul madde biçiminde ambalajlanırken organik ürün niteliğinin bozulmamasına dikkat edilmelidir. Söz konusu ambalajlar pamuk veya keten bez torbalar, cam, kâğıt, tahta veya odundan üretilmiş malzemeler, mısır veya benzeri liflerle üretilmiş hasır ve benzeri malzemeler ile özel olarak üretilmiş uygun organik kaplama maddeleri ve malzemelerden yapılmalıdır (Türk, 2006: 399).

Organik tarım ürünü üretiminde, ürün ve hammadde birbirinden ayrı tutulmalıdır. Tarımsal ürünler ağırlıklı olarak hammadde niteliği taşımaktadır. Hammadde üzerinde gerçekleştirilen her türlü işlem, onu değişik kategorilerde birer ürün haline getirerek, katma değer oluşturmaktadır. Konuyu organik ürünler açısından ele aldığımızda, organik domates, hasat edildiğinde hammadde sınıfında yer alırken, bir takım işlemlerden geçirilerek, değişik ebatlarda paketlenildiğinde domates suyu veya salçası olarak ayrı birer organik ürün haline almaktadır. Aynı biçimde dondurulmuş ve konserve ürünlerden de bahsedilebilir. Ayrıca irili ufaklı paketlemelerle de ürün yelpazesini genişletmeye yardımcı olmaktadır. Hammadde ne kadar çok işlemde geçerse, ürünün katma değeri o oranda artacak ve maliyeti dolayısıyla fiyatı da değişecektir. Böylece işletmelerin, organik tarım ürünlerini pazarlarken farklı tüketici tiplerine ulaşabilme şansı da artacaktır (Pezikoğlu, 2004: 7).

3.3.4. Organik Ürünlerin Etiketlenmesi

Etiket; gıda maddelerini tanıtıcı her türlü yazılı ve basılı bilgi, marka, damga ve işaretleri içeren, gıda ile birlikte sunulan veya ambalajında basılı bulunan tanıtım bildirimidir. Etiketleme ise; gıda maddesine ait değişik şekillerde hazırlanan tanıtım bildiriminin gıda maddesi ile birlikte sunulması işlemidir (Şahin, 2004: 75).

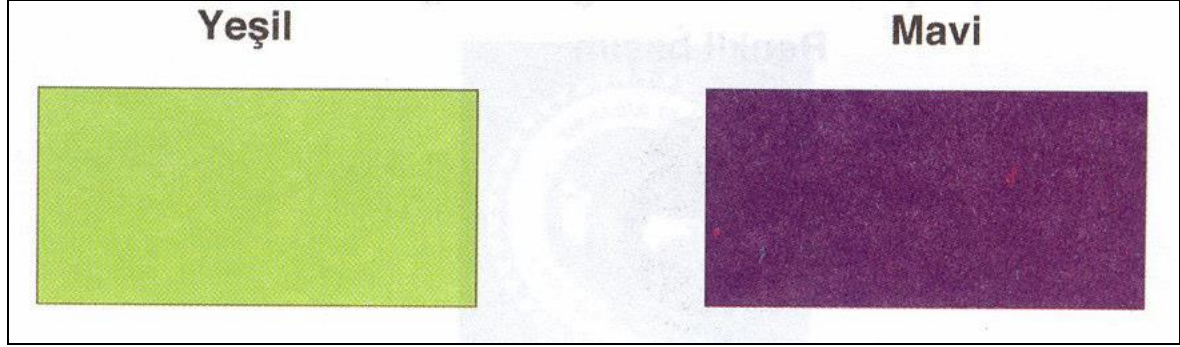
Organik ürünlerin etiketlenmesi; ambalajlanmış organik ürünlerin isimlendirilmesi, ürünün organik olduğunu gösteren veya simgeleyen isimler, kısaltmalar ve ön ekler (bio, eko vb.) kullanılması, döküman, kâğıt, etiket ile kutu veya bant üzerinde bulunan herhangi bir uyarı kelimesi ile organik olduğunun belirtilmesi, ticari marka, lisans ve patent alınması, organik ürünün resim veya sembol ile organik ürün olduğunun beyanı ile ilgili tüm işlemlerdir (Kurt, 2006: 24).

Organik ürün etiketinde ürünün adı ve açıkça ürünün organik ürün olduğu, ürünün hasat yılı ve hangi firmaya ait olduğu, organik tarımın esasları ve uygulanmasına ilişkin yönetmelik ve eklerine uygun olarak üretilmiş ve satın alınmış olduğu belirtilmelidir. Etiketle organik ürün logosu, kontrol ve sertifikasyon kuruluşunun adı, logosu ve sertifika numarası ile kontrol ve sertifikasyon kuruluşunun komite tarafından verilmiş kod numarası bulunmalıdır. Ayrıca organik ürün içeriği tam liste halinde etikette yer almalı, ürünün üretim yeri, üretim ve son kullanma tarihi belirtilmelidir. İthal edilmiş ürünlerde Türkçe etiket bilgileri yer almalıdır. Organik olmayan ürünlerin etiket ve ambalaj dizaynı organik ürün etiket ve ambalaj dizaynını çağrıştıracak nitelikte ve benzerlikte olamaz. Böyle ürünler için, organik ürün olarak marka, patent ve tescil alınamaz. Organik olmayan ürünler için, tüketicide organik ürün izlenimi oluşturacak, haksız rekabete neden olacak, bio, biyo, eco, eko, org ön ekleri kullanılamaz (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: madde 29).

Organik ürün etiketi kullanacak olan üreticilerin, kontrol ve sertifikasyon kuruluşuna başvurması gerekmektedir. Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu gerekli incelemeleri yaptığinde, sertifika düzenleyerek durumu Organik Tarım Komitesine iletir. Komite, kontrol ve sertifikasyon kuruluşundan aldığı bilgi ve belgeleri, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın ilgili genel müdürlüğüne yasal izin için verir (Türk, 2006: 400).

Aşağıdaki Şekil 1 ve Şekil 2’de organik ürünlerde kullanılacak logo örnekleri ve logolarda kullanılacak renklere yer verilmiştir.

Şekil 1: Logolarda Kullanılacak Renkler

Kaynak: Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012: Ek10

Şekil 2: Logo Örnekleri

Kaynak: Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012: Ek10

Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğe göre organik tarımsal ürün veya organik tarımsal madde üreten ve satanlar; ambalajlarında Sekil 2’de verilen logo örneklerini kullanmak zorundadırlar. Bu logoları üzerinde bulundurmeyen ürünler organik olarak iç pazara sunulamaz, reklâm ve tanıtım yapılamaz veya kısaltmalarıyla patent için başvuramazlar (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012: Ek 10).

Etiketi kullandırma yetkisi, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’na aittir. Bu logo, Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik hükümlerine göre üretilmiş ham madde, yarı mamul veya mamul tarımsal organik üretim maddelerine, bu Yönetmeliğe uygunluğunun kabul edilerek yeniden sertifikalandırılan ithal ürünlere, yetkilendirilmiş kuruluşça kullanılır. Geçiş süreci ürünlerinde organik ürün logosu kullanılmaz. İç pazara sunulan organik ürünlerde logo dili Türkçe olmalıdır. Logoların çapı ambalajın büyüklüğüne göre 6 mm ile 40 mm arasında değişir. Verilen renkler dışındaki renkler ve tonlar kullanılamaz (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2012: Ek10).

Geçiş dönemi ürünleri mutlaka geçiş dönemi ürünü olarak etiketlenerek satışa sunulmalıdır. Geçiş süreci müteşebbisin organik üretime başlamasından organik ürünün belgelendirilmesine kadar geçen süreçtir ve bu süreç tek yıllık bitkilerde iki, çok yıllık bitkilerde ise üç yıldır (Yavuzer ve diğerleri, 2006: 152).

Organik ürünlerin etiketlenmesinde Organik Tarım Yönetmeliğinde açıklanmayan konularda 16/11/1997 tarihli ve 23172 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi yönetmeliği ve 9/6/1998 tarihli ve 23367 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan gıdaların üretimi, tüketimi ve denetlenmesine dair yönetmelik hükümlerine uyulur (Türk, 2006: 400).

3.3.5. Organik Ürünlerin Depolanması

Organik ürünlerin depolanması; organik tarımsal ürünlerin herhangi bir aşamasında bekletilmeleri esnasındaki tüm mekan ve bekletme koşullarını ifade etmektedir.

Organik ürünlerin depolanmasında, Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliğinin Gıdaların Taşınması ve Depolanması bölümündeki kuralları ile 30/3/2005 tarihli ve 25771 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Gıda ve Gıda ile Temasta Bulunan Madde ve Malzemelerin Piyasa Gözetimi, Kontrolü ve Denetimi ile İşyeri Sorumluluklarına Dair Yönetmelik hükümlerine uyulur. Organik ürünlerin depolanması ile ilgili diğer kurallar aşağıda belirtilmiştir (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: madde 30):

- Organik ürünlerin, depolama alanları, ürünlerin tanınmasına imkân verecek ve bu yönetmelikçe uygun bulunmayan başka ürünlerle, maddelerle karışmaya ya da bulaşmaya meydan vermeyecek ve parti numaralarının tanımlanmasını sağlayacak şekilde düzenlenir. Organik ürünlerin depolandığı alanlarda kullanılan yalıtım malzemeleri ve soğutma ile ilgili ekipmanlar bu amaç gözetilerek seçilir. İşleme öncesi ve sonrası organik ürünler organik olmayan ürünlerden ayrı bir yerde ve zamanda depolanır.
- Ayrı olarak depolamanın mümkün olmadığı durumlarda müteşebbis organik ürünlerle konvansiyonel ürünlerin karışmasını engelleyecek tedbirler alır. Müteşebbislerin organik olmayan ve organik ürünlerle çalışması durumunda ve depolama tesislerinde diğer tarımsal ürünler ve gıda maddelerini depolamaları durumunda Organik tarımsal ürünler, organik olmayan diğer tarımsal ürünler ve/veya gıda maddelerinden ayrı olarak muhafaza edilir. Organik olmayan ürünlerle karışma veya değişmeyi önleyecek ve tanımlamayı sağlayacak her türlü önlem alınır. Organik ürün depolaması öncesinde uygun temizlik önlemleri alınır, bunların etkinliği kontrol edilerek, kayıtları müteşebbis tarafından tutulur.
- Organik ürünlerin depolanması sırasında ürünün organik özelliğini kaybettirecek ilaç ve ilaçlama yöntemi kullanılmaz.
- Organik ürünlerin depolanmasında ürünün organik özelliğini kaybettirecek malzeme ve maddeler kullanılmaz ve doğal olmayan uygulamalar yapılmaz.
- Müteşebbis tarafından depolama koşulları ile depolanan organik ürünün giriş ve çıkış miktarları ve tarihine ilişkin kayıtlar düzenli olarak tutulur. Müteşebbis tarafından imzalanan bu kayıtlar yetkilendirilmiş kuruluşa onaylatılır ve

Çizelgenin bir nüşhası müteşebbis tarafından, diğere nüşhası yetkilendirilmiş kuruluş tarafından saklanır.

- Organik bitkisel ve hayvansal üretim birimlerinde bu Yönetmelikte izin verilmeyen girdilerin depolanması yasaktır.

Depolama işlemi, organik ürünlerin mevcut durumu ile gelecekteki durumu arasında bir takım farklar ve faydalar yaratır. Bu faydalar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Çağdaş, 2003: 71):

- Depolama, ürünlerin korunmasını sağlar. Ürün, hasattan sonra üründen kaynaklanan fiziksel ve kimyasal bir bozulma sürecine girer. Aynı zamanda yangın, sel, sıcaklık veya soğukluk, haşarat ve hayvanlar gibi dış etkenlerden etkilenir. Bu yüzden, depo binaları organik ürünleri dış etkenlerden kolayca koruyacak şekilde inşa edilirler. Bu binalar depolanacak organik ürünlerin özelliklerine göre özel dizayn gerektirirler.
- Depolama, ürünlerin depo değerlerinin artmasını sağlar. Organik tarım ürünleri için zaman faydası sağlayarak, ürünlerin hasat döneminden daha sonraki bir dönemde pazara sunularak yüksek fiyattan satılmasını sağlar. Hasat döneminde çok çeşitli kalite ve farklı fiyatlardan ürünler pazara sunulur. Bu dönemde üretim miktarı talep edilen miktara oranla daha çoktur, arz fazlası ortaya çıkar. Bu durumda ortaya çıkan arz fazlalığı daha sonra pazara sunulmak üzere depolanır. Daha sonraki zamanlarda arzdaki fazlalık ortadan kalkınca depolarda tutulan ürünler pazara sunulur. Arzdaki azalma neticesinde doğal olarak ürünlerin fiyatlarında önemli bir yükselme meydana gelecektir. Bu da depolamanın zaman faydasının yanında, değer arttırma faydasını da ortaya çıkarır.
- Depolama istihdam ve fiyatları dengede tutmayı sağlar. Üretimdeki dalgalanmalar endüstrilerde spekülâtif fiyat artışlarının oluşmasına neden olur. Bu da ani fiyat artışlarını yada düşüşlerini ortaya çıkarır. Depolama bu tür spekülâtif fiyat artışlarına karşı by-pas görevi yapar. Depolama bu yönüyle fiyatları dengede tutar, hem üreticiyi hem de tüketiciyi fiyat açısından korur ve piyasada istikrarı sağlar. Ayrıca depolama, tarımsal üretim kolunda sürekli

istihdamda bulunma imkânı sağlar. Başka bir ürünün üretilmesinde girdi olarak kullanılan organik tarım ürünlerinin depolanması durumunda buna bağlı iş kollarında çalışanlar bütün bir yıl boyunca istihdam ederler.

- Depolama mali sorumluluğu azaltır. Ürünlerini depoya teslim eden üreticiler ürünlerini belirli bir dönem depoda tutacaklardır. Bu da ürünlerin bedeli olan sermayenin o dönem için bloke edilmesi anlamındadır. Dolayısıyla üretici ürünün tutarı kadar sermayesini çalıştıramayacak ve sermayenin bu dönem içerisindeki sirkülasyonundan elde etmesi muhtemel bir gelirden mahrum kalacaktır. Bu mahsuru ortadan kaldıracak bir uygulama olan, depoda tutulan ürünlere karşı verilen ve ürünün bedelini gösteren depo teslim fişleri, kıymetli kâğıt niteliğinde olup; gerektiğinde nakde çevrilebilen veya bir ödeme aracı olarak kullanılabilen makbuzlardır. Bu yönüyle depolanan malların mali sorumluluğu bir ölçüde aza indirilmektedir. Bu makbuzlar bir güvence unsuru olup, borç para bulmada veya kredi kullanımında bir güvence olarak kabul edilmektedir.
- Depolama dağıtım etkinliğini artırır. Hem sayıca hem de verilen önem açısından büyüyen depolama hizmetleri ve depoda tutulan malların yönetimi ile ilgili faaliyetler, fiziksel dağıtım sisteminin etkinliğini artırmaya yardım etmektedir.

Depolama işlemi sırasında yukarıda belirlenen koşullar sağlandığı müddetçe organik ürünler uzun süre özelliğini bozmadan saklanabilmektedir.

3.3.6. Organik Tarım Ürünlerinin Taşınması

Taşıma; organik tarımsal ürünlerin herhangi bir aşamasında nakliye edilmelerine dair tüm koşulları ifade etmektedir. Organik tarım ürünleri normal ürünler gibi taşınmazlar. Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte yer alan organik ürünlerin taşınmasında, Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliğinin Gıdaların Taşınması ve Depolanması Bölümündeki kuralları ile Gıda ve Gıda ile Temasta Bulunan Madde ve Malzemelerin Piyasa Gözetimi, Kontrolü ve Denetimi ile İşyeri Sorumluluklarına Dair Yönetmelik hükümlerine uyulur. Organik ürünlerin taşınması ile ilgili diğer kurallar aşağıdaki gibidir (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: madde 31):

- Mteebbisler organik ürünlerini toptancılar ve perakendeciler dahil diğer ünitelere ancak uygun ambalajlar ve araçlarla, içeriğinde herhangi bir bozulma olmayacak, ambalaj ve etiketine zarar gelmeyecek Şekilde kapalı olarak taŐınmasını sağlamalıdır.
- Bu Yönetmeliğin Ek 11'inin 1. bölümünde yer alan Organik Tarım Mteebbis Sertifikası ve Ek 12'sinde yer alan Satıcı Beyannamesi bulundurulmalıdır.
- rnlerin diğer işletmeler ya da birimlerden kabul sırasında ürünü kabul eden kişi gerek gördüğü durumlarda paketin kapanıŐı ya da ambalajının, ayrıca etiketin bu Yönetmeliğin 29. maddesine uygunluğunu inceler. Etiket bilgileri ile ürünün beraberinde gelen diğer dokümanların birbirine uyumunu kontrol ettikten sonra karŐılaŐtırmanın sonucunu kayıtlarına ekler.
- Organik yem ve yem hammaddelerinin taşınmasında konvansiyonel yem ve yem hammaddeleri ile karışmasını önleyecek tedbirler alınır ve bunlarla ilgili yazılı kayıtlar müteşebbis tarafından tutulur.

Mallar, bu sistem çerçevesinde dağıtım merkezlerine, depolara, aracılara vb. iletilir. Taşıma sistemi ile ilgili kararlaŐtırılması gereken üç önemli konu bulunmaktadır. Bu konulardan biri, hangi taşıma yöntemi ile malların taŐınacađıdır. İkinci konu ise, taşıma düzeninin nasıl kurulacağıdır. nc konu ise, araçların programlanmasıdır. Özellikle taşıma yönteminin belirlenmesi esnasında maliyet, devamlılık ve taŐımanın ne süratle gerçekleŐeceđi üzerinde durulmalıdır (Kurt, 2006: 28).

3.3.7. Organik Tarım rnlerinin Pazarlanması

Organik tarım ürünlerinin pazarlanması, ürünlerin çeşitli dağıtım kanalları yardımıyla doğru zamanda, doğru fiyatla, doğru yerde tüketicilere ulaŐtırılmasının sağlanmasıdır. Başarılı organik ürün pazarlaması; talep ölçmede planlama ve çalışmaları ilerletmeyi, arzdaki boŐlukları bulmayı ve tüketicilere ulaŐmak için gerekli yolları ortaya çıkarmayı gerektirir. Kullanılabilir pazarlama araçları; yerel üretici pazarlarını bulmayı ve tüketicilerine ulaŐmayı sağlar (Kurt, 2006: 34).

Organik rnlerin pazarlanması ile ilgili olarak dört temel konu söz konusudur (Gündüz, 2001: 7):

- Hasat Sonrası Ürün İşleme: Ürünün organik tarım yöntemine göre üretilmesi tek başına yeterli değildir. İşleme aşamasında kimyasallar ve diğer istenmeyen maddelerle bulaşmasının engellenmesi gerekmektedir.
- Dış Pazar Kalite Beklentileri: 1986-87 döneminde organik üründe dış pazarın beklentisi dış görünüşü bozuk, böcek veya kurt olabilir nitelikte ürünlerdi. Günümüzde ise bu beklentiler değişmiştir. Üründe hem kimyasal kalıntı bulunmaması hem de dış görünümün kaliteli olması önemlidir. Bu beklentilerin yerine getirilebilmesi için üretim planlanmasının iyi, kontrol sürecinin etkin, üretici ve çalışanların eğitim ve öğrenimi ile iç ve dış pazar talepleri doğrultusunda ürün çeşitliliğinin ve miktarının belirlenmesi gerekmektedir.
- Üretici ve Teknik Eleman Eğitimi: Eğitim sistemin sağlıklı işleyişi ve güvenliği için önem verilmesi gereken bir konudur.
- Organik Tarım- Kırsal Kalkınma İlişkisi: Organik tarımın; doğa ile uyumlu, kapalı sistem ve ürün planlaması içeren bir tarım sistemi olması kırsal kalkınma için gerekli ana konuları içerdiğini göstermektedir.

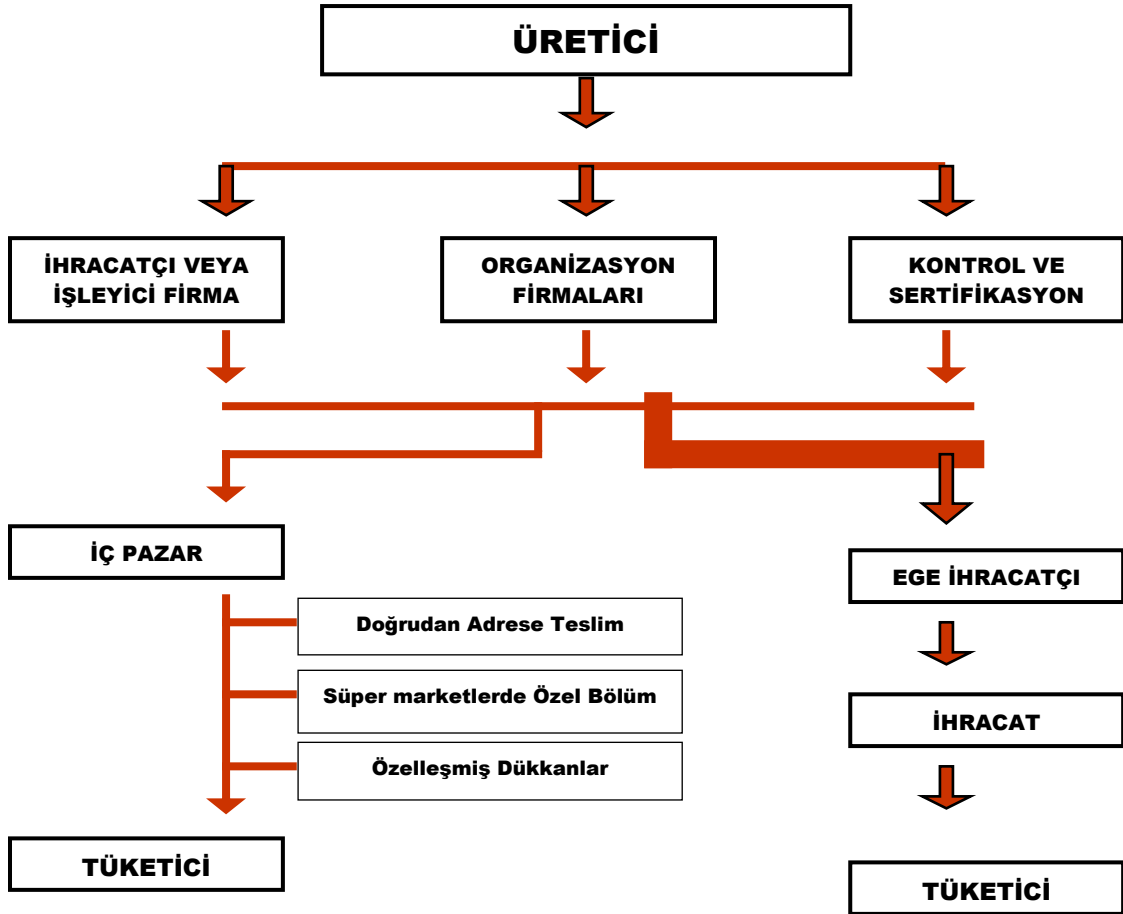
Organik tarım ürünlerinin yurtdışına pazarlanması 3 farklı yöntemle gerçekleşir. Bu yöntemlerden ilki üretim projesi ülkede yerleşik bir firma tarafından gerçekleştirilir ve organik ürünler bu firma tarafından işlenir, paketlenir ve ihraç edilir. İkinci yöntem üretim projesi yurt dışından yabancı bir kuruluş tarafından kurulur, elde edilen ürünler anlaşmalı yerel firma tarafından fason olarak işlenir ve ürünler proje sahibi firmaya ya işleyici kuruluş ya da ihracat firması tarafından ihraç edilir. Üçüncü yöntem ise üretim projesi yurt dışından yabancı bir kuruluş tarafından kurulur, elde edilen ürünler yabancı firmanın tek başına veya ortak olarak kurduğu tesislerde işlenir, işleyici kuruluş ya da ihracatçı firma tarafından proje sahibi firmaya ihraç edilir (Aksoy ve diğerleri, 2002: 5).

Organik tarım yoluyla üretilmiş ve tüketicilere sunulmuş olan ürünlerin Türkiye pazarında giriş aşamasından gelişme sürecine geçiş döneminde olduğunu söylemek mümkündür. Son zamanlarda Türkiye kamuoyunda yüksek dozda hormon kullanılarak üretilen gıda ürünleriyle ilgili tüketici korkuları sıklıkla gündeme gelmektedir. Bu noktada tüketicide başlayan bu bilincin değerlendirilmesi, doğru bilgiyle beslenmesi, ve tüketicinin kendini koruyacak, seçimleri yapabilecek şekilde eğitilmesi büyük önem taşımaktadır. Daha

önce de ifade edildiği gibi, Türkiye'nin organik tarım ile ilgilenmeye başlaması ve organik ürün üretimi, yurtdışından gelen ürün talepleri sayesinde olmuştur. Dolayısıyla 1980'li yıllardan beri Türkiye'de organik tarım ürünleri, ihracata yönelik olarak üretilmekte ve pazarlanmaktadır. Çeşitli nedenlerle iç tüketim taleplerinin doğması ve tüketici bilincinin artışı ile iç pazarda da dış pazar kadar hızlı olmamakla birlikte, artış eğilimi göstermektedir (Türk, 2006: 422).

Aşağıda Şekil 4'de organik tarım ürünlerinin üreticiden tüketiciye ulaşana kadar geçirdiği pazarlama kanalları verilmiştir.

Şekil 3: Organik Ürün Pazarlama Kanalları

Kaynak: Akkaya ve diğerleri, 2001: 415

Şekil 3'de de görüldüğü gibi, organik ürünlerin iç pazarda değerlendirilmesi, doğrudan üreticiden-tüketiciye veya belirli bir pazarlama ağı ile üreticiden süper marketler vasıtasıyla

tüketicilere olmaktadır (Marangoz, 2008: 193). Bununla birlikte ciddi miktardaki organik ürün, üreticiden gıda sanayine yönelmekte, gıda sanayinin işlediği ürünlerin büyük kısmı yurt dışına gönderilmekte, küçük bir bölümü de organik marketler veya süper marketlerin organik ürün reyonlarında tüketiciye sunulmaktadır.

İhracat firmalarının bir kısmı yabancı ya da yabancı ortaklı, bir kısmı da yerli firmalardır. İhracatın yapıldığı Avrupa ülkelerinde ve ABD’de kalite ve güvenilirlik ön plânda olduğu için ihraç edilecek ürünlerin çok iyi denetlenen üreticilerden sertifikalı olarak temin edilmesi yasal bir zorunluluktur. Kontrolün iyi yapılmadığı üretici veya üretim alanlarından temin edilen ve işlenip ihraç edilen ürünlerde, herhangi bir kimyasal kalıntı bulunması halinde, birinci derecede ihracat şirketi, bilahare kontrol ve sertifikasyon şirketi sorumlu tutulmakta ve savunma istenmektedir. Dolayısıyla ihraç edilen organik ürünlerdeki problem direkt olarak Türkiye’nin prestijini sarsmaktadır. Bu nedenle, kontrol ve sertifikasyon şirketlerinin güvenilirliğinin yanı sıra ihracat şirketinin de kendi kontrol mekanizmasını, izlenebilirliğin sağlanması doğrultusunda iyi çalıştırması zorunludur. Türkiye’deki organik ihracat firmaları, bazı istisnalar dışında, hem üretici hem de ihracatçı konumundadırlar (Atay ve Sarı, 2005: 40).

Bununla birlikte, çoğunlukla dışa yönelik olarak üretilen organik ürünlerin ancak %10-20’lik kısmı Türkiye pazarlarında satılmaktadır. Sadece gelir seviyesi yüksek olan tüketiciler bu ürünleri talep etmektedirler. Büyük şehirlerdeki bazı süpermarketler artık yavaş yavaş organik ürünleri tüketicilerine sunmaya başlamışlardır (Demiryürek, 2011: 31).

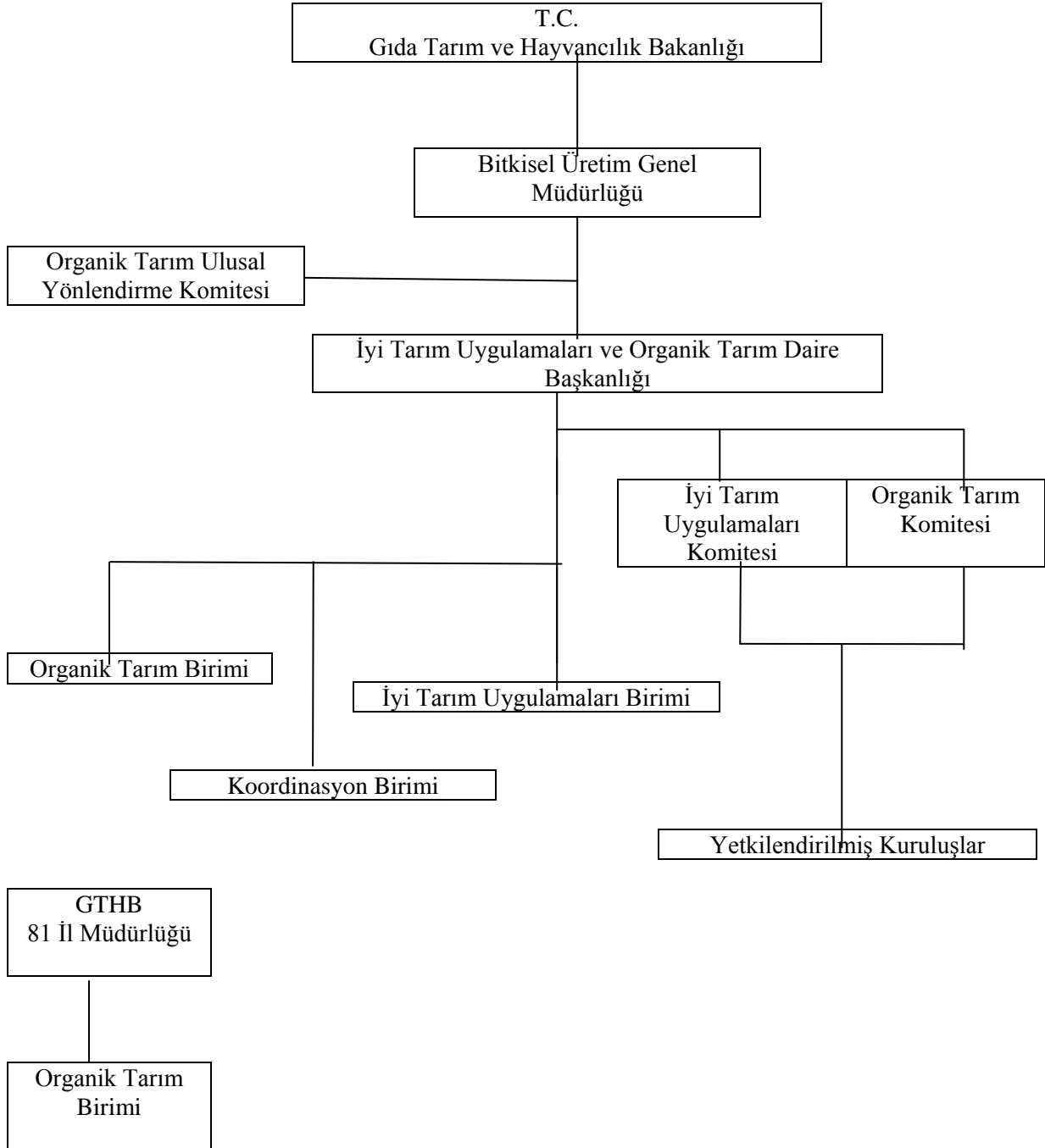
Diğer taraftan tüketicilerin gelir seviyesi arttıkça veya organik üretim miktarının artması sonucu fiyatların düşmesiyle daha düşük gelir seviyelerine sahip olan kişiler rahatlıkla bu ürünleri tüketebileceklerdir (Başarır ve Çetin, 2006: 447). Ayrıca, ürün yelpazesinin ve pazarlama kanallarının çeşitlenmesi (süpermarketler, ailelere yönelik kasa içinde çeşitli sebze veya meyve satışları, restoranlar, işleme sanayi) organik tarıma geçişi hızlandıracaktır. Böylece organik tarım ürünlerinin üretimi ve pazarlanması teşvik edilmiş olacaktır.

3.4. Türkiye’de Organik Tarımın Kurumsal Yapısı

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Üretimi Geliştirme Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Alternatif Tarımsal Üretim Teknikleri (ATÜT) Daire Başkanlığı’na

organik tarımsal üretimle ilgili eğitim, denetim, mevzuat hazırlama, yürürlüğe koyma, veri tabanı oluşturma ve ulusal düzeyde organik tarım projeleri hazırlama ve uygulama hususlarında çalışmalar yürütülmektedir (Atlı, 2006: 721). Aşağıda yer alan Şekil 4’de Türkiye’de organik tarımın kurumsal yapısı gösterilmektedir.

Şekil 4: Türkiye’de Organik Tarımın Kurumsal Yapısı

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 7

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın, 639 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı olarak yeniden yapılandırılması ile birlikte organik tarım faaliyetleri Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarım Daire Başkanlığı'nda yürütülmektedir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 6).

Türkiye'de organik tarımın geliştirilmesi ve uygulanmasına ilişkin çalışmalar yapmak üzere Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikle izleme ve yürütme organları kurulmuştur. Yürütme ve izleme organları, Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi, Organik Tarım Komitesi, Organik Tarım Ulusal Ticaret Komitesi, Organik Tarım Proje ve Araştırmaları Ulusal Komitesi ve Organik Tarım Birimleri olmak üzere 5 tanedir. Aşağıda bu organlarda yer alan kişiler ve bu kişilerin faaliyetleri incelenecektir.

3.4.1 Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi

Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi; Bitkisel Üretim Genel Müdürünün başkanlığında Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Hayvancılık Genel Müdürlüğü Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü temsilcileri, Kalkınma Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği Bakanlığı temsilcileri, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, yetkilendirilmiş kuruluşların temsilcileri, üniversiteler ve özel sektör temsilcileri ile Komitenin toplantı gündemiyle ilgili görüşlerinin alınmasında yarar gördüğü kurum ve kuruluşların temsilcilerinden olmak üzere en az on kişiden oluşur (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: Madde: 50).

Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi; organik tarımın uygulanması ve geliştirilmesi, desteklemeler ve teşvikler, tüketicinin bilinçlendirilmesi, organik ürünlerin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, uygulamalardaki aksaklıkların tespit edilmesi ve bu konudaki stratejilerin belirlenmesi, organik tarım konusunda proje önerilerinin belirlenmesi ve araştırma önceliklerinin tespit edilmesi hususunda çalışmaları yürütür. Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi tarafından gerek görülmesi halinde çalışma grupları oluşturulur (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: Madde: 50).

Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi olağan olarak yılda en az bir kez toplanır. Olağanüstü durumlarda sekretarya tarafından toplantıya çağrılır. Kararlar, toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile alınır ve Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesine tavsiye niteliğindedir. Raportörlük ve sekretarya Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarım Daire Başkanlığı tarafından yürütülür. Kararlar, toplantı tarihinden itibaren 20 gün içinde toplantıya katılan üyeler tarafından imzalanır. Kararlar imzalandıktan sonra 30 gün içerisinde Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesine iletilir. Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi, müteakip ilk toplantısında kararlarla ilgili değerlendirmeyi yapar (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: Madde: 50).

3.4.2. Organik Tarım Komitesi (OTK)

Organik Tarım Komitesi; Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğünden Genel Müdür Yardımcısı, ilgili Daire Başkanı ve bir üye, Hayvancılık Genel Müdürlüğünden bir üye, Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğünden bir üye, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğünden bir üye, Hukuk Müşavirliğinden bir üye, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığından bir üye olmak üzere toplam sekiz üyeden oluşur. Komite Bakan onayı ile oluşturulur. Komiteye Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğünden Genel Müdür Yardımcısı veya görevlendireceği ilgili Daire Başkanı başkanlık eder. İhtiyaç duyulması halinde diğer kamu ve kamu dışı kuruluşlardan komiteye temsilci davet edilebilir. Ancak toplantılara katılan bu temsilcilerin oy hakkı bulunmaz (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: Madde: 49).

Organik Tarım Komitesinin görevleri yetkilendirilmiş kuruluşlara yetki vermek, yetkilendirilmiş kuruluşların yetkilerini iptal etmektir. Aynı zamanda yetkilendirilmiş kuruluşlara, kontrolörlere ve müteşebbislere organik tarım mevzuatlarına aykırı hareket etmeleri halinde men kararı ve gerekli idari para cezalarının uygulanmasını Bakanlığa teklif etmektir (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: Madde: 49).

Komite Raportörlüğü ve sekretarya Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarım Daire Başkanlığı tarafından yürütülür. Organik Tarım Komitesi yılda en az iki kez toplanır. Komite, üye tam sayısının en az yarısından bir fazlası ile toplanır ve kararlar toplantıya katılanların oy çokluğu ile alınır. Oyların eşitliği halinde

Başkanın kullandığı oy yönünde çoğunluk sağlanmış sayılır. Kararlar, toplantı tarihinden itibaren 30 gün içinde toplantıya katılan üyeler tarafından imzalanarak Müsteşarlığın onayına sunulur ve onay tarihinden itibaren yürürlüğe girer (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: Madde: 49).

3.4.3. Organik Tarım Ulusal Ticaret Komitesi (OTK)

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanı başkanlığı altında, Dış Ticaret Müsteşarlığının İhracat Genel Müdürlüğü, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü ve Dış Ticarete Standardizasyon Genel Müdürlüğü, Gümrük Müsteşarlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterlikleri, Tüm Gıda İthalatçıları Derneği, Tüm Gıda İhracatçıları Derneğinden ilgili uzmanlardan oluşur (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: Madde: 51).

Organik Tarım Ulusal Ticaret Komitesi gerektiğinde toplantı gündemleriyle ilgili görüşlerinin alınmasında fayda gördüğü kurum ve kuruluşları da toplantılarına davet edebilir. Komitenin ana amacı organik ürünlerin yurtiçinde ve yurtdışında pazarlamasındaki veya organik tarıma girdi teminindeki aksaklıkları tespit ederek ticaretin geliştirilmesiyle ilgili stratejileri belirlemektir. Bu amaçla olağan olarak yılda dört kez toplanır, olağanüstü durumlarda komite ayrıca toplantıya gidebilir. Toplantı sonucu alınan kararlar tavsiye niteliğindedir (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: Madde: 51).

3.4.4. Organik Tarım Proje ve Araştırmaları Ulusal Komitesi

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Başkanlığında, Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi üyesi kuruluşların araştırma ve proje birimleri, bakanlığa bağlı Araştırma Enstitüleri, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu, Ankara Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi ile üniversitelerin ilgili fakültelerinin organik tarım konusunda uzmanlaşmış temsilcilerinden oluşur. Olağan olarak yılda iki defa toplanır (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: Madde: 52).

Bu komite; organik tarım konusunda proje teklifleri hazırlamakta, yapılacak araştırmaların önceliğini tespit edip organize etmekte, geliştirmekte ve konu ile ilgili bilimsel araştırma sonuçlarını Organik Tarım Komitesi'ne ulaştırmakta, gerektiğinde de alt komisyon kurmaktadır (Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010: Madde: 52).

3.4.5. Organik Tarım Birimleri (OTB)

2011/4 sayılı Organik Tarım Birimleri Görev ve Yetkileri Genelgesine göre organik tarım faaliyetlerinin izlenmesi, müteşebbis, işletme ve satış yeri denetimlerinin yapılması, eğitim-yayım faaliyetlerinin yürütülmesini sağlamak amacıyla Tarım İl Müdürlükleri bünyesinde, Organik Tarım Birimleri oluşturulmuştur. 81 Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğünde organik tarım konusunda eğitim almış ve Bakanlık tarafından kimlik verilmiş personel bulunmaktadır. Yetkilendirilmiş kuruluşların büro denetimi Bakanlık tarafından, müteşebbis ve işletme denetimleri ise İl Müdürlüklerinde ziraat mühendisi, veteriner hekim, gıda mühendisi ve su ürünleri mühendislerinden oluşturulan organik tarım biriminde görevli en az iki personel tarafından yapılır. Organik tarım yapmak isteyen müteşebbisler kendilerine en yakın İl ve İlçe Müdürlüğüne müracaat ederek organik tarımla ilgili gerekli bilgiyi alabilirler (<http://organik.tarim.gov.tr/sayfam.asp?sid=40&pid=40&ld=OTB%20G%F6rev%20ve%20Yetkileri%20Genelgesi>).

3.5. Türkiye'de Organik Tarımın Gelişimi ve Ticari Boyutu

Dünya ticaret hacmindeki gelişmeler, uluslararası sermaye hareketlerindeki artış, çok uluslu şirketlerin gün geçtikçe daha fazla büyümesi ve güçlenmesi küreselleşmede etkili olan unsurlardır. Bu unsurlar aynı zamanda tarım ve gıda sektöründeki gelişmelerde ve teknolojik ilerlemelerde de etkili olmuştur. Küreselleşme ve iletişim olanaklarındaki gelişmeler dünya ticaretinde değişikliklere yol açmış, yeni ürünleri ve kavramları ortaya çıkarmıştır. Bu kavramlardan biri olan organik ürün; tarım sektörünün geleceği ile ilgili stratejik değerlendirmeler kapsamında Türkiye'nin dış ticaretinde yeni açılımlar sağlayabilecek önemli bir üretim alanı olarak görülebilir. Türkiye'de üretimi yapılan organik ürünlerin büyük çoğunluğu ihraç edilmektedir. Daha öncede belirtildiği gibi, Türkiye'de organik tarımsal üretimin başlatılması dış ülke taleplerine dayanmakta ve sipariş usulü üretim ağrılık taşımaktadır (Kırmacı, 2003: 107).

Türkiye’de organik iç pazarın durumuna ilişkin çok fazla araştırma ve veri bulunmamaktadır. 1990’lı yıllardan beri ülkemizde organik ürünler büyük şehirlerdeki bazı süper marketlerdeki bölümlerde, bağımsız organik tarım dükkânlarında veya aktarlarda, özellikle “doğal ürünler” olarak satılmaktadır. Son yıllarda “Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği” gibi bazı sivil toplum kuruluşları ve belediyelerin girişimleri ile İstanbul, Bursa, Ankara, Antalya ve Samsun gibi büyük şehirlerde %100 ekolojik halk pazarları kurulmuş ve halen faaliyet göstermektedir.

Fakat organik ürünlerin fiyatlarının yüksekliği, tüketiciler arasında organik ürünler hakkındaki bilgi eksikliği, pazarda taze organik sebze çeşitlerinin sınırlı olması, iç pazarda organik ürünlerin çeşitlenmesini ve tüketiminin yaygınlaşmasını sınırlandıran belli başlı faktörler arasındadır. Ancak, görece olarak gelir ve eğitim seviyeleri yüksek, orta yaşlı, çevre ve sağlık riskleri konusunda daha duyarlı ve özellikle büyük şehirlerde yaşayan sosyo-ekonomik profildeki tüketiciler arasında organik ürünlere olan talep giderek artmaktadır. Ancak iç talep koşulları henüz organik tarımı destekler yapıda olmasa da dış talebin hızla artması sektörü destekleyici en önemli unsur olarak görülmektedir (Sakarya, 2006: 864).

Türkiye’de organik tarım son 20 yıllık dönemde hızla gelişmiştir. Tarım Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (TÜGEM)’nün 2011 yılında Türkiye’de organik tarım konusunda yayınlamış olduğu resmi istatistiklerde son yıllardaki ekstrem artışlar dikkati çekmektedir. Bu artışların üretici sayısı ve alandaki artışlardan kaynaklandığı söylenebilir. Tablo 4’de 1990-2010 yılları arasında Türkiye’de organik tarımın istatistiksel gelişimi organik ürün sayısı, organik üretici sayısı ve organik üretim yapılan alan büyüklüğü açısından görülmektedir.

Tablo 4: Türkiye’de Organik Tarımın Gelişimi

Yıllar	Organik Ürün Sayısı	Organik Üretici Sayısı	Organik Alan (ha)
1990	8	313	1.037
1992	23	1.780	6.077
1994	20	1.690	5.196
1996	37	4.039	16.000
1998	65	8.302	25.303
2000	95	18.385	59.985
2001	98	15.795	111.324
2002	150	12.428	57.365
2003	179	14.798	73.368
2004	174	12.806	108.598
2005	205	14.401	93.134
2006	203	14.256	100.275
2007	201	16.276	124.263
2008	247	14.926	109.387
2009	212	35.565	325.831
2010	216	42.097	383.782

Kaynak: <http://www.tugem.gov.tr/UploadDocument/D20090908114258.27543.html>.

Tablo 4 incelendiğinde özellikle, 2008 ile 2010 yılları arasında organik üretim alanı 3.5 kat ve organik üretim yapan üretici sayısı ise neredeyse 2 kat artmıştır. Bu yıllardaki aşırı artış göz ardı edilse bile, 1990 ve 2010 döneminde yetiştirilen organik üretim çeşidi 27 kat, organik üretici sayısı 134 kat ve organik üretim alanı 370 kat artmıştır. Bu gelişmeler sonucu Türkiye Avrupa Birliğine organik ürün ihraç eden önemli ülkeler arasına girmiştir.

Öte yandan Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2012-2016 Türkiye Organik Tarım Stratejik Planında 2011 yılı organik ürün sayısı 225, organik üretici sayısı ise 42.460 olarak verilmiştir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 10).

Türkiye'deki organik üreticilerin ve üretim alanlarının bölgelere göre dağılımı da Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5: Organik Üretici ve Üretim Alanlarının Bölgelere Göre Dağılımı

Bölgeler	Üretici Sayısı	%	Üretim Alanı	%
Akdeniz	711	6	17.048	17
Doğu Anadolu	2021	16	7.890	8
Ege	4894	37	42.609	41
Güneydoğu Anadolu	373	3	21.692	21
İç Anadolu	1374	10	6.168	6
Karadeniz	2907	22	5.480	5
Marmara	746	6	1.861	2
Toplam	13026	100	102.728	100

Kaynak: İTO, 2009: 35

Tablo 5 incelendiğinde 4894 üretici ve %37 payla Ege Bölgesi'nin ilk sırada olduğu, bunu 2907 üretici (%22) ile Karadeniz Bölgesi ve 2021 üretici (%16) ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin takip ettiği görülmektedir. Bu bölgeleri 1374 üretici (%10) ile İç Anadolu, 746 üretici (%6) ile Marmara ve 711 üretici (%6) ile Akdeniz Bölgesi izlemiş, Güney Doğu Anadolu Bölgesi ise 373 üretici (%3) ile en az organik üretici bulunan bölge olmuştur.

Organik üretim alanlarının dağılımına bakıldığında ise en büyük üretim alanının 42609 ha organik üretim alanı %41 payla Ege Bölgesi'nde olduğu görülmektedir. Bunu 21692 ha alan (%21) Güney Doğu Anadolu Bölgesi ve 17048 ha alan (%17) Akdeniz Bölgesi takip etmektedir. Bu bölgeleri 7890 ha alanla (%8) Doğu Anadolu Bölgesi, 6168 ha alanla (%6) ile İç Anadolu Bölgesi ve 5480 ha alanla (%5) Karadeniz Bölgesi izlemiş, Marmara Bölgesi ise 1861 ha alan ve %2 pay ile en küçük üretim alanına sahip bölge olmuştur.

Türkiye'de ihraç edilen organik ürünler ilk yıllarda tamamen hammadde halinde iken günümüzde işlenerek ihraç edilen ürünlerin miktarı giderek artmaktadır. 1985-86 yıllarında kuru üzüm, kuru incir, kuru kayısı ihracata konu olan organik tarım ürünleri iken, 2001 yılında sektör ve ürün yelpazesi genişlemiştir. Organik ürünler üretim ve ihracatı sert kabuklu kuru meyveler, dondurulmuş meyve ve sebzeler, yaş meyveler ve sebzeler, baharatlar ve bakliyat sektörlerinde yoğunlaşmış olup gülsuyu, gülyacağı, zeytinyağı ve pamuk üretimi ve ihracatı gerçekleştirilen diğer organik ürünler olmuştur (İTO, 2006: 19). Ancak Türkiye çok çeşitli organik mal yelpazesine, çok hızlı gelişen organik üretimine ve bir çok malda dünya piyasalarında ön sıralarda bulunmasına rağmen dünya ve AB bazında istenilen düzeye ulaşamamıştır (Başarı ve Çetin, 2006: 72).

Organik tarım ürünleri arasında yer alan organik gıdaların büyük bir bölümü kurutulmuş olarak ihraç edilmektedir. Bunun başlıca nedeni ise Türkiye'den yurt dışına ihraç edilen bu ürünlerin, yaş olarak nakliyesi için yüksek maliyetlerin olmasıdır. Bu sayede kazanılan döviz %15-20 arası artmakta ve bu ürünlerle yeni ihracat potansiyeli yaratılmaktadır (Çetin, 2005: 29). Aşağıdaki Tablo 6'da Türkiye'de organik ürün ihracatının yıllar itibariyle gelişimi gösterilmektedir.

Tablo 6: Türkiye'nin Organik Ürün İhracatının Gelişimi

YIL	MİKTAR (KG)	TUTAR (\$)
1998	8.616.687	19.370.599
1999	12.049.949	24.563.892
2000	13.128.934	22.756.297
2001	17.556.280	27.242.407
2002	19.182.859	30.877.140
2003	21.083.351	36.932.995
2004	16.093.189	33.076.319
2005	9.319.328	26.230.259
2006	10.374.493	28.236.617
2007	9.346.677	29.359.321
2008	8.628.790	27.260.473
2009	7.565.604	27.504.928
2010	3.592.925	15.879.571

Kaynak: <http://www.tugem.gov.tr/UploadDocument/D20090908114258.27543.html>.

Tablo 6'ya göre, organik ürün ihracatı 1998 yılında 19.4 milyon \$'dan, 2003 yılında 37 milyon \$'a çıkmış ve bu iki yıl arasındaki artış %90'ı geçmiştir. 2005 ile 2009 yılları arasında ortalama 27 milyon \$ seviyesinde seyreden organik tarım ürünleri ihracatının 2010 yılında neredeyse yarı yarıya azalması, bu yıldaki global ekonomik kriz ile açıklanabilir.

Klasik tarımsal ihraç ürünleri (kuru üzüm, fındık, pamuk vs.) 1990'lı yılların başına kadar organik ürün ihracatının büyük bölümünü oluşturmaktaydı. Günümüzde başlıca ihraç ettiğimiz organik ürünler ise kuru meyveler, organik fındık-fıstık, organik baharat, organik taze ve işlenmiş meyve ve sebzeler, organik hububat, endüstri bitkileri, yağlı tohumlar ve diğer çiğ ve işlenmiş ürünlerden oluşmaktadır. Bunlara ilave olarak, donmuş meyve ve sebzeler, meyve suları, konsantreleri organik olarak ihraç edilmeye başlanmıştır. İhracat yapılan ülke sayısı yaklaşık 13 civarında olup, Avrupa Birliği ülkeleri ilk sırada yer almaktadır. ABD, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak ve Rusya Federasyonu diğer önemli ihraç pazarlarını oluşturmaktadır. Organik ürünlere özgü bir Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) numarası bulunmaması ve bazı organik ürünlerin organik olarak kayda girmeden ihraç edilmesi nedeniyle, organik ürün ihracatı gerçek ihracat verilerini yansıtmamaktadır (Gıda,

Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 12). Aşağıdaki Tablo 7’de ihraç edilen ürünlerin ülkelere göre dağılımı verilmektedir.

Tablo 7: İhraç Edilen Ürünlerin Ünelere Göre Dağılımı

İhraç edilen ürünler	Üneler
Fındık	Almanya, Fransa, İngiltere, Danimarka, İsviçre, Kanada, Avustralya ve Japonya
Kuru incir	Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere, Danimarka, Norveç, İsviçre, Kanada, Avusturya, Japonya, İtalya, ABD, Belçika, İsveç
Kuru şeftali ve kayısı	Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere, Danimarka, İsviçre, Avusturya, Avustralya, Japonya, ABD, İsviçre
Kuru üzüm	İsviçre, Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere, Danimarka, Norveç, Kanada, Avustralya, Japonya, Belçika
Bakliyat	Almanya, İngiltere
Baharat ve tıbbi bitkiler	İngiltere, Fransa, Almanya, İsviçre, Hollanda, İspanya
Dondurulmuş meyve ve sebzeler	Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere, Danimarka, İsviçre, Japonya, İtalya, Belçika, İsveç, İspanya, İsrail, Macaristan, Brezilya
Meyve konsantresi ve suyu	Almanya, İsrail, ABD, Yunanistan
Zeytin yağı	ABD
Diğer tarımsal ürünler	Almanya, İspanya, Fransa, İsviçre

Kaynak: Er, 2009: 208

Türkiye’den 2008 yılında 69 organik tarım ve gıda ürünü, 34 farklı ülkeye ihraç edilmiştir. Tablo 7’deki ürün grupları incelendiğinde, en fazla döviz getirisi organik fındık, incir, kayısı, üzüm, çilek, zeytin, pamuk ve meyve sularından elde edilmiştir. Bu ülkeler arasında Almanya en çok organik ürün ihraç ettiğimiz ülkedir. Toplam organik ürün

ihracatımızın değer olarak %40'tan fazlası Almanya'ya yapılmaktadır. Fransa, Hollanda, Birleşik Krallık, İtalya, Danimarka, Avusturya, İsveç gibi AB ülkeleri organik ihracatımızda başı çekmektedirler. ABD, İsviçre, Güney Kore, Avustralya, Tayvan, El Salvador, Yeni Zelanda, Kanada, İsrail, Suudi Arabistan, Japonya ve Irak diğer gelişen pazarlarımız arasında yer almaktadır (Demiryürek, 2011: 32). Bu gelişmeler, Türkiye'nin organik iç pazarını geliştirmeye devam ederken, dış pazarlarına Kuzey Amerika ve Asya gibi diğer kıtalardaki hızla gelişen pazarları ilave etmesi gerektiğini göstermektedir. Türkiye'de olduğu gibi birçok ülkede de organik ürün üretimi artmakla beraber talep karşılanamamaktadır. Bu durum gelişmekte olan ülke ihracatçıları için bu pazara giriş veya pazardaki mevcut durumlarını güçlendirmek için iyi bir fırsattır. Türkiye'nin tarım alanları gelişmiş ülkeler düzeyinde kirlenmediği ve zarar görmediği için organik ürün üretim potansiyeli de oldukça yüksektir. Bu durum iyi değerlendirilebilirse dünya pazarlarında daha iyi pay alınabilir.

Öte yandan, Türkiye muhtelif reçel, marmelat, ayçiçeği yağı, balmumu, çikolata, kahve, soya unu ve zencefilli kurabiye olmak üzere 2010 yılında 14 ülkeden organik ürün ithal etmiştir. Aşağıdaki Tablo 8'de en çok organik ürün ithal edilen ülkeler gösterilmektedir.

Tablo 8: En Çok Organik Ürün İthal Edilen Ülkeler (2010)

Ülke	Miktar	Ürünler
Rusya	25.108.810	Nohut, Kanola, Mercimek, Buğday
İsveç	1.655.451.03	Muhtelif reçel ve marmelatlar, Filtre kahve
Kırgızistan	749.109.50	Ceviz, Pamuk
Kazakistan	500.000	Soya Fasulyesi
Çin	120.000	Soya Küspesi
İran	96.596	Elma Suyu Konsantresi
ABD	33.308.80	Bio- one Organik Mikrobiyal Gübre
Hollanda	8.145	Çavdar unu, Kabak Çekirdeği, Keten Tohumu, Ayçiçeği Çekirdeği, Yulaf Ezmesi, Kahve ve çeşitleri
Almanya	7.780.40	Kışniş ekstresi, Yabani sarımsak ekstresi, chlorelle, arı sütü, bal mumu, laktoz, ayçiçeği yağı
Meksika	7.413.12	Avage şurubu
İspanya	6.075	Muhtelif soya mamulleri
İsviçre	2.929.50	Çikolata
Avusturya	1.000	Laktoz
KKTC	139.2	Muhtelif reçeller

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 14

Tablo 8'e göre ithalat yaptığımız ülkeler arasında ilk sırada İsveç, ikinci sırada Kırgızistan, üçüncü sırada ise ABD yer almaktadır. İthal edilen organik ürünlerin niteliğine bakıldığında, İsveç başta olmak üzere bazı ülkelerin işlenmiş ürün ihraç ettikleri, bu durumun ise yüksek katma değer nedeniyle ülkelere daha fazla gelir elde etme imkânı sağladığı dikkat çekmektedir.

3.6. Türkiye'de Organik Tarım Ürünleri ile İlgili Tüketici Tercihleri

Türkiye'de organik ürün üretiminin dış pazara yönelik yapılması, ülkenin geliştirmekte olan bir ülke olması, müşteri algısındaki eksiklik, fiyatlardaki farklılık, ürün çeşitliliğinin yetersizliği, geniş kapsamlı pazarlama araştırmalarının yapılmaması ve pazarlama ağlarının yetersizliği ve yeterli tanıtım yapılmaması vb. nedenlerden dolayı iç pazarda bir gelişme söz konusu değildir (Rende, 2012: 31).

Ayrıca Türkiye’de tüketiciler organik ürünlerin özellikleri (üretim teknikleri, ürünlerin sağlık değerleri, çevreyi korumadaki rolü vb.) hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Bu bilgi eksikliği piyasadaki gıda maddelerinde girdi yoğun ve bilinçsiz üretimin yarattığı risk faktörleri için de geçerlidir. Bilgi sahibi olmaması kısmen toplumun Çernobil olayının yarattığı radyasyon sorununda yaşadığı gibi hemen ortaya çıkmayan veya gözle görülmeyen riskleri çok cesurca karşılaşmasından kaynaklanmaktadır. Diğer önemli faktör de tüketicinin gıda mevzuatı, mevcut katkı, kalıntı sınır değerleri ve satılan ürünlerin bu değerlere göre durumunun resmi makamlarca duyurulmaması, tüketici örgütlerinin de yetersiz kalmasıdır (Aksoy, 2001: 5).

Dünyada ve Türkiye’de tüketicilerin organik ürünlere olan eğilimleri incelendiğinde, tüketicilerin belirli özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bunlar (Kurt, 2006: 108);

- Yaşadığı Yer: Şehirleşmiş bölgeler, genellikle büyük şehirler,
- Tüketici Davranışı: Yiyecek ve içeceklerle karşı seçici, kalite, içerdiği maddelere ve üretim yöntemlerine dikkat eden,
- Demografik Yapısı: Genellikle iyi eğitilmiş ve orta-üst sosyal sınıfa dahil,
- Alım Gücü: Orta sınıftan üst sınıfa uzanan yüksek alım gücüdür.

Tüketicilerin organik gıdalara yönelişinin dokuz temel etken altında geliştiğini söylenebilir. Bunlar; sosyal etkenler, ekonomik iyileşme, farklı felsefeler, onaylanmış organik kalitesi, marka, lezzet ve görünüş, fiyat, bilgi ve hizmet ile nüfusun eğitimidir.

Organik tarım ürünleri talebinde tüketici tercihini olumlu yönde etkileyebileceği düşünülen etmenler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Gökçe, 2001: 179):

- Toplumsal Kaygılar: Daha yüksek bir kültür ve bilinç düzeyinde ortaya çıkabilen ve genellikle zor edinilen kaygılardır.
- Bireysel Kaygılar: Bireyin kendi ve yakınlarının sağlıklı ve uzun yaşamaları gibi konulardaki bireysel kaygılar, organik ürünlerin talebi için önemli bir etmendir. Ancak, bu kaygılara bağlı olarak talebin artabilmesi için iki koşul gerekir. Bunlardan birincisi bu kaygının inanılır ve gerçek olması (yani organik

tarım ürünlerinin diğer ürünlerden daha sağlıklı olması), ikincisi de daha yüksek bir ödemeyi kaldırabilecek bir bütçenin bulunmasıdır.

- Toplumda Saygınlık Kazanma İsteği: Satın almalarda önemli bir dürtüdür. Çünkü, bir şeyler ve özellikle de daha iyi olduğu düşünülen bir şeyler satın almak hem kendini beğenmenin ve hem de toplum tarafından kabul görmenin bir yoludur. Organik tarım ürünleri talebinin genişlemesi konusunda bu etmen önemli oranda etkili olabilecek ve etkinliği destek çalışmalarla daha da artırılabilir.
- Soy Egosu: Bireyler, sadece kendisini ve yaşamakta olan yakınlarını düşünmekle kalmaz, aynı zamanda doğacak çocuklarını ve onların yaşamlarını da düşünür ve kaygılanır. Özellikle, bazı kimyasalların kalıtım üzerindeki etkilerinden kaygılanabilir. Kısırlık ve sakat doğum gibi olasılıkları akla getirir ve bunun sonucu olarak da organik ürünlere yönelebilir.

Genel olarak organik ürünlerin tüketiciler gözündeki en önde gelen avantajı, sahip olduğuna inandıkları “Gıda Güvenliği”dir. Bunların besin değerlerinin yüksekliği, katkı maddeleri taşımamaları, üretimleri sırasında herhangi bir kimyasal madde kullanılmamış olması, tüketici gözünde değer bulan diğer avantajlardır.

3.7. Organik Ürünlerin Maliyet Unsurları

Organik tarımsal üretim, konvansiyonel üretime göre daha az girdi kullanılan bir üretim şekli olduğu halde, çeşitli kültürel işlemlerin insan emeğine ihtiyaç göstermesi nedeniyle işçilik maliyetleri daha yüksektir.

Konvansiyonel üretimde kullanılan ticari gübrelerin yerine hayvansal ve yeşil gübreler veya organik maddelerin kullanımı, sentetik kimyasallar yerine organik preparatlar veya biyolojik mücadele elemanlarının kullanılması, her iki tarım şeklinin birbirine göre maliyet unsurunu bazı üretimlerde arttırmakta bazı ürünlerde ise azaltmaktadır (İTO, 2006: 43).

Organik tarıma ilk başlayan üretici ya da firmaların, organik tarım kurallarına göre beklmeleri gereken “Geçiş döneminde” de belirli kayıpları vardır. Bunun nedeni, organik kurallara göre üretilmiş olsa bile, ürünlerin ilk 3 yıl organik olarak değerlendirilmeyişidir.

Dolayısıyla ilk 3 yıl karşılaşılabilecek ürün azlığı önemli bir gelir kaybına yol açabilir (Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, 2005: 41).

Toprağın ihtiyacı olan besin maddelerinin aksatılmadan organik maddelerle verildiği, mikro ya da makro biyolojik unsurların korunup çoğaltıldığı yani ekolojik dengenin sağlandığı bir tarımsal üretimde, verim kaybının olmayacağı bir gerçektir (Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, 2005: 41).

Üreticiye ürettiği organik ürünler için konvansiyonel ürünlerden daha fazla para verilmesinin nedeni, hem yukarıda bahsedilen olumsuz koşullar nedeniyle daha az ürün elde etmesi, hem de bu işe devam etmesi için çiftçiye motivasyon sağlanmasıdır (Hatunoğlu Durmaz, 2010: 31).

Üretim sırasında çiftçiye nakdi ve aynı yardımlarda bulunulması şart olmamakla birlikte, özellikle organik tarım girdilerinin bir kısmını teminde karşılaşacağı zorluklar dikkate alınırsa çiftçiye yardımda bulunmak gerekmektedir. Bu da gıda üretim ve ihracat firmasının üretim maliyetine etki eden başka bir faktördür (Hatunoğlu Durmaz, 2010: 31).

Kontrol ve sertifika firmasına her üretim alanı ve her bir ürün için, gerek üretim esnasında gerekse ihracat sırasında bir bedel ödenmektedir. Çiftçilerin bireysel olarak kontrol ve ürünlerini sertifikalandırmaları kendileri için yüksek bedelli bir maliyettir. Bu nedenle önerilen sistem, çiftçilerin bağımsız projeler yerine, birlik ya da kooperatif oluşturarak arazilerini toptan olarak kontrol ve ürünlerini toptan olarak sertifikalandırması şeklindedir. Organik gıda işini yapan büyük firmalar, üretim miktarlarına göre sertifikasyon firmalarına yılda 5.000-20.000 Euro arasında bir bedel ödemektedirler. Organik tarımın desteklenmesi için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığında “destek (teşvik)” talebinde bulunan üretici ve firmalar, kontrol ve sertifikasyon şirketlerine ödenen bu ücretin hepsi ya da bir kısmının devlet tarafından karşılanmasını istemektedirler. Zira Avrupa’da birçok devlet, organik tarımın desteklenmesi ve vatandaşlarının sağlıklı gıdalar yiyebilmesini sağlamak üzere çeşitli sübvansiyonlar uygulamaktadır. Bu tür sübvansiyonlar, ihracat şirketlerinin daha fazla ürün ihraç etmesine imkân vereceği gibi organik ürünlerin iç piyasaya arzı konusunda da tetikleyici bir faktör olabilir (Atay ve Sarı, 2005: 41-42).

3.8. Türkiye’de Organik Ürün İç Pazarının Yapısı ve Geliştirme İmkânları

Başlangıçta dış talebe yönelik olarak yapılan organik tarımsal üretimin zaman içerisinde önemli aşama kaydettiği bilinmektedir. Ancak, Türkiye’de halihazırda organik ürünlere yönelik kayda değer bir iç piyasa mekanizması bulunmamakta ve hala dış pazara bağımlı olduğu görülmektedir. Bunun en büyük sebebi ise gelir düzeyindeki düşüklük, yüksek ürün fiyatları, pazarlama uygulamalarının eksikliği ve tüketici bilinçsizliği gibi nedenler ile iç piyasanın bir türlü gelişmemiş olmasıdır. Bu durum ise organik ürünlerin geniş halk kitlelerine ulaşmasını engellemekte ve organik üretimin gelişim hızını düşürmektedir. Oysa ki organik ürün ihracatında rakip olarak nitelendirebilen Arjantin’de üretimin yaklaşık %15’i, İtalya’da ise %57’si iç piyasa tarafından tüketilmektedir. Bu sebeple üretici daha rahat davranabilmekte üretimin organik üretime kaydırılması ise daha kolay ve hızlı olmaktadır (Ayla, 2011: 73). Nasır ve Kımiloğlu’na göre organik ürünler ile geleneksel yollardan üretilen ürünler arasındaki fiyat farkının çok olması, organik ürünlere sertifikasyon veren kurum ve kuruluşların Türk tüketiciler tarafından bilinmemesi ve tanınmaması sonucunda oluşan güven sorunu Türkiye’nin organik ürünlere yönelik iç piyahasının gelişmemiş olmasının başlıca nedenleri arasındadır (Nasır ve Kımiloğlu, 2006: 415).

Organik ürün üreticisi desteklenir, organik ürünlerin maliyetleri düşürülüp fiyatlar aşağı çekilebilir ve tüketici bilinçlendirilirse iç pazarın canlanacağı ve organik ürün tüketici oranının hızla artacağı beklenmektedir. Bunun sağlanması için organik tarımda aşağıdaki stratejiler izlenmelidir (Atlı, 2006: 682):

- Öncelikle, hızla gelişen ve yeni anlaşılan bir sektör olan organik tarımda üretim ve pazarlama politikalarının doğru oluşturularak yapılması gerekmektedir.
- Organik tarımda üretim planlaması yapılarak belirlenen bir üretim stratejisi ile pazarların ihtiyacı olan miktar ve çeşitlere göre organik üretim yapılmalıdır.
- Daha fazla gecikmeden arazi toplulaştırması yapılarak arazilerin parçalanmasının önlenmesi sağlanmalıdır.
- Organik tarımda kullanılan girdilerin maliyetlerinin düşürülmesinde ve girdilerin temininde kolaylıklar getirilmelidir.
- Organik ürün üreticilerinin bilinçlendirilmesi ve örgütlenmesi sağlanmalıdır.

- Yurt içi ve yurt dışı pazarlarda organik ürünlerde markalaşma sağlanmalıdır.
- Organik bitkisel ürün üretiminde ve organik hayvancılıkta geçiş dönemi başta olmak üzere organik ürün üretimi her aşamada teşvik edilerek desteklenmeli ve pazar olanakları arttırılmalıdır.
- Türkiye’de bir an önce akredite laboratuvarlar kurulup faaliyete geçirilerek organik ürün maliyetleri düşürülmelidir.
- Organik ürün üreticisi organik üretim teknikleri konusunda eğitilmelidir.
- Fuarlar, sempozyumlar, seminerler, kongreler ve 5262 sayılı kanun gereği medya kuruluşları kanalıyla yapılacak eğitici yayınlarla organik tarım ve organik ürünler tüketiciye anlatılarak tüketicinin bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Organik ürünlerde üretim maliyetleri düşürülerek ve tanıtıma önem verilerek iç pazar canlandırılmalı ve geliştirilmelidir.
- Organik ürünler ihracatında desteklerin arttırılması sağlanmalıdır.
- Organik tarımda henüz mevcut olmayan danışmanlık ve pazarlama organizasyonları oluşturulmalıdır.
- Kalifiye insan gücünün arttırılması ve bilgi akışının sağlanması için tarladan tüketiciye kadar olan tüm zincirlerde kullanılan eğitim araçları geliştirilmeli ve bunların kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.
- Organik ürünlerde gıda güvenliğinin sağlanması için çıkarılan 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu esaslarına göre, ilgili bakanlıklar tarafından, üreticiler, perakendeciler, ihracatçı/ithalatçı müteşebbisler ve kontrol/sertifikasyon kuruluşlarının kontrol ve denetimleri yapılmalıdır.

Sonuçta; iç piyasada istikrarlı, yaygın ve işlevsel bir pazarın geliştirilebilmesi için, ülke genelinde organik üretim ile ilgili kurum ve kuruluşların bir araya gelerek yukarıda bahsedilen sorunların çözümü yönünde çalışmalar yapması gerekmektedir.

3.9. Türkiye’de Organik Tarıma Yönelik Devlet Destekleri

Her ülkede tarımsal destekler farklı boyutlarda ve şekillerde kullanılmaktadır. Ülkelerin ekonomik sistemleri liberal, karma ekonomi veya merkezi planlama olsa dahi, tarıma destek bütün ülkelerin ortak paydasındadır. Türkiye gibi, tarım sektörünün gerek sosyal gerekse de ekonomik anlamda önemli olduğu ülkelerde tarıma müdahale yöntemleri ve elde edilen sonuçlar, ülke için büyük önem taşımaktadır.

Türkiye, tarım piyasalarında istikrar sağlamak, üretici gelirlerindeki dalgalanmaları engellemek, üreticilerin gelir düzeyini garanti etmek, üretimde sürekliliği ve verimliliği sağlamak, ülkenin gıda güvenliğini sağlamak gibi nedenlerle tarım sektörüne müdahale etmeye çalışmaktadır.

Organik tarımsal işletmelerin de diğer konvansiyonel veya geleneksel tarım işletmeleri gibi ekonomik getirisi olmalıdır. Aksi halde çiftçilerin bu tarımsal üretim sistemini seçmeleri mümkün olamaz. Organik tarımın ekonomik yararları yanında ekolojik yararlar da sağlamakla birlikte, çoğu kez bu yararların parasal olarak değerlendirilmesi ihmal edilir. Oysa organik tarım uygulamalarının ekonomik, ekolojik ve sosyal faydasının birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye’de organik tarıma bakışın ve verilen desteğin bulunduğumuz aşamada yurt dışına ihracatın artırılması şeklinde olduğu söylenebilir (İpek ve Çil, 2010: 153).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de organik tarımın benimsenmesinde ve üreticilerin organik tarıma yönlendirilmesinde üreticilere sağlanan destekler büyük önem arz etmektedir. Organik tarım üretimi yapan çiftçiler için düşük faizli selektif kredi verilmesine imkân tanıyan 25 Şubat 2004 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile organik tarımsal ürünleri ve girdileri üreten müteşebbislere, tarımsal kredilere uygulanan cari faiz oranından %60 indirimli olarak azami 3 yıl vadeli yatırım ve 1 yıl vadeli işletme kredisi kullanma imkânı tanınmıştır. Bir yıl süre ile çıkarılmış olan bu karar daha sonraki yıllarda 5 yıl vadeli yatırım ve 1.5 yıl vadeli işletme kredisi kullanma imkânını da sağlayarak 2005, 2006 ve 2007 yılları için uzatılmıştır. Söz konusu destekleme 2011 yılında %50 cari faiz indirimli yatırım 7 yıl vadeli ve işletme kredisi 1.5 yıl vadeli şeklinde uygulanmıştır. Aşağıdaki Tablo 9’da yıllar itibarıyla organik tarıma verilen destek miktarı yer almaktadır (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 8).

Tablo 9: Yıllar İtibariyle Organik Tarıma Verilen Krediler (2004-2011)

Yıllar	Organik Tarım		Organik Girdi		Toplam
	Üretici Sayısı	Tutar(TL)	Üretici Sayısı	Tutar (TL)	Tutar (TL)
2004	113	3.180.000	3	233.000	3.413.000
2005	263	6.157.000	10	912.000	7.069.000
2006	524	14.629.000	21	1.236.000	15.865.000
2007	651	18.008.000	30	1.553.000	19.561.000
2008	715	19.933.000	45	3.329.000	23.262.000
2009	468	15.411.000	16	1.100.000	16.511.000
2010	1359	59.529.000	19	5.494.000	65.023.000
2011	1274	27.370.000	-	-	27.370.000
TOPLAM	5367	164.217.000	144	13.857.000	178.074.000

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 8

Tablo 9'dan da anlaşıldığı gibi 2004 yılından 2010 yılına kadar organik tarıma verilen destekler sürekli artmıştır. 2011 yılında bir önceki yıla nazaran verilen destekte azalma görülmektedir. 2004-2011 yılları arasında organik girdi üretici sayısı ve bu üreticilere verilen destek miktarlarına baktığımızda gözle görülür bir artış söz konusudur.

Buna ilaveten, 30.04.2005 tarih ve 25801 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Bitkisel Üretimle İlişkili Olarak, Doğrudan Gelir Desteği Ödemesi Yapılmasına İlişkin Tebliğ" ile organik tarım üreticilerine doğrudan gelir desteğine ilave olarak dekara 3 TL ek destek ödenmesi sağlanmıştır. 2008 yılından itibaren de alan bazlı destekleme ödemesine geçilmiştir (İpek ve Çil, 2010: 154). Aşağıdaki Tablo 10'da Türkiye'de 2005-2010 yılları arasındaki alan bazlı destekler verilmiştir.

Tablo 10: Yıllar İtibariyle Alan Bazlı Destekler

Yıllar	Üretici Sayısı	Alan (da)	Tutar (TL/da)	Toplam Tutar (TL)
2005	1.042	43.758	3	131.275
2006	1.536	117.188	3	351.564
2007	1.615	130.746	5	653.732
2008	5.467	368.581	18	6.634.464
2009	4.976	351.824	20	7.036.497
2010	23.575	2.423.983	25	60.599.577

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 9

Tablo 10'a göre dekara 3 TL ek destek ödenmesi sağlanmıştır. Bu kapsamda 2005 yılı için 1.042 üretici 131.275 TL, 2006 yılı için de 1.536 üretici 351.565 TL ilave destekten yararlandırılmıştır. 2007 yılında dekara 5 TL olmak üzere 1.615 üretici 653.732 TL, 2008 yılında dekara 18 TL olmak üzere 5.467 üretici 6.634.464 TL, 2009 yılında dekara 20 TL olarak 4.976 üretici 7.036.497 TL, 2010 yılında ise dekara 25 TL olmak üzere 23.575 üretici 60.599.577 TL organik tarım desteğinden yararlanmıştır.

16.02.2007 tarihli 26436 sayılı ve 2007/14 no'lu Resmi Gazete'de yayımlanan "Doğrudan Gelir Desteği Ödemesi Yapılmasına İlişkin Tebliğ" çerçevesinde çiftçi kayıt sistemine dahil olup, doğrudan gelir desteğinden faydalanacak olan çiftçilere, organik tarım yapılan araziler için dekar başına 5 TL ilave destek ödemesi sağlanmıştır (Gök, 2008: 51).

2011 yılı Bakanlar Kurulu Kararı 24.02.2011 tarihli ve 27856 sayılı Resmi Gazete yayımlanan 2011 yılında yapılacak tarımsal desteklemelere ilişkin karara (madde 7) göre bitkisel üretimde çiftçi kayıt sistemine dahil olan ve icmallerin alındığı tarih itibari ile en az bir yıl süre ile Organik Tarım Bilgi Sistemine kayıtlı olarak organik tarım yapan çiftçilere destekleme ödemesi yapılır. Büyükbaş, küçükbaş hayvan, arı ve su ürünleri yetiştiriciliğinde organik tarım yapan çiftçilere hayvancılık desteklemelerine ilave olarak belirlenen organik tarım destekleme ödemesi yapılmaktadır. Organik tarım yapan çiftçilere ise 25 TL/dekar, meyve ve sebze ürünlerinde iyi tarım uygulamaları yapan çiftçilere 20 TL/dekar, örtü altı iyi tarım uygulamaları yapan çiftçilere 80 TL/dekar destekleme ödemesi yapılmıştır (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110224-5-1.pdf>).

2013 yılında organik meyve ve sebze üretimi yapan çiftçilere 50 TL/dekar, organik tarla bitkileri üretimi yapan çiftçilere 10 TL/dekar, meyve ve sebze ürünlerinde iyi tarım uygulamaları yapan çiftçilere 25 TL/dekar, örtü altı iyi tarım uygulamaları yapan çiftçilere 100 TL/ dekar destekleme ödemesi yapılmaktadır (<http://www.taryat.gov.tr/index.php/en/2012-08-10-16-47-43>).

Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması (ÇATAK) Programını Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine ilişkin 2008/14268 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 14.11.2008 tarihli ve 27054 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. İkinci kategori çevre dostu tarım teknikleri ve kültürel uygulamalarına 135 TL/da ödeme yapılmaktadır (İpek ve Çil, 2010: 154). Aşağıdaki Tablo 11’de Türkiye’de ÇATAK programı kapsamında yer alan iller verilmiştir.

Tablo 11: ÇATAK Programı Kapsamında Yer Alan İller

Konya- Ereğli Sazlığı	Kahramanmaraş (Göksun İlçesi)
Kırşehir- Seyfe Gölü	Nevşehir (Kozaklı)
Kayseri- Sultan Sazlığı	Niğde(Bor ilçesi)
Isparta- Kovada Kanal	Denizli
Aksaray	Samsun
Burdur	Sivas
Mersin	Amasya
Bilecik	Ankara
Adana	Çorum
Aydın	Tokat
Manisa	Diyarbakır
Çanakkale	Edirne
Karaman (Ereğli Akgün sazlığı- Ayrancı İlçesi)	Toplam 25 İl

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 9

Tablo 11’de görüldüğü gibi Türkiye’de ÇATAK programı kapsamında 25 il yer almaktadır.

Organik tarım sertifikasına sahip ham, yarı mamul veya mamul ürünlerden “Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun” kapsamında hal rüsumu alınmamaktadır (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 10).

Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ kapsamında, ihracata yönelik organik ürünlerin sertifika ve analiz giderleri desteklenmektedir. Bu kapsamda belgelendirme ve laboratuvar analiz harcamaları (belge ve/veya analiz başına) %50 oranında ve en fazla 25.000 \$’a kadar desteklenmektedir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 10).

Proje kapsamında en az 10 milyon \$ karşılığı TL tutarında organik tarım yatırımı yapmayı ve en az 10 kişiye 10 yıl süre ile istihdam sağlamayı taahhüt eden yatırımcılara hazine arazileri 49 yıllığına kiraya verilmektedir. Organik ürün ihracatı yapan müteşebbisler, öngörülen limitler dahilinde ihracat iadesi ödemelerinden yararlanmaktadır (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 10).

T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’na hazırlanan 2006-2020 Organik Tarım Strateji Belgesi’nde belirtilen organik tarım destekleme hedefleri şöyle sıralanmıştır (Kızılaslan ve Olgun, 2012: 10):

- Organik tarımın gelişmesi için; ürüne ve üretime yönelik destekler, konvansiyonel tarımdan organik tarıma geçiş desteği, pazarlamaya yönelik desteklerin sağlanması ve Türkiye’de ekonomik gelişmede dezavantajlı bölgelerin belirlenerek organik üretim yapan üreticilere alan ya da üretim miktarına göre bir destekleme verilmesi,
- Organik tarımın çevreye sağladığı olumlu katkılarının çevre programları içerisinde ilaveten desteklenmesi,
- Organik tarım yapan üreticilerin, kontrol ve sertifikasyon ücretleri ile analiz ücretlerinin desteklenmesi,
- Üretim-tüketim zincirinde depolama, paketlenme, işleme ve nakliye gibi hasat sonrası işlemlerin geliştirilmesi için teşvik ve kredilerin verilmesi,

- Avrupa Birliği'nde olduğu gibi Türkiye'de de organik ürünlerin pazarlanması, üreticilerin eğitimi ve danışmanlık hizmetleri üretici birlikleri tarafından yapılmalı ve üretici birliğine bağlı üreticilerin desteklerden daha fazla yararlanmasının sağlanması,
- Organik tarım ve gıda pazarının geliştirilmesine yönelik olarak mevcut desteklerin mali düzenlemeler ile pekiştirilmesi.

Ayrıca, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinden faydalanan üreticilere, 600TL destekleme ödemesi yapılmaktadır. Tarımsal girişimcilerin bu destekten yararlanabilmesi için, ifti kayıt ve/veya sera, su ürünleri, arıcılık, koyun-keçi kayıt sistemine kayıtlı olmaları gerekmektedir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 10).

3.10. Türkiye'nin Organik Tarım Potansiyeli

Organik tarım ürünlerine olan talebin artması ve bu artışın devam edecek olması, organik tarım üretimini cazip hale getirmektedir. Organik tarımın verimli şekilde yapılabilmesi her yerde mümkün olmamaktadır. Türkiye iklimi ve coğrafı yapısı itibariyle organik tarım yapmaya elverişli bir yapıda olduğu için oldukça şanslıdır. Bu kısımda Türkiye organik tarım potansiyeli bakımından bölgesel olarak incelenecektir.

3.10.1. Marmara ve Trakya Bölgesi

Marmara ve Trakya Bölgesi hem yaşayan kümülatif nüfus bakımından hem de birim alana düşen fert sayısı açısından başta gelmektedir. Bu bölge Türkiye'nin en fazla tüketimde bulunan bölgesidir. Özellikle ağır sanayi tesislerinin kurulduğu ve geliştiği yerdir. Marmara ve Trakya Bölgesi'nde İstanbul gibi sanayinin çok geliştiği yerlerde her türlü evre kirliliği söz konusudur. Konuya organik üretim açısından bakıldığında da bilhassa toprak ve su kirliliği bakımından birinci sırada olduğu görülmektedir (Er, 2009: 276).

Bu bölgede tarım ve hayvancılık oldukça gelişmiştir. nemli bazı ürünler bakımından birinci sırada gelmektedir. Bunların başında ayçiçeği gelmektedir. Türkiye ayçiçeği üretiminin % 80'i bu bölgeden karşılanmaktadır. Buğday ve mısır yetiştiriciliğinde, eltik yetiştiriciliğinde Türkiye'de ikinci sırayı almaktadır. Bu bölge suni gübre ve zirai mücadele

ilacı kullanımı bakımından da ön sırada gelmektedir. Önemli su kaynaklarına sahip olan bölgenin yıllık yağışı da 650 mm dolaylarındadır (Er, 2009: 277).

Trakya Bölgesi, kooperatifleşmenin, tarıma dayalı sanayinin (yağ, un, süt ürünleri vb.) gelişmiş olduğu bir yöredir. Konvansiyonel tarımın ve sanayileşmenin yoğun olduğu bölümleri dışında, bölgenin batı kesimleri organik üretim için uygun havza niteliği taşımaktadır. Bölge, organik tarıma geçiş aşamasında, konvansiyonel tarımın yapıldığı alanlardan uzak olmasının getirdiği birçok avantaja (toprak verimliliğinin korunmuş olması, ekoloji içerisinde doğal düşman ve predatörlerin varlığı, toprak organik maddesinin sömürülmemiş olması, su rezervinin ve yağışın yeterli olması vb.) sahiptir. Bu özellik, organik tarıma geçiş süresini kısaltabilecek, yatırım maliyetini azaltacak bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Trakya Bölgesi'nde üreticinin süt sığırcılığındaki tecrübesi ve sütü işleyen işletmelerin varlığı nedeniyle organik süt ve süt ürünleri üretimi, üzerinde durulması gereken bir potansiyeldir. Diğer yandan, geniş orman varlığı nedeniyle doğal alanlardan organik ürün toplama ve organik arıcılığın teşviki üzerinde durulabilir. Bu bölgede tarım yapılan alanların az ve küçük olması nedeniyle tarla bitkileri yetiştiriciliği yerine emek yoğun faaliyet olan sebze ve meyve yetiştiriciliği tercih edilebilir (Orak ve Arın, 2006: 770-771).

3.10.2. Ege Bölgesi

Türkiye'de organik tarım uygulamaları, 1984-1985 yıllarında ilk olarak Ege Bölgesi'nde, yurt dışından gelen talep doğrultusunda İzmir'de çekirdeksiz kuru üzüm ve kuru incirde yerleşik ihracatçı firmalar aracılığıyla başlamıştır (Marangoz, 2008: 49).

Ege Bölgesi'nde toplam tarım işletmeleri içinde organik tarım yapan işletmelerin sayısal payı % 0.61 ve Türkiye'deki toplam tarım işletmeleri içinde organik tarım yapan işletmelerin payı ise % 0.32'dir. Yani Ege Bölgesi, Türkiye'nin yaklaşık iki katı bir yoğunluğa sahiptir. Mevcut durum, bölge illerine göre incelendiğinde de bu oran % 1.57 ile en yüksek Aydın ilinde ve % 0.09 ile en düşük Uşak ilinde görülmektedir. Diğer yandan, tüm Türkiye'de işlenen tarım alanlarının % 0.47'sinde organik tarım yapılırken bu oran Ege Bölgesi'nde % 1.29'dur. Yani, bölge ülkenin 2.7 katı bir orana sahiptir (Gökçe ve Bektaş, 2006: 820).

Gerek iç kısımlarda gerekse sahillerde kapama üretimin yapılabilceği, organik gübrelerin kullanılacağı ve mücadelede de başta yabancı otlar olmak üzere fiziki ve kültürel önlemlerin alınabileceği yerlerde, organik üretim bakımından büyük potansiyel mevcuttur. Ayrıca Ege Bölgesi üreticilerinin örgütlenme durumu ve başta AB olmak üzere dış dünya ile bağlantıları da oldukça yüksek düzeydedir (Er, 2009: 279).

3.10.3. Akdeniz Bölgesi

Akdeniz Bölgesi Türkiye'nin 4. gelişmiş bölgesidir. Bölge genişliğine rağmen oldukça az nüfusa sahiptir. Nüfus başta Çukurova olmak üzere Amik Ovası ve Göller Bölgesi'nde yoğunlaşmıştır. Toros Dağları ve iç kısımdaki yaylalar ise tenhadır (Er, 2009: 280).

Uygun iklim koşulları, verimli toprak yapısı, kullanılan yoğun girdi ve teknoloji sayesinde Akdeniz Bölgesi'ndeki tarım alanlarından yıl içinde birden çok ürün almak mümkündür. Ülkemizde özellikle son 10 yıllık dönemde hızlı gelişme gösteren organik tarım sistemi, bir tarım bölgesi olan Akdeniz Bölgesi'nde organik üretimin ve bu konuda yapılan çalışmaların artmasına neden olmuştur. Akdeniz Bölgesi kıyı şeridinde en önemli ekonomik etkinlik tarımsal faaliyetler olarak görülmektedir. Önemli tarım alanları ise başta Çukurova olmak üzere Amik ve Antalya ovalarıdır. Bölgede organik üretime uygun olarak yetiştirilen yaklaşık 95 ürün bulunmaktadır (Erkan ve Gültekin, 2006: 844).

3.10.4. İç Anadolu Bölgesi

İç Anadolu Bölgesi, Marmara Bölgesi'nden sonra en fazla nüfusa sahip olan bölgedir. Nüfus yoğunluğu, bölgenin kenarlarındaki dağ eteklerinde, kısmen sanayinin geliştiği Yukarı Sakarya Bölümü'nde yoğunlaşmıştır. En tenha bölümü ise Yukarı Kızılırmak Bölümü ve Tuz Gölü çevresidir. Bölgenin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Türkiye'de yetiştirilen tahıllardan arpanın %39'u, buğdayın da %31'i bu bölgeden elde edilmektedir (Er, 2009: 282).

İç Anadolu Bölgesi'nde gübre ve tarım ilacı tüketimi Türkiye ortalamasının da altındadır. Dolayısıyla bölge organik tarıma oldukça uygun olup, geleneksel tarımdan geçişin çok kolay olabileceği bir bölgedir. İç Anadolu Bölgesi ekilen alan açısından Türkiye'nin ikinci büyük bölgesi olmasına rağmen organik tarım yapılan alan %4.2'dir. Bunun nedeni organik tarımın İç Anadolu Bölgesi'nde uygulanmasının ancak son yıllarda olabilmesidir.

Bunda da, Türkiye’de organik tarımın Avrupalı firmalardan gelen talep doğrultusunda başlamasının ve Türkiye’de ilk organik üretimin geleneksel ihraç ürünlerinde yapılmasının payı vardır (Olhan ve Ataseven, 2006: 804).

Bölgede üretim alanı ve ürün çeşitliliği olarak organik tarım metodunun en fazla uygulandığı il Konya’dır. Konya’da 50 çeşit üründe 392 üretici 3.276.53 hektar alan üzerinde üretim yapmaktadır. Bölgede organik tarımın yapıldığı ikinci önemli il Çankırı’dır. Çankırı’da elma, armut ve ayva organik tarım yöntemiyle üretilmektedir. İç Anadolu organik tarım alanının % 6.3’ü Niğde’de bulunmaktadır ve organik tarımsal üretimin yapıldığı ürünler armut, elma, kayısı, vişne ve şeftalidir. İç Anadolu Bölgesi’nde organik tarım yapılan diğer iller ise Nevşehir, Kayseri, Ankara, Sivas ve Karaman’dır (Olhan ve Ataseven, 2006: 804).

3.10.5. Karadeniz Bölgesi

Karadeniz Bölgesi’nde tarım arazileri parçalı ve dardır. Arazi genellikle eğimlidir. Bu durum tarımda mekanizasyonu zorlaştırmakta, hatta önlemektedir. Batı ve Orta Karadeniz’de bu durum nispeten daha iyi olmakla beraber, Doğu Karadeniz’de işletmelerin parçalılığı ve küçüklüğü had safhadadır. Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Bolu, Samsun, Düzce, Artvin ve Zonguldak illerinde ağırlıklı olarak fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bölgenin doğusuna doğru gidildiğinde fındık yerini çaya bırakmaktadır. Özellikle Rize, Artvin ve Trabzon’da çay üretimi en az fındık kadar önemli gelir getirmektedir. Bu iki temel ürünün yanında, özellikle Batı ve Orta Karadeniz Bölgesi’nde elma, armut, incir, erik, kiraz, çilek diğer önemli ürünler olarak yetiştirilmektedir. Bölgenin tabii bitkilerinden olan karayemişin gün geçtikçe önemi artmakta, kızılçık, kocayemiş, alıç gibi halen orman ürünleri olarak bilinen meyve türlerinin bölgede önemli bir potansiyeli olduğu görülmektedir. Ceviz bölgenin tamamında yetiştirilmektedir. Karadeniz Bölgesi’nde diğer üzüm çeşitlerinin ticari olarak yetiştirilememesine karşılık, kokulu siyah üzüm, sahil kesiminde gerek ağaçlara sardırılarak gerekse ev bahçelerinde çardak yapılarak veya binaların balkonlarına sardırılarak yetiştirilmektedir. Karadeniz Bölgesi sahil kuşağında üstün verimli, kaliteli, iri taneli, ince kabuklu, az çekirdekli olanları ile damızlık bağ tesisine geçilmiştir (Kurt ve diğerler, 2006: 784).

Karadeniz Bölgesi'nde küçük aile işletmelerinin çoğunlukta oluşu, iklim ve toprak şartları, eko turizm açısından organik yetiştiricilik için potansiyeli en yüksek bölgedir. Çevre kirliliği, kimyasal gübre ve zirai ilaçların kullanımı henüz tehlikeli boyutlara ulaşmış değildir. Bilhassa iç kısımlardaki Çoruh, Kelkit, Çekerek, Yeşilirmak, Gökırmak, Devrez ve Filyos çayı gibi akarsuların geçtiği vadiler, gerek meyvecilik ve gerekse sebzeçilik açısından organik yetiştiriciliğe oldukça uygundur. Bolu, Kastamonu, Sinop, Amasya, Gümüşhane, Bayburt yerel meyve ve sebzeler açısından organik ürün yetiştirilecek ideal yerlerdir. Buralarda gübre ve mücadele ilacı kullanımı tolere edilebilir ölçüdedir. Karadeniz Bölgesi'nde en önemli sorun çiftçilerin bilgilendirilmesi, eğitim ve öğretimi ile örgütlenmesidir. Çünkü bu bölgenin dışa açılımı ve pazar ekonomisi ile bütünleşmesi zaman alacaktır. Yalnız fındık ve çay gibi ürünler için durum oldukça farklıdır. Türkiye'nin bütün bölgeleri için geçerli olmakla beraber özellikle geçit bölgelerinde ve Karadeniz Bölgesi gibi dağ ve yayla turizmüne müsait olan yerlerde ekoturizm organik üretim potansiyeli için oldukça önemlidir (Er, 2009: 284).

3.10.6. Doğu Anadolu Bölgesi

İstihdamı %70 oranında tarıma dayalı bulunan Doğu Anadolu Bölgesi'nin, çok düşük düzeylerde bulunan suni gübre ve pestisit kullanımı, çevreyi kirletecek büyük sanayi tesislerinin olmaması ve üretim çeşitliliği dikkate alındığında organik tarım açısından avantajlı olduğu görülmektedir. Bölgede hali hazırda organik tarım yapan işletme sayısı 2000'in üzerinde bulunmaktadır. Bölgede, tahıllar, baklagiller, endüstri bitkileri, meyve, sebze, hayvancılık, arıcılık ile tıbbi ve aromatik bitkiler açısından önemli bir organik üretim potansiyeli bulunmaktadır (Rende, 2012: 32).

Geniş çayır-mera-yem bitkileri alanlarına sahip olması ve olumsuz şartlara dayanıklı yerli ırkların hakim durumda bulunması dolayısıyla bölge organik et ve süt üretim potansiyelini barındırmaktadır. Ülke çapında en modern organik süt inekçiliği işletmesi bölgede faaliyette bulunmaktadır. Organik hayvancılık çalışmaları yanında organik yem ve yem hammaddesi üretimi de artmaktadır. Hayvansal üretim organik tarımda hedeflenen kapalı üretim sistemi (Hayvansal-Bitkisel üretim) tesisi açısından da önem taşımaktadır. Değişken topoğrafik yapısı, iklim özellikleri, zengin ve uzun süreli çiçek florası ve kirlenmemiş doğası Doğu Anadolu Bölgesi'ni organik arıcılık açısından cazip hale getirmektedir. Bölgede kuru ve sulu tarım alanlarında önemli miktarda tahıl, baklagil ve endüstri bitkileri tarımı yapılmaktadır (Er, 2009: 286). Doğal dengenin bozulmamış olması sonucu zararlı yoğunluğu

düşük bulunan bölgede yukarıdaki ürün gruplarında organik üretim potansiyeli bulunmaktadır. Yerel şirketlerin artan ilgisi, yürürlüğe giren destekler ve artan talebe bağlı olarak organik tarla bitkileri üretimin artması beklenmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan mikroklima alanlarında en az gübre ve tarım ilacı girdisiyle meyve-sebze üretimi yapılmaktadır. Bölge şartlarında üretilen kuru meyveler ülkenin diğer bölgelerinde bulunan şirketler tarafından satın alınarak ihraç edilmektedir. Özellikle çilek ve serin iklim sebzelerinin mevsim dışı yetiştiriciliğinin yapılması bu ürünlerin organik üretiminin daha kârlı olmasını sağlaması açısından önemlidir (Kantar ve diğerleri, 2006: 757).

3.10.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomisi ve halkın geçim kaynağı tarıma dayalıdır. Çok geniş tarım arazilerine sahip olmasına rağmen yağış ve sulama imkânlarının sınırlı oluşu neticesinde ortaya çıkan kuraklık verimi büyük ölçüde düşürmektedir. Bölgenin önemli bir kısmında tarım toprakları çok parçalı ve işletmeler küçüktür. Bu durum verimin düşüklüğüne neden olmaktadır. Ayrıca arazinin önemli bir kısmı her yıl nadasa bırakılmaktadır (Er, 2009: 287).

Bu bölgede uygulanmaya koyulan ve Cumhuriyet tarihinin en büyük kalkınma projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) sayesinde ciddi gelişmeler olmaya başlamıştır. Temel hedefi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkânlarını artırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi milli kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak olan GAP, çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma programıdır. Proje kapsamında yer alan bölge neredeyse Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile eş anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Bu proje Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak illerini kapsamaktadır (Candemir, 2006: 726).

Türkiye'nin tarımsal arazi potansiyeli açısından GAP Bölgesi çok önemlidir. GAP Bölgesi'nin organik tarım alanlarına bakıldığında bir çok havzada yıllardır zirai olarak işlenmemiş veya hiçbir kimyasal gübre, zirai ilaç, hormon gibi maddeleri kullanılmamış

alanlar bulunmaktadır. Bölgenin özellikle "Verimli Ay" olarak isimlendirilen ve içinden "İpek Yolu" geçen Gaziantep, Diyarbakır ve Mardin illeri arasında kalan bölümü, kuzeydoğu ve doğudaki arazilere göre daha yumuşak bir topoğrafyaya sahiptir. Hatay'ın Samandağı ilçesinden başlayıp Şırnak'a kadar uzanan 877 kilometrelik Suriye sınırında toplam 3.5 milyon dekar (30 bin 600 hektar) verimli alan mayın tarlası olarak ayrılmış durumdadır. Bu arazilerin çoğunluğu GAP Bölgesi illerinin sınırları içerisindedir. 31.01.2005 tarih ve 2005/8450 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile mayınlı alanların temizlenmesi ile ilgili ihale işlerinin yapılması işi Maliye Bakanlığı'na verilmiştir. Gerekli güvenlik kuşağı oluşturulduktan sonra, Suriye sınırı boyunca mayınlı alanların temizlenmesi ile oluşturulacak bu kuşak, organik tarım için uygun alanlardır (<http://www.orguder.org.tr/turkiyede.html>).

GAP projesi içinde alınacak önlemlerle, ihtiyaç duyulan organik üretim materyalini ve organik yetiştiricilik için geçerli olan bilgileri ortaya koyabilmek amacıyla bölgede alt araştırma istasyonları kurularak çalışmalar yapılmalıdır. Bölgenin önemli ürünlerinden antepfıstığı, zeytin, üzüm gibi ürünleri içinde organik üretim önemli bir anlam ifade etmektedir. Bu bölgedeki var olan organik tarım potansiyelini topyekün değiştirmek ve geliştirmek için, başta kamu kuruluşları olmak üzere, ziraat odaları, üretici birlikleri ve kooperatifler gibi sivil toplum kuruluşlarına da önemli işler düşmektedir. Bu konularda çiftçiler hem örgütlenmeli hem de eğitim ve öğretime tabi tutulmalıdır (Er, 2009: 288).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN İSTİHDAM YARATMA POTANSİYELİ

Bu bölümde Türkiye'deki ekonomik ve sosyo-kültürel durum, Türkiye'de tarımsal büyüme ve istihdam, tarımsal üretim, tarım işletmelerinin yapısı, Türkiye'de uygulanan tarım politikaları, istihdamda yapısal değişimler, Türkiye'de işgücü piyasası ve istihdam durumu, kırsal nüfus ve istihdam konuları ele alınıp incelenecektir. Son olarak da Türkiye'de organik tarımın istihdam yaratma potansiyeli değerlendirilecektir.

4.1. Türkiye'deki Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Durum

Ağır bir resesyona ve finansal sektörün yeniden yapılandırılmasına neden olan 2001 bankacılık krizinin ardından, Türkiye'nin GSYİH'si 2003-2007 yılları arasında ortalama %6.9 büyümüştür. Bu büyümenin itici güçleri, siyasi ve ekonomik istikrar ile güven ortamına bağlı olarak artan sermaye girişi ve özel sektör yatırımları olmuştur. Ancak 2008 yılından itibaren bozulan küresel ekonomik koşullar Türkiye'de de reel sektörü ve beklentileri olumsuz etkilemiştir. Uluslararası sermaye akışlarındaki yavaşlama ile beraber iç talep ve kredi olanakları da daralmıştır. Bu gelişmeler neticesinde, 2009 yılında Türkiye ekonomisi %4.8 küçülmüş ve işsizlik %14'e çıkmıştır. Türkiye ekonomisi, 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren kendini hissettirmeye başlayan güçlü bir toparlanma sürecine girmiştir. 2009 yılının son çeyreğini %6 gibi yüksek bir büyüme oranıyla kapatmıştır. 2010 yılının ilk çeyreğinde %11.7 büyürken ikinci çeyrekte %10.3 büyümüştür. Böylece bu toparlanma sürecinde Türkiye ekonomisi 2004 yılından sonra ilk kez iki çeyrek üst üste çift haneli büyümeye imza atmıştır (Maliye Bakanlığı, 2011: 3).

Kriz sonrasında gerçekleştirilen yapısal reformlarla sağlanan istikrarın yanı sıra küresel eğilimin de çıkış yönünde olması, dış talebin genişlemesi, ihracatın yükselmesi ve fiyat istikrarı gibi etmenler de Türkiye'nin yüksek büyüme oranlarını yakalamasına neden olmuştur. Küresel krize karşı izlenen politikalar ve ekonominin gösterdiği dayanıklılığın bir sonucu olarak, ülke kredi notu dört farklı kredi derecelendirme kuruluşu tarafından kısa

aralıklarla arttırılmıştır. Türkiye'nin risk primi göstergeleri bazı gelişmiş ekonomilerin de altına inmiş ve Türkiye yatırımcıların daha az riskli kabul ettiği bir ülke konumuna gelmiştir. Bu süre zarfında enflasyon da tek haneli rakamlara çekilerek kontrol altına alınmış ve kamu net borcu sürdürülebilir düzeye indirilmiştir (TOBB, 2011: 15-16).

Tablo 12: Türkiye’de Yıllara Göre Büyüme Oranı ve İstihdamdaki Artış (%)

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Büyüme Oranı	6.2	5.3	9.4	8.4	6.9	4.7	0.7	-4.7
İstihdam Artışı	-0.8	-0.9	-7.2	2.2	1.8	1.5	2.2	0.4

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>.

Tablo 12’de görüldüğü gibi 2005 yılına kadar istihdamda daralma yaşanmıştır. 2005 yılından sonra da istihdamdaki artış çok sınırlı düzeyde kalmış ve yıllık işgücü miktarındaki artış yıllık yaratılan istihdamdan fazla olduğu için işsizlik oranı artmıştır.

Dış piyasalarda yaşanan talep daralması ile Türkiye’de özellikle ihracat yapan sektörler krizden çok etkilenmiş ve kriz bütün sektörlerle yayılmıştır. IMF verilerine göre, 2009 kriz yılında %4.8 oranında küçülen GSYİH’nın 2010 yılında %8.9 oranında büyüdüğü görülmektedir. Bu oran, 2011 yılı ikinci çeyrek GSYİH rakamları açıklanırken, TÜİK tarafından %9 olarak revize edilmiştir. Görüldüğü gibi 2010 yılında Türkiye’deki GSYİH büyüme oranı, gelişmekte olan ülkeler için gerçekleşen %7.3’lük ortalama büyüme oranının üzerindedir. IMF verilerine göre Türkiye’nin 2011 yılında %6.6, 2012 yılında %2.2 oranında büyümesi öngörülmektedir. Ancak bu verilerde, Türkiye’nin 2011 yılı ikinci çeyrek GSYİH verilerinin açıklanmasının ardından, 2011 yılı ilk yarısında elde edilen %10.2’lik büyümenin etkisiyle IMF Türkiye Daimi Temsilciliği Kıdemli Daimi Temsilcisi Mark Lewis tarafından 2011 yılı için %7.5, 2012 yılı için %2.5 olarak revize edilmiştir (İSO, 2011: 3-4).

Para politikası 2010 yılında da enflasyon hedefi rejimi çerçevesinde yürütülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)’nin hesap verme yükümlülüğüne esas teşkil edecek olan belirsizlik aralığı ± 2 puan olarak ilan edilmiştir. Faiz indirimlerinin başladığı dönemi takiben enflasyon ve işgücüne yönelik açıklanan veriler, TCMB’nin öngörülerini teyit etmiş, para politikası kararlarının üzerindeki etkisini güçlendirmiştir. Piyasa faizleri kademeli

olarak gerileyerek, tarihin en düşük düzeylerine inmiştir. Faiz indirimlerinin etkisi ve küresel risk algılamalarındaki iyileşmenin de desteği ile 2009 yılının son çeyreğinden itibaren kredi piyasasında olumlu gelişmeler gözlenmeye başlamıştır (TOBB, 2011: 17).

Küresel krizin etkisiyle 2008 yılının özellikle son çeyreğinde oluşan olumsuz arz ve talep koşullarına rağmen, ilk 9 aylık dönemde ihracattaki yüksek artışlar ile dış ticaret açısından 2008 yılı olumlu bir yıl olmuş ve ihracat 132.027 milyon \$'a ulaşmıştır. 2001-2008 döneminde ihracat \$ bazında %321 oranında artmış, ancak 2008'in son çeyreğinde ihracatta yaşanan daralma 2009 yılında da devam etmiş ve 2009 yılında Türkiye uzun yıllardır görmediği boyutta ihracatta bir düşüş yaşamış ve ihracat 2008 yılına göre %23 azalarak 102.129 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılının son çeyreğinde iç ve dış talepteki daralma ve TL'nin değer kaybetmeye başlaması ile ithalat azalmaya başlamış ve bu azalış 2009 yılında da devam etmiştir. 2009 yılında ithalat bir önceki yıla göre %39.2 azalarak 140.926 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 2009 ihracat ve ithalatta yaşanan düşüşlerin etkisiyle dış ticaret açığı %44.5 oranında küçülerek 38.8 milyar \$'a gerilemiştir. 2009 yılındaki dış ticaret açığı 2004 yılından sonraki en düşük değer olarak gerçekleşmiştir. İhracat içerisinde tarım sektörünün aldığı pay yıllar içerisinde azalmış ve 2009 yılında ihracatın %4.2'sini tarım sektörü oluşturmuştur. 2009 yılı ihracatı bir önceki yıla göre yaklaşık %23 azalırken, tarım ürünleri ihracatı 2008 yılına göre %9.5 oranında artarak 2009 yılında 4.3 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir (Olhan, 2011: 5).

TÜİK tarafından açıklanan milli gelir istatistiklerine göre, 2012 yılı ilk çeyreğinde %3.3, ikinci çeyreğinde %2.9, üçüncü çeyreğinde %1.6, dördüncü çeyreğinde %1.4 oranında büyüyen GSYİH, 2012 yılının tamamında %2.2 ile beklentilerin altında bir artış göstermiştir. Türkiye 2010'da %9.2, 2011'de %8.8 ile dünyanın en fazla büyüyen ekonomileri arasında ilk sıralarda yer alırken, 2012 yılında özellikle iç talepteki duraklama nedeniyle son iki yıla göre oldukça düşük %2.2'lik bir büyüme elde edebilmiştir (İSO, 2013: 2-3).

Bir ülkede milli gelir artışının yüksek oluşu o ülkenin gelişmiş bir ülke olarak adlandırılabilmesi için yeterli görülmemektedir. Ekonomik açıdan kalkınmış birçok ülkede sosyal sorunların çözümlenemediğinin görülmesi üzerine ekonomik büyüme ve insani gelişme arasındaki ilişkinin daha iyi kurulması gereği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, ülkelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin de ortaya konduğu İnsani Gelişme Endeksi (İGE), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ilk kez 1990 yılında yayımlanan

“İnsani Gelişme Raporu (İGR)” ile kullanılmaya başlanmıştır. UNDP hazırladığı söz konusu raporlarda; insani gelişme kavramıyla kişi başı gelir hesaplarının ötesine giderek insan kaynaklarının gelişimini, insanı insan yapan özgürlük, kişilik gibi unsurları ve insanın temel gereksinimlerine ulaşma düzeyini bir arada değerlendirmekte ve böylece kalkınma içindeki insanın rolünü ele almaya çalışmaktadır. İGE değerine göre ülkemiz 2009 yılında 84. sırada yer alırken, 2010 yılında bir sıra yükselerek 83. sırada yer almıştır. 2009 yılında 0.675’lük İGE değeri ile yüksek endeksli ülkeler grubunda yer alan toplam 43 ülke içinde 40. sırada olan Türkiye, 2010 yılında endeks değeri 0.679’a yükselmesine karşın ait olduğu ülke grubunda bir sıra daha gerileyerek 41. olmuştur (TOBB, 2011: 17).

4.2. Türkiye’de Tarımsal Büyüme ve İstihdam

Türkiye’de ekonomi içerisinde tarım sektörünün yeri oransal olarak azalsa da hala önemini korumaktadır. Türkiye’de 2009 yılında toplam GSYİH 617 milyar doları aşmış ve bunun %8’ini (49.6 milyar \$) tarım sektörü oluşturmuştur. Türkiye’nin toplam ihracatı içerisinde tarım ürünleri ihracatı uzun yıllar önemli bir paya sahip olmuştur. Ancak 1980’li yıllarda tarım ürünleri ihracatı miktar ve değer olarak artmasına rağmen diğer sektör ürünlerinin ihracatı daha hızlı arttığı için tarım ürünleri ihracatının payı azalmıştır. 2009 yılı itibariyle toplam ihracatın %10.9’unu gıda ve tarım ürünleri oluşturmuş ve 11.2 milyar \$’lık gıda ve tarım ürünü ihraç edilmiştir. Aynı yıl 9.6 milyar \$’lık gıda ve tarım ürünleri ithal edilmiştir (Olhan, 2011: 6).

Tarım sektörünün GSYİH’deki payı ve büyüme hızı (1998 sabit fiyatlarına göre) değerleri ile istihdam ve tarım sektörü payı Tablo 13’de verilmektedir.

Tablo 13: Tarım Sektörünün GSYİH’ daki Payı Ve Büyüme Hızı İle İstihdam Ve Tarım Sektörü Payı

	2005	2006	2007	2008	2009
Genel GSYİH (milyar TL)	90.50	96.74	101.25	101.92	97.09
Tarım sektörü GSYİH (milyar TL)	9.28	9.39	8.74	9.14	9.45
Tarım sektörünün GSYİH’ daki payı (%)	10.25	9.71	8.63	8.97	9.73
Tarım sektörünün büyüme hızı (%)	6.6	1.0	-7.0	4.6	3.4
Toplam istihdam (milyon kişi)	20.1	20.4	20.7	21.2	21.3
Tarımsal istihdam (milyon kişi)	5.2	4.9	4.9	5.0	5.3
Tarım sektörü payı (%)	25.7	24.0	23.5	23.7	24.7
Artış (%)	2.2	-4.8	-0.8	3.1	4.7
İşsizlik oranı (%)	10.3	9.9	10.3	11.0	14.0

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.?tb_Id=55&ust_id=16.

Tablo 13’den de görüleceği üzere, 2005 yılında 90.50 milyar TL olan GSYİH, 2009 yılında 97.09 milyar TL’ye yükselmiştir. Aynı dönemde tarım sektörünün GSYİH’sı da 9.28 milyar TL’den 9.45 milyar TL’ye ulaşmıştır. Tarım sektörünün toplam GSYİH’deki payı ise yıllar içerisinde dalgalanmasına karşın %10.25’den %9.73’e azalmıştır. Dönemin genelinde pozitif yönlü olan sektörel büyüme trendi, 2007 yılında % -7.0 ile negatife dönmüş ve sektörün küçülmesine neden olmuştur. Ekonomik kriz ve tarımsal üretimde meydana gelen gerilemeler, bu negatif gelişimin etkenleri olmaktadır.

Tarım sektörünün işgücü talebini belirleyen faktörler, teknoloji kullanımı, arazi yapısı ve iklim özellikleridir. Artan alet-ekipman kullanımı, tarımsal üretim desenindeki değişim ve göç tarımsal istihdamı azaltan unsurlar olmaktadır. Buna rağmen, gizli işsizlik ve tarımsal üretimin yapısından kaynaklanan mevsimlik işsizlik söz konusudur. Tablo 13’den de görüldüğü gibi, toplam istihdam 2005-2009 döneminde 20.1 milyondan 21.3 milyona yükselmesine rağmen, tarımsal istihdam aynı oranda artmamıştır. İşsizlik oranı ise 2005 yılında %10.3 iken, 2006 yılında %9.9’a düşmüş ve tekrar yükselişe geçerek 2009 yılında %14’e çıkmıştır. Bu rakamlara göre istihdamda çok yüksek oranlı dalgalanma olmadığı halde

işsizlik oranı yükselmektedir. Her yıl artan işgücüne katılım olmasına karşın istihdam olanaklarının sınırlı kalmasının yanı sıra global ve ulusal piyasalardaki ekonomik kriz veya dalgalanmalara bağlı olarak artan maliyetler gibi nedenler de işsizlik oranındaki artışı hızlandırmaktadır (Özgüven ve diğerleri, 2010: 90).

4.3. Tarımsal Üretim

Tarım sektörü Türkiye'nin sosyo -ekonomik yapısı içinde önemli bir yer tutan, ulusal gelire katkı sağlayan, sanayi sektörüne girdi sağlayan ve önemli oranda istihdam yaratan bir sektördür. Ancak tarımsal üretim büyük ölçüde doğa koşullarına bağlı olarak gerçekleşmektedir.

İşlenen tarla alanının %69.96'sında tahıl, %5.27'sinde baklagil, %8.13'ünde endüstri bitkileri, %6.79'unda yağlı tohumlar, %1.26'sında yumru bitkiler ve %8.58'inde yem bitkileri yetiştirilmektedir. Aşağıdaki Tablo 14'de Türkiye tarım alanları verilmiştir.

Tablo 14: Türkiye Tarım Alanları (Bin hektar)

	2005	2006	2007	2008	2009
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	23.024		21.164	20.719	20.540
Ekilen	18.148	17.440	16.945	16.460	16.217
Nadas	4.876	4.691	4.219	4.259	4.323
Sebze Bahçeleri	806	850	815	836	811
Bağ Alanı	516	513	485	483	479
Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri	1.598	1.670	1.671	1.693	1.686
Zeytin Ağaçları	662	712	753	774	778
Daimi Çayır ve Mera Arazisi	14.617	14.617	14.617	14.617	14.617
Orman Alanı	21.189	21.189	21.189	21.189	21.390
Toplam	85.386	83.793	85.308	80.830	80.841

Kaynak: TÜİK, 2010: 200

Tablo 14 incelendiğinde 2005-2009 yılları arasında Türkiye’de daimi çayır ve mera arazilerinde herhangi bir değişimin olmadığı görülmektedir. Türkiye’deki orman alanları ise

2009 yılında 211 bin hektar artarak 21.390 bin hektara ulaşmıştır. Ekilen tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanında ise sürekli azalışların olduğu gözlenmektedir.

2009 yılında %12.4 oranında artan tahıl ve diğer bitkisel ürünlerin üretimi, 2010 yılında hız keserek sadece %1.3 oranında artış gösterebilmiştir. Tahıl ürünleri üretim miktarı da 2009 yılında %14.6 oranında artarken, 2010 yılındaki olumsuz hava koşullarının etkisiyle %2.5 oranında düşüş kaydetmiştir. Tahıl ürünleri grubunda en fazla üretim artışı %14.7 oranı ile çeltik üretiminde olurken, buğday üretimi %4.6 oranında, arpa üretimi %0.8 oranında azalmıştır. Önemli tahıl ürünlerinden mısır üretiminde ise %1.4 oranında artış gerçekleşmiştir. Benzer şekilde ekilen tarla alanları, nadas alanları, sebze bahçeleri alanları da azalmış, buna karşın meyve bahçeleri alanlarında artış gözlemlenmektedir (TOBB, 2011: 37).

Sebze ürünleri üretim miktarında 2009 yılında başlayan düşüş eğilimi, 2010 yılında da sürmüş ve sebze grubunda genel olarak %2.9 oranında üretim düşüşü meydana gelmiştir. Yumru ve kök sebzeler grubu üretimi %1.0 oranında azalmıştır. Yumru ve kök sebzeler grubunda yer alan ürünlerden kuru soğan üretiminde 2010 yılında %2.7 oranında artış olurken, diğer sebzelerin üretiminde düşüş olmuştur. En yüksek oranlı düşüşler; %10.2 oranı ile havuç üretiminde, %2.5 oranı ile pırasa üretiminde ve %2.2 oranı ile taze soğan üretiminde olmuştur (TOBB, 2011: 39).

2010 yılında meyve ürünleri üretim miktarı %7.8 oranında artış göstermiştir. Meyveler grubunda önemli paya sahip olan üzüm üretim miktarında %0.2 oranında düşüş olurken, diğer meyveler ve sert kabukluların üretim miktarı ise %0.1 oranında artmıştır. Muz, incir, avokado ve kivi'nin toplam üretimi %4.0 oranında, turuncgillerin üretimi %1.7 oranında artarken, diğer meyvelerin üretimi ise %5.7 oranında azalmıştır. Seçilmiş meyveler içinde Malatya'da Mart ayında yaşanan don zararı ve ani sıcaklık değişimleri, kayısı üretiminin 2010 yılında %31.9 oranında azalmasına neden olmuştur. Elma üretimi %6.6 oranında, erik üretimi %2.0 oranında, don ve verimliliği azalan ağaçların sökülmesiyle şeftali üretimi de %1.4 oranında düşüş göstermiştir (TOBB, 2011: 41).

Dünya ülkelerinin tümünde olduğu gibi Türkiye'de de tarım alanlarına kamusal müdahalede bulunulmakta ve sektör çeşitli biçimlerde desteklenmektedir. Bu kapsamda, 2009 yılında %19.0 oranında azalan tarımsal destekleme ödemeleri 2010 yılında bir önceki yıla göre %23.6 oranında artış göstererek 5.869 milyon TL'ye yükselmiştir. Tarımsal destekleme

ödemelerinde en yüksek oranlı artış %1125.0 oranı ile alternatif ürün ödemelerinde gerçekleşirken, bunu %753.8 oranı ile toprak analizi destekleme ödemeleri, %375.9 oranı ile afetten zarar gören çiftçilere yapılan yardım ödemeleri izlemiştir. Kırsal kalkınma amaçlı tarımsal desteklerde %37.2 oranında, hububata yapılan fark ödemesi destekleme hizmetlerinde ise %37.0 oranında düşüş olmuştur (TOBB, 2011: 42).

4.4. Tarım İşletmelerinin Yapısı

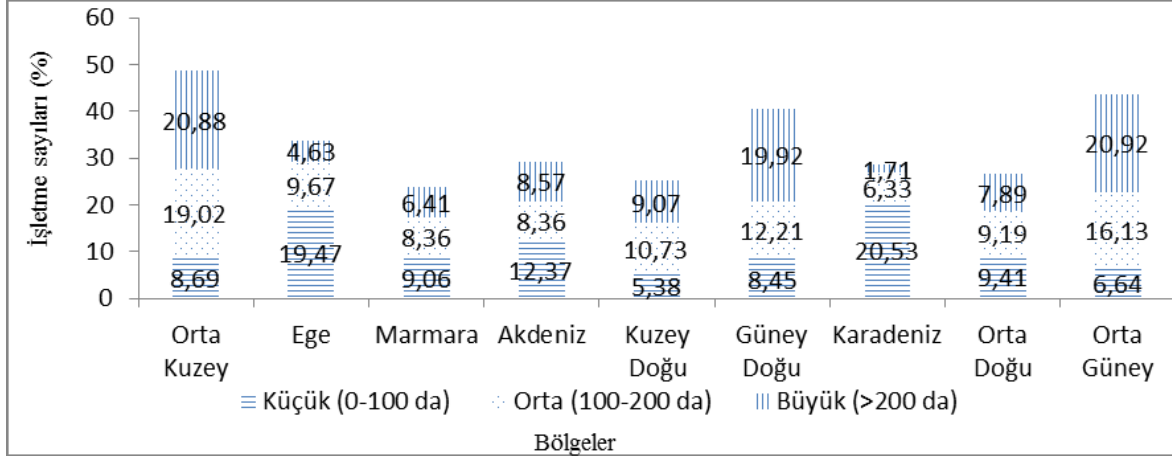
İşletmelerde uzmanlaşma yaygın olmayıp, genelde bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte yapıldığı karma işletme tipi görülmekte ve bunların da büyük bir çoğunluğunu aile tipi işletmeler oluşturmaktadır (Bayraç ve Yenilmez, 2006: 5).

Arazi büyüklükleri, işletmelerin %36.7'sinde 0-20 dekar, %31'inde 21-50 dekar, %17.5'inde 51-100 dekar, %9.4'ünde 101-200 dekar, %4.4'ünde 201-500 dekar, %0.9'unda ise 500 dekardan daha büyüktür. Bundan dolayı da küçük ve çok parçalı olan bu işletmelerde verimlilik düşüktür (TÜSİAD, 2003: 6).

Yukarıdaki istatistiklerden de anlaşılacağı gibi, Türkiye'de tarım işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük işletme özelliğindedir. Ülke nüfusunun hızlı artışı, spekülatif arazi alanları, geçerli miras hükümlerinin parçalanmayı özendirilmesi, "Çiftçiyi Topraklandırma Yasası"na göre, devlete ait arazilerin küçük parçalar halinde dağıtılması küçük işletmelerin doğmasında ve arazilerin parçalanmasında önemli etkenlerdir (Karakayalı, 2003: 221). Bu durum, işletmelerin giderek daha küçük ve çok parçalı işletmeler durumuna gelmesine ve optimal işletme büyüklüklerinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır.

Türkiye'de özel mülkiyete dayalı küçük aile işletmelerinin hakim olduğu bir tarımsal yapı mevcuttur. Zaman içinde işlenen arazilerdeki genişlemeyle birlikte, işletme sayısında da artış gözlenmektedir. 2001 yılı genel tarım sayımı sonucuna göre, Türkiye'de ortalama işletme büyüklüğü 61.00 dekar olup 194.85 dekar ile Şanlıurfa ilinde en yüksek, 11.51 dekar ile Rize ilinde en düşüktür. Tarım işletmelerinin parçalı ve küçük yapıda olması, tarımsal yatırımları ve buna bağlı olarak yeni teknolojilerin kullanımını kısıtlamakta, beklenen üretimin sağlanmasını önlemekte, arazilerin verimli bir şekilde kullanılmasına engel teşkil etmektedir (Özgüven ve diğerleri, 2010: 91). Aşağıdaki Şekil 5'de işletme büyüklüğüne göre Türkiye'de tarım bölgelerinin işletme sayıları verilmiştir.

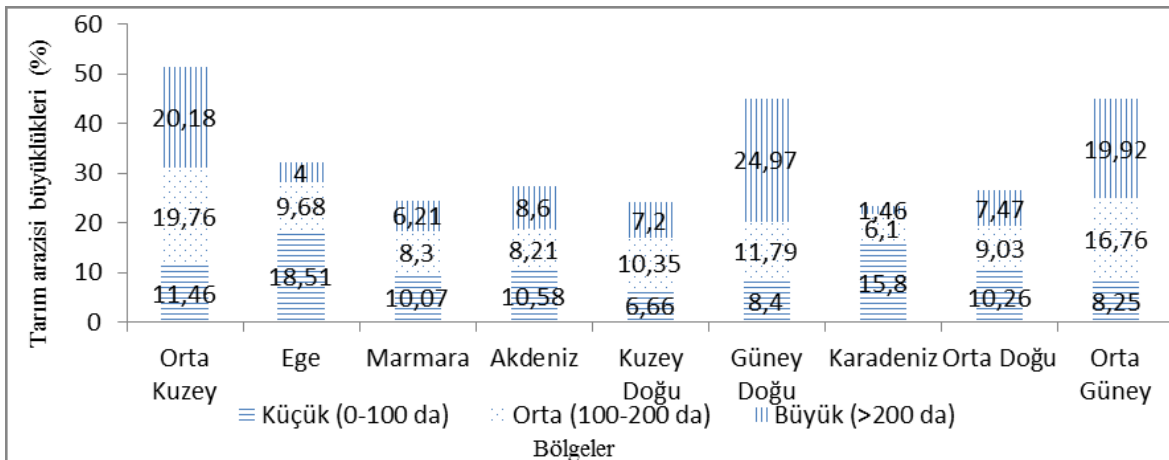
Şekil 5: İşletme Büyüklüğüne Göre Türkiye’de Tarım Bölgelerinin İşletme Sayıları (%)

Kaynak : Özgüven ve diğerleri, 2010: 91

Şekil 5’e göre büyük işletmelere sahip bölgeler sırasıyla Orta Güney, Orta Kuzey ve Güneydoğu bölgeleridir. Bu bölgelerdeki büyük işletmeler sayısal olarak Türkiye genelindeki büyük işletmelerin sırasıyla %20.92, %20.88 ve %19.92’sine sahip olmaktadır. Bu da Türkiye genelindeki büyük işletmelerin yaklaşık %62’sini oluşturmaktadır. İşletmeleri daha çok küçük ölçekli olan bölge ise dağlık yapısı nedeniyle Karadeniz Bölgesi’dir. Aşağıdaki Şekil 6’da işletme büyüklüğüne göre Türkiye’de tarım bölgelerinin tarım arazisi büyüklükleri görülmektedir.

Şekil 6: İşletme Büyüklüğüne Göre Türkiye’de Tarım Bölgelerinin Tarım Arazisi Büyüklükleri (%)

Kaynak: Özgüven ve diğerleri, 2010: 92

Şekil 6'ya göre 200 dekar ve daha büyük işletmelerin Türkiye genelindeki payları sırasıyla Güneydoğu (%24.97), Orta Kuzey (%20.18) ve Orta Güney (%19.92) bölgeleri olarak yaklaşık %65 civarındadır. Karadeniz Bölgesi tarım alanlarının büyüklüğü yönünden de en olumsuz bölge olma özelliğini korumaktadır. Buna göre Orta Kuzey Bölgesi gerek işletme sayısı ve gerekse bu işletmelerin sahip oldukları arazi büyüklüğü yönünden diğer bölgelerden daha iyi durumdadır.

Küçük işletmecilik, Türkiye tarımında işgücü, sermaye, teknoloji ve girdi kullanma yeteneğini de olumsuz yönde etkilemekte, verimliliği düşürmekte, modern tarımın uygulanmasına engel teşkil etmektedir. Bilim ve teknolojiadaki gelişmeleri üretime uygulamada yetersiz kalan işletmeler, üretim, verimlilik ve rekabet gücü bakımından da darboğazlarla karşılaşmaktadır. Ayrıca tarım sektöründe yabancı sermayenin düşük seviyelerde kalması hem teknoloji, hem de bilgi transferini olumsuz yönde etkilemektedir. Tarım işletmelerinin bu yapısı, tarımsal verimlilik yanında, tarımsal geliri, tarımsal örgütlenmeyi, yayım/egitim faaliyetlerini ve tarım ürünlerinin pazarlanması da dahil olmak üzere tüm tarımsal faaliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir (Erdal, 2001: 94).

Ayrıca bu işletmelerde önemli sermaye sorunu vardır. Ekonomik üretim yapmaya uygun olmayan ölçekte gerçekleştirilen üretim sonucuna bağlı olarak, piyasa ilişkileri zayıftır. İç dönük ve fakir bir tarım kesimi varlığını devam ettirmektedir (Karluk, 2002: 197). Küçük olan işletmeler hem geçimlerini sağlayacak, hem de üretime ayıracak gelirden yoksun oldukları için tarım kesimi büyük ölçüde sermaye sıkıntısı yaşamakta, bu da hem üretimi kısıtlamakta, hem de sosyal sorunlar yaratmaktadır (Ergin ve Eyicil, 2006: 2).

4.5. Türkiye'de Uygulanan Tarım Politikaları

Tarımın sosyo-ekonomik önemi doğrultusunda, gelişmiş ve gelişmekte olan bir çok ülkede kurumsal ve organizasyonel farklılıklar olsa da, tarım kesimine devlet müdahalesi söz konusudur. Özellikle tarımsal ürünlerin arz ve talep esnekliklerinin düşük olması, üretimin büyük ölçüde doğa koşullarına bağlı olması, üretim döneminin diğer sektörlere göre uzun olması ve bu sektörün konjonktürel dalgalanmalardan önemli ölçüde etkilenmesi gibi koşulların varlığı, sektörün devlet tarafından desteklenmesini zorunlu kılmaktadır. Türkiye'de tarım politikalarının resmi ağızdan dile getirildiği en önemli belge beş yıllık kalkınma plânları ve programlardır (Soyak, 1996: 87).

1929-1930 ekonomik bunalımı ve bu bunalımın özellikle tarımsal ürün fiyatlarında çöküşe yol açması nedeniyle bu dönemde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de korumacı politikalar önem kazanmıştır. 1960’larda plânlı kalkınma dönemine girilmesiyle birlikte 1963 yılında, destekleme uygulamaları kalkınma plânları çerçevesinde ele alınmaya başlamıştır. (Özkaya ve diğerleri, 2001: 5). 1980 yılında serbest pazar ekonomisine geçiş ile birlikte, genel ekonomi politikaları açısından olduğu kadar tarım politikaları açısından da değişimler yaşanmış ve tarım sektörüne yönelik uygulanan politikalarda önemli değişiklikler yapılmıştır. 1982 yılında destekleme fiyatlarının açıklanmasındaki gecikmeleri önlemek ve desteklemeci kuruluşların piyasaya zamanında ve etkin bir şekilde girmesini sağlamak amacıyla, “Destekleme Çerçeve Kararnamesi” çıkartılmış, böylece destekleme fiyatlarının saptanmasında “Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu”, alım esaslarının saptanmasında ise “Para-Kredi Kurulu” yetkili kılınmıştır (Karakayalı, 2003: 248). 1980 sonrası, IV., V., VI., VII. Plân dönemlerinde tarım politikaları ile ilgili olarak belirlenen ortak amaçları şu şekilde özetlemek mümkündür (Kıymaz, 2000: 58):

- Artan nüfusun beslenme ihtiyacının karşılanması,
- Tarım ürünleri fiyatlarında istikrarın sağlanması,
- Üretimin kötü hava şartlarından daha az etkilenmesinin sağlanması,
- Tarımda çalışanlara yeterli ve düzenli gelir temini,
- Tarım ürünleri ihraç olanaklarının geliştirilmesi,
- Tarım ürünlerinin işlenme ve pazarlanmasında etkinliğin sağlanması,
- Tarıma dayalı sanayilere ham madde temini,
- Tarımda modern yöntemlerin uygulanması,
- Tarım sektöründe gerek kooperatifleşme yoluyla gerek kamu kuruluşlarının yardımıyla örgütlenmenin sağlanması.

1991 seçim yılında, daha önceki daralmanın aksine tam ters bir politika izlenmiş, desteklenen ürün sayısı arttırılmıştır. Aynı politika, izleyen koalisyon hükümetince de korunmuş ve 1992 yılında desteklenen ürün sayısı 26’ya ulaşmıştır. 5 Nisan 1994’te mali piyasalar ve döviz kuruna istikrar kazandırmak, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve yapısal reformları uygulamak için “Ekonomik Önlemler ve Uygulama Planı” yürürlüğe konmuştur

(Ağaoglu ve diğeri, 2005: 5). Bu plânda temel ilke olarak, üretim yapan ve sübvansiyon dağıtan bir devlet yapısından, ekonomide piyasa mekanizmasının tüm kurum ve kurallarıyla işlemlerini sağlayan bir devlet yapısına geçilmesi hedeflenmiştir (İnan ve diğeri, 2003: 11). 1994 yılında 5 Nisan kararları ve IMF'ye olan ulusal taahhütlerimiz çerçevesinde, destekleme modeli daha rasyonel bir yapıya kavuşturmak adına yeniden düzenlenmiştir. 5 Nisan kararlarında tarım sektörüyle ilgili olarak alınan başlıca önlemler şunlardır (Karakayalı, 2003: 249):

- Dünya fiyatlarının üstünde seyreden destekleme fiyatları bazı ürünlerde ekim alanlarının genişlemesine, üretim fazlası oluşmasına ve devletin aşırı alımlar yaparak yüksek stok maliyetlerine katlanmasına neden olmaktadır. Destekleme fiyatları belirlenirken dünya fiyatlarındaki gelişmenin yanı sıra yurtiçi faktör fiyatlarındaki gelişmeler de dikkate alınacaktır.
- Bu kapsamda tarımsal destekleme fiyatları, ücret ve maaşlarda öngörülen hedeflerle tutarlı olarak belirlenecektir.
- Tarımsal destekleme konusunda hedef kitleye doğrudan ödeme yapma ve kredi kolaylıkları sağlama gibi fiyat desteği dışındaki konulara ağırlık verilecektir.
- Tarımsal girdilerle ilgili sübvansiyonlarda bütçe ödenekleriyle sınırlı kalınacaktır.
- Dağıtım devlet tarafından yapılan girdilerin fiyatları piyasa koşullarına göre belirlenecektir.
- Tarımsal destekleme alımının kapsamı daraltılacaktır. Hububat, şeker pancarı ve tütün bu kapsamdan çıkarılacaktır.

5 Nisan kararları sonucunda, destekleme ile görevli kuruluşların doğrudan ya da dolaylı olarak TCMB kaynaklarını kullanmalarına son verilmiş, bunun yerine, ürünlerin giderek daha çok borsalarda işlem görmesi ve özel sektörün ve üretici birliklerinin piyasalara katılımını artırarak, fiyatların daha rasyonel ve dünya piyasalarıyla uyumlu düzeylerde oluşması yönündeki politikalar benimsenmiştir (Türkekul, 2006: 91).

2000’li yıllara gelindiğinde, bir taraftan tütün ve çay gibi belli ürünlerdeki değerlendirilemeyen aşırı stokların imha edilmesi sektörü zorlarken, diğer taraftan hayvansal ürünler ve yağlı tohumlarda olduğu gibi arz açıklarının meydana gelmesi, sektördeki dengesizliği ve plânlama eksikliğini gözler önüne sermiştir. Tarımsal üretimin yönlendirilmesi ve ekonomik dengelerin korunmasını amaçlayan tarımsal destekleme politikaları; desteklerin hedef kitleye ulaştırılmaması, istenilen hedeflerin gerçekleştirilememesi ve devlete getirdiği mali yük nedeniyle etkisini yitirmiş, kalkınmaya yönelik hedefleri engelleyen unsurlar olarak gündeme gelmiştir (Yalçınkaya ve diğerleri, 2006: 105).

Son yıllarda, değişen ülkesel ve uluslararası koşullar yeni fırsatları yaratırken, tarım ve gıda sektöründe farklı yaklaşımlar ve reform gerekliliğini de gündeme getirmiştir. Mevcut politikaların etkinliğini yitirmesi nedeniyle tarım, AB ile entegrasyonda öncelikle geliştirilmesi gereken bir sektör olarak belirmiş, DTÖ kuralları karşısında zorlanmış ve uyumu güçleşmiştir. Uygulanmakta olan kendi kendine yeterli olmaya yönelik politikaların çok taraflı anlaşmalarda yer aldığı şekliyle, gerekli görülen “Tarım Reformu” çerçevesinde değişerek, ülkelerin önemli ürünlerde kendine yeterli olma politikaları yanında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ürünleri yetiştirmeleri ve piyasa fiyatlarına hassasiyeti artırıcı politikaların benimsenmesi öngörülmüştür (DPT, 2004: 2). Söz konusu reform ile daha önceki destekleme uygulamalarının kaldırılması ve Doğrudan Gelir Desteği Sistemi (DGDS)’ne geçilmesi hedeflenmiştir.

Türkiye’de kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaç olarak belirlenmiş ve 2006-2010 yıllarında Türkiye’nin tarım politikasının stratejik amaçları DPT tarafından (DPT, 2004: 1):

- Sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde kaliteye dayalı üretim artışı ile gıda güvenliği ve gıda güvencesinin sağlanması,
- Üreticilerin gelir düzeyinin yükseltilmesi ve istikrarının sağlanması, üretim maliyetlerini azaltıcı ve teknolojik gelişimi hızlandırıcı tedbirlerin uygulamaya konulması yoluyla üreticilerin rekabet düzeylerinin yükseltilmesi,

- Tarımsal pazarlama altyapısının iyileştirilmesi ve üreticilerin pazara erişim düzeylerinin artırılması, tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi, işleme sanayinin rekabet edebilirliğini artırıcı nitelikte uygun ve kaliteli hammaddenin temin edilmesi ile tüketici tercihlerinin karşılanması amacıyla yönelik tedbirlerin alınması,
- Üreticilerin katılımını ve sorumluluğunu esas alan ve doğrudan üreticilere finansman sağlayan yaklaşıma dayalı kırsal kalkınma projelerinin oluşturulması ve söz konusu projelerin kırsal yaşam şartlarını iyileştirecek biçimde uygulanması,
- Kamudan bağımsız bir yapıda üreticilere, üretimden pazarlamaya kadar olan safhalarda hizmet vermek üzere; kâr amacı gütmeyen Tarımsal Üretici Birliklerinin kurulması ve geliştirilmesi ile tarımsal nitelikli diğer üretici örgütlerinin geliştirilmesi, söz konusu örgütlerde denetimin özerkleştirilmesi olarak tespit edilmiştir.

Temel ilkeler ise, Avrupa Birliği Ortak Tarım ve Balıkçılık Politikalarına Uyum ve Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması'nın esas alınması, piyasa koşullarında tarımsal üretime yönelik olarak piyasa mekanizmalarını bozmayacak destekleme araçlarının uygulanması, tarım ve kırsal kalkınmada bütüncül yaklaşım ve katılımcılığın benimsenmesi olarak belirlenmiştir. Ancak her ne kadar tarımsal politika hedefleri tarımı gelişmiş ülkelerin hedefleri ile benzer biçimde tespit edilmiş olsa da hedeflerin aynı olması sonuçların birbirlerine benzer olacağı anlamına gelmemektedir. Bu stratejinin doğru olup olmadığı ancak yaşanarak öğrenilebilecektir. Avrupa Birliği Komisyonu'nun her yıl düzenli olarak açıkladığı ilerleme raporlarından biri olan 2005 İlerleme Raporu'nda bu stratejinin, Tarım Çerçeve Yasasına temel oluşturacak nitelikte olduğu kabul edilmiştir. Ancak sürdürülebilir ve rekabetçi bir tarımsal gıda sektörü yaratılması taahhüdü, gıda güvenliği standartlarının geliştirilmesi, çeşitlendirmenin teşvik edilmesi ve tarımsal çevre plânlarının desteklenmesi gibi, bazı önemli açılardan geri adım teşkil ettiği ileri sürülmüştür. Örneğin, Strateji Belgesinde doğrudan ödeme sisteminin toplam tarım bütçesi içindeki payının % 76'dan % 45'e indirilmesi ve belli ürünler üzerinde odaklanması plânlanmıştır. İlerleme raporuna göre ise prime bağlı üretimin artırılması ve Türkiye'nin kendi kendine yeterli olmadığı ürünlerin üretiminin teşvik edilmesi için üretime bağlı doğrudan gelir ödemelerinin artırılması öngörülmüştür (Yalçınkaya ve diğerleri, 2006: 109).

4.6. Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdam

Türkiye’de nüfus artış hızının yüksek buna karşın işgücü niteliklerinin, tasarruf ve yatırımın yetersiz olması; ekonomik krizler, istikrarsızlıklar, işsizlik ve istihdam sorunlarının ülkenin hep gündeminde olmasına neden olmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun işgücünün tam olarak kullanılamaması temel sorunlardan biridir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün ekonomideki yerinin büyük olması nedeniyle işgücüne ilişkin sorunlar daha da ağırlaşmaktadır.

Nüfus, işgücünün yani faal nüfusun kaynağıdır. İşgücü arzını değerlendirirken öncelikle nüfustaki değişime ve nüfusun özelliklerine bakmak gerekir (Olhan, 2011: 5). Aşağıda Tablo 15’de nüfus ve işgücü ile ilgili verilerin 2000 yılı sonrasındaki değişimleri verilmiştir.

Tablo 15: Türkiye’de Nüfus, İşgücü ve İstihdam Verileri (Bin Kişi-%)

Yıllar Oranı	Kurumsal Olmayan Nüfus	15+ Nüfus	İşgücü Miktarı	İstihdam Edilen	İşsiz Sayısı	İKO	İşsizlik Oranı	Tarım Dışı İşsizlik	İstihdam Oranı
2000	66.187	46.211	23.078	21.581	1.497	49.9	6.5	9.3	46.7
2001	67.296	47.158	23.491	21.524	1.967	49.8	8.4	12.4	45.6
2002	68.393	48.041	23.818	21.354	2.464	49.6	10.3	14.5	44.4
2003	69.479	48.912	23.640	21.147	2.493	48.3	10.5	13.8	43.2
2004	66.379	47.544	22.016	19.632	2.385	46.3	10.8	14.2	41.3
2005	67.227	48.359	22.455	20.067	2.388	46.4	10.6	13.5	41.5
2006	68.066	49.174	22.751	20.423	2.328	46.3	10.2	12.7	41.5
2007	68.901	49.994	23.114	20.738	2.376	46.2	10.3	12.6	41.5
2008	69.724	50.772	23.805	21.194	2.611	46.9	11.0	13,6	41,7
2009	70.542	51.686	24.748	21.277	3.471	47.9	14.0	17.4	41.2
2010	71.343	52.541	25.641	22.594	3.046	48.8	11.9	14.8	43.0

Kaynak: TÜİK, 2010: 178

Tablo 15'den de görüldüğü gibi kurumsal olmayan nüfus, 15 yaş üzeri nüfus ve işgücü miktarı zaman içerisinde artarken, istihdam edilenler azalmış ve buna bağlı olarak işsiz sayısı ve işsizlik oranı artmıştır. 2009 yılında istihdam edilenlerin sayısı 2000 yılında istihdam edilenlerden 304 bin kişi daha azdır. Ancak 2010 yılına baktığımızda istihdam edilenlerin sayısı 2009 yılında istihdam edilenlerden 1.317 bin kişi daha fazladır.

2010 yılının ilk yarısında ekonomik faaliyetlerin öngörülenin üzerinde artış göstermesi, belirsizliklerin azalması ve istihdamın artırılmasına dair alınan tedbirler istihdam olanağını yükseltmiş ve işsizlik oranını da azaltmıştır. 2010 yılında işsizlik oranı %11.9, tarım dışı işsizlik oranı %14.8 olarak gerçekleşmiştir (TOBB, 2011: 16).

2011 yılı Ağustos döneminde, Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 1.3 puanlık artışla % 51 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemler için yapılan kıyaslamalara göre; erkeklerde işgücüne katılma oranı 1.1 puanlık artışla % 72.8, kadınlarda ise 1.5 puanlık artışla % 30'dur. İşgücünün eğitim ve yaş dağılımları ise (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8626>):

- Toplam işgücünün % 17.9'unu 15-24 yaş grubundakiler oluşturmaktadır.
- Lise altı eğitimlilerde işgücüne katılma oranı; erkekler için % 71.3, kadınlar için % 26.6'dır.
- Yükseköğretim mezunu erkeklerde % 84.8 olan işgücüne katılma oranı, kadınlarda % 69.8'dir.

2011 Ağustos döneminde, tarım sektöründe çalışan sayısı 526 bin kişi, tarım dışı sektörlerde çalışan sayısı 1 milyon 163 bin kişi artmıştır. İstihdam edilenlerin % 26.9'u tarım, % 18.8'i sanayi, % 7.7'si inşaat, % 46.6'sı ise hizmetler sektöründedir. Önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payının 0.3 puan, inşaat sektörünün payının ise 1.1 puan arttığı, buna karşılık sanayi sektörünün payının 0.7 puan, hizmetler sektörünün payının ise 0.6 puan azaldığı görülmektedir. Bu dönemde istihdam edilenlerin (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8626>):

- % 70.9'u erkek nüfustur.
- % 59.1'i lise altı eğitimlidir.

- % 60.9'u ücretli, maaşlı veya yevmiyeli, % 23.9'u kendi hesabına veya işveren, % 15.1'i ise ücretsiz aile işçisidir.
- % 59.4'ü 10 kişiden az çalışmanı olan işyerlerinde çalışmaktadır.
- % 3.3'ünün ek bir işi vardır.
- % 2.7'si mevcut işini değiştirmek için veya mevcut işine ek olarak bir iş aramaktadır.
- Ücretli olarak çalışanların % 86'sı sürekli bir işte çalışmaktadır. Türkiye genelinde 2011 Ağustos döneminde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 450 bin kişi azalarak 2 milyon 521 bin kişiye düşmüştür. İşsizlik oranı ise 2.2 puanlık azalış ile % 9.2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kentsel yerlerde işsizlik oranı 2,4 puanlık azalışla % 11.6, kırsal yerlerde ise 1.5 puanlık azalışla % 4.7 olmuştur.

TÜİK tarafından yayınlanan hane halkı işgücü anketi sonuçlarına göre, Ocak 2013 döneminde işsiz sayısı 2.890.000 kişi iken, bu döneme ait işsizlik oranı %10.6'dır. Ocak 2012 döneminde ise işsiz sayısı 2.664.000 kişi iken, işsizlik oranı %10.2 idi. Görüldüğü gibi Ocak 2013 döneminde işsiz sayısı 226.000 kişi, işsizlik oranı da 0.4 puan artmıştır (ISO, 2013: 6).

Ocak 2013 döneminde işsizlik oranına iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar ve mevsimlik çalışanlar oranları dahil edildiğinde gerçek işsizlik oranı %17.6'ya yükselmektedir (ISO, 2013: 6).

Ocak 2013 döneminde kayıt dışı istihdam oranı %36.2 iken, 2012 yılı aynı döneme göre 2.2 puanlık bir azalış söz konusu olmuştur. Bu azalmaya rağmen, istihdamın büyük bir bölümünün sosyal güvenlik şemsiyesinin dışında olması oldukça düşündürücüdür (ISO, 2013: 6).

Türkiye'nin en büyük sorunu istihdamdır. OECD ülkeleri ve AB ülkeleri çalışabilir nüfusunun %70'ine yakını istihdam ederken, Türkiye %44.3'ünü istihdam edebilmektedir. Bu nedenle de ülkenin üretim ve gelir seviyesi istenen seviyelere çıkarılamamaktadır (ISO, 2013: 6).

4.7. Kırsal Nüfus ve İstihdam

Bir ülkenin sosyo-ekonomik değişimini anlamada nüfus hareketlerinin zaman içindeki değişimini incelemek oldukça önemlidir. Bu bağlamda nüfus hareketliliği en yoğun şekilde gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Bunun temelinde iki nedeni vardır. Birincisi sanayinin gelişimi için duyduğu ucuz işgücü ikincisi ise kırsal alanlarda yaşam koşullarının ve gelir düzeyinin sınırlı olmasıdır (Aydın, 2012: 114).

Türkiye’de tarım sektörü ve kırsal alan iç içe girmiş olup kırsal alanda yaşayanların büyük bir çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır. Türkiye nüfusunun 2009 yılında hala %30.9’u kırsal alanda yaşamaktadır. Kırsal nüfusun fazla olması tarım sektöründe çalışanların oranının da yüksek olmasına neden olmaktadır. Nitekim Türkiye’de istihdam edilenlerin %24.69’u tarım sektöründe çalışmaktadırlar. Türkiye’de kırsal alanda tarım dışı iş olanakları da oldukça kısıtlı olup, kırsal alanda yaşayanların çoğunluğu için tarım sektörü tek iş alanı olmaktadır. 2009 yılında Türkiye’de kırsal alanda çalışanların %62.6’sı tarım sektöründe çalışmaktadır (Olhan, 2011: 7).

Türkiye’de istihdamın yapısı incelendiğinde tarım sektörünün her zaman önemli olduğu görülmektedir. Türkiye’de kırsal nüfusun payı ve istihdamda tarım sektörünün payı zaman içerisinde azalmaktadır ve bu gelişme yapısal bir dönüşüm olarak kabul edilmektedir. 1990 yılında Türkiye’de istihdam edilenlerin %46’sı tarım sektöründe çalışırken günümüzde yaklaşık %24.7’si tarım sektöründe çalışmaktadır. İstihdamda tarım sektörünün payı son 20 yılda yaklaşık %50 azalmasına rağmen hala çalışan 4 kişiden biri tarım sektöründe istihdam edilmektedir (Yalçınkaya ve diğerleri, 2006: 99).

Aşağıdaki Tablo 16’da Türkiye’de kır-kent nüfusu verilmektedir.

Tablo 16: Türkiye’de Kır -Kent Nüfusu (Bin Kişi)

YILLAR	Toplam Nüfus	Kent Nüfusu	Kent Nüfus Oranı (%)	Kır Nüfusu	Kır Nüfus Oranı (%)
2000	66.187	38.915	58.8	27.272	41.2
2001	67.296	39.984	59.4	27.324	40.6
2002	68.393	41.458	60.6	27.340	40.0
2003	69.479	42.135	60.6	27.344	39.4
2004	66.379	46.667	70.3	19.712	29.7
2005	67.227	47.101	70.1	20.125	29.9
2006	68.066	47.526	69.8	20.540	30.2
2007	68.901	47.944	69.6	20.957	30.4
2008	69.724	48.349	69.3	21.375	30.7
2009	70.571	48.760	69.1	21.811	30.9

Kaynak : Olhan, 2011: 7

Tablo 16’ya göre 2000 yılından 2009 yılına kadar Türkiye kent nüfusu 9.845.000 kişi artmış ve kır nüfusu da 5.461.000 kişi azalmıştır. Kır nüfusu azalsa da hala nüfusun yaklaşık %31’i kırsal alanda yaşamakta ve çalışanların da yaklaşık dörtte biri tarım sektöründe istihdam edilmektedir.

Tablo 17: Türkiye’de İstihdamın Sektörlere Dağılımı (Bin Kişi)

Yıllar	Toplam	Tarım	%	Sanayi	%	İnşaat	%	Hizmetler	%
2000	21.580	7.769	36.00	3.810	17.68	17.68	6.32	8.632	40.00
2001	21.524	8.089	37.58	3.774	17.55	1.110	5.15	8.551	39.72
2002	21.354	7.458	34.26	3.954	18.51	913	4.27	9.174	42.96
2003	21.147	7.165	33.88	3.846	18.20	965	4.56	9.171	43.36
2004	19.632	5.713	29.10	3.919	19.97	966	4.92	9.033	46.01
2005	20.067	5.154	25.62	4.178	20.80	1.107	5.46	9.658	48.12
2006	20.423	4.907	24.02	4.269	20.88	1.196	5.85	10.051	49.21
2007	20.738	4.867	23.46	4.314	20.78	1.231	5.93	10.327	49.79
2008	21.194	5.016	23.66	4.441	20.92	1.241	5.85	10.495	49.51
2009	21.277	5.254	24.69	4.130	19.40	1.249	5.87	10.644	50.02

Kaynak: Olhan, 2011: 8

Tablo 17’deki verilere göre her ekonomik kriz döneminde olduğu gibi, 2001 yılında yaşanan küresel ekonomik krizle de istihdam edilenlerin sayısı düşmüş ve 2000 yılına göre 57.000 azalmıştır. İstihdamdaki daralma tarımsal istihdamın artmasına neden olmuş, nitekim 2001 yılında tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı bir önceki yıla göre %4.2 artarak 8.089.000’e ulaşmıştır. 2001 krizi sonrasında tarımda istihdam edilenlerin sayısı yaklaşık %40 azalarak 2007 yılında 4.867.000 kişiye gerilemiştir. 2001 krizinden sonra yaklaşık %7 büyüyen Türkiye ekonomisinde 2008 yılında büyümenin yavaşlaması ve ekonominin 2009 yılında %4.7 küçülmesi ile tarım sektöründe istihdam edilenler 2007 yılına göre 2009 yılında %8’lik artış ile 5.254.000 kişiye ulaşmıştır. Bu gelişme tarım sektöründe çalışanların bir bölümünün çaresizlikten bu sektörde çalıştığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, çalışanlar başka sektörlerde iş bulabildikleri takdirde tarım sektöründen ayrılmakta ancak, ekonominin ve istihdamın küçüldüğü dönemlerde tekrar tarım sektörüne dönmektedirler (Olhan, 2011: 8).

Tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı 2001 yılından 2007 yılına kadar mutlak olarak 3 milyondan fazla azalmıştır. Bu azalmaya paralel olarak istihdam içerisinde tarım sektörünün aldığı pay da küçülmüş ve 2001 yılından 2007 yılına kadar %36’dan % 23.46’ya kadar gerilemiştir. 2008 ve 2009 yıllarında tarımda istihdam edilenlerin sayısındaki artışla beraber 2009 yılında istihdam içerisinde tarım sektörünün payı %24.69 olarak gerçekleşmiştir (Olhan, 2011: 8).

Türkiye’de istihdamın yapısı incelendiğinde gelişmekte olan ülkelere özgü işgücü piyasasının karakteristik yapısı ile karşılaşılmaktadır. 2010 yılı itibariyle, istihdamın yaklaşık %23’ü tarım, %18’i sanayi ve %51’i hizmetler sektöründedir. Genel olarak dünyada gözlenen eğilim, tarım ve sanayi sektörlerinde istihdamın azalması, hizmetler sektöründe istihdamın yükselmesi yönündedir. Türkiye’de istihdamın genel kaynağını hizmetler ve tarım sektörü oluşturmaktadır. Ekonominin gelişmesi istihdamın yapısında değişimler meydana getirerek, tarım ve tarımla ilgili iktisadi faaliyet kollarının önemini yitirmesine neden olmaktadır. Bu faaliyet dalındaki işgücü ise sanayi ve hizmetler sektörlerine kaymaktadır (Alancığolu ve Utlu, 2012: 193).

4.8. Türkiye’de Organik Tarımın İstihdam Yaratma Potansiyelinin Değerlendirilmesi

Organik tarım, insanın ve doğanın kazançlı çıktığı bir tarım ve yaşama biçimidir. İlgi ve dikkat isteyen organik tarımın artı değeri konvansiyonel tarımla kıyaslanamayacak düzeyde yüksek, bu beslenme ve tüketim biçimine AB ve diğer gelişmiş ülke pazarlarından talep ise olağanüstü boyutlardadır.

Ayrıca önemli istihdam yaratmakta, konvansiyonel tarımdaki 100 işçinin istihdamına karşılık, organik tarımda 180 işçinin istihdamı söz konusu olmaktadır. Organik tarım biçiminin artı değeri konvansiyonel tarımından kıyaslanamayacak kadar yüksek olduğuna dikkat çeken Dr. Cengiz Aktar’a göre organik beslenme biçimine gelişmiş ülkelerden talep olağanüstüdür. Öte yandan organik tarım çevre sorunlarına da çare oluşturacak, yerli tüketicinin de vasıflı ürün tüketmesini sağlayacaktır. Türkiye, insan gücü, toprak kalitesi, 11.000’den fazla endemik türle zengin biyolojik çeşitliliği, iklimi ve asırlık bilgi birikimine rağmen organik tarımda son derece zayıf bir konumdadır. Ancak olanaklar ve AB hazırlık dönemi bu konumdan hızla kurtulmayı sağlayabilecek fırsatlar sunmaktadır. Nitekim Türkiye elindeki olanakları iyi değerlendirerek bir nevi organik ürün ambarı haline gelebilir (<http://www.datassist.com.tr/blok/94-/surdurulebilir-kalkinma-icin-organik-tarim.>).

Türkiye’nin kırsal alanda çok yüksek bir nüfusa sahip olması ve bu nüfusun büyük bir kısmının tarımla uğraşması, organik tarım ürünleri ihracatının nispeten daha kolay olması organik tarımı Türkiye ekonomisi açısından daha önemli hale getirmektedir. Türkiye dünyada artan organik ürün talebini karşılamak açısından uygun potansiyelle sahiptir. Çünkü

organik tarım Türkiye'nin doğal yapısına uygundur ve bu durum Türkiye'ye önemli rekabet avantajları kazandırmaktadır (Başarır ve Çetin 2006: 80). Sektörün gelişmeye açık olması, insan yaşamı ve doğal denge için hayati bir öneme sahip olması; bu alana daha çok zaman harcanmasını ve yatırım yapılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Çok yeni olmamakla birlikte, henüz gelişim potansiyelinin çok küçük bir kısmını kullanmış olan organik tarım sektörü; gerek yaşama duyulması gereken saygı, gerekse kazançlı bir yatırım aracı bağlamında ilgi çekici gözükmektedir (<http://www.datassist.com.tr/blok/94-/surdurulebilir-kalkinma-icin-organik-tarim.>). Organik tarım gerek konvansiyonel tarıma göre istihdamı gerekse ekonomik olarak yüksek getiri sağlaması açısından Türkiye şartlarında gelecek vaat eden bir sektör olarak göze çarpmaktadır.

Organik tarımda birinci istihdam ayağı toprakta çalışan insanlar, çiftçilerdir. Bugün Türkiye'de yaklaşık 42.097 bin organik üretici var. Her geçen yıl organik tarım üreticisi ve tüketicisinin arttığını göz önünde bulundurursak organik tarımda istihdam edilen kişi sayısının giderek artacağını söylemek yanlış olmaz. Organik tarım konvansiyonel tarıma göre 1.8 oranında daha fazla emek yoğun niteliktedir. Gelişmiş ülkelerde emek kıt faktördür ve emeğin fiyatı olan ücret yüksektir. Türkiye'de ise AB ve ABD ile mukayese edildiğinde emek bol ve dolayısıyla ucuzdur. Türkiye'de tarımdaki nüfus oranı yüksek ve işsizlik yaygın bir olgudur. Bu perspektiften bakıldığında AB ve ABD'de organik tarım yaygınlaştıkça sanayi sektöründen tarım sektörüne işgücü aktarmak gerekecektir ki bu son derece zor bir durumdur. Oysa Türkiye'de ücretler hem düşük hem de kırsal alanda yüksek bir nüfus bulunduğu için organik tarım uygulamaları yaygınlaştıkça Türkiye lehine rekabet avantajı gelişecektir (Başarır ve Çetin, 2006: 77).

Organik tarım uygulamalarında kimyasal gübre ve ilaç kullanılmamasından doğan mekanik mücadelenin daha fazla kol gücüne ihtiyaç duyulması istihdama katkı sağlamaktadır. Örneğin Gökçeada halkı bugün tamamen organik olabilmek adına dışarıdan kimyasal girdiyi yasaklamaya çalışmaktadır. Adada organik zeytinyağı, organik bal, şaraplık ve sofralık üzüm, organik meyve sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu faaliyetlerden doğan girişimin örneklerinden biri olan Gökçeada Birlik A.Ş. 1992 yılında 152 ortakla kurulmuştur. Bu birlik içerisinde 120 sertifikalı zeytinyağı üreticisi yer almaktadır. Başka bir girişim olan Elta işletmesi de adada organik üretim yapmıyor olsaydı bu %30 daha az istihdam anlamına gelecekti. Elta'nın ihtiyaç duyduğu istihdam özellikle organik ilaçlama, budama, bakım gibi emek yoğun çalışmalar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bir diğer işletme ise Etiş Ekolojik tarım

ürünleri işletmesi 1999'da organik tarım çalışmalarına başlamış ve 600 dekar alanda faaliyet göstermiştir. Bağcılık tarımı yürüten işletme özellikle yabancı otlarla mekanik mücadelede yoğun olarak dönemsel tarım işçisi kullanmaktadır. Bu sayede %75 daha fazla kadın işçinin, ilaçlama ve budama alanlarında ise %25 daha fazla erkek işçinin istihdamını sağlamaktadır (Rende, 2012: 35). Mekanik mücadele zararlıları yok edebilmek veya zarar yapmalarını önlemek için el veya araçlar kullanılarak yapılan mücadeledir. (Hekimoğlu ve Altındağ, 2006: 24). Mekanik mücadele dört farklı yöntemle yapılmaktadır. Bunlardan birincisi ezme yöntemidir. Yoğun olarak görülen bazı zararlıların, el veya tel fırça ile ezilmek suretiyle sayıları azaltılabilir. Örneğin meyve ağaçlarının gövdelerinde odun dokusunda galeri açarak zarar veren ağaç sarı kurdu, ağaç kızıl kurdu ve kurtçuk (*Cerambycidae*) larvaları, galerilerine tel sokularak öldürülür. Patates böceğinin ergin ve larvaları büyük olduğu için kolayca görülebilir. Küçük alanlarda larva ve erginleri toplayarak yok etmek ya da patates yapraklarındaki yumurtaları ezmek son derece etkilidir. Elma gövde kurdu (*Synanthedon myopaeformis*) görülen elma bahçelerinde kış döneminde meyve kabuklarında larvalar oluşur, bunlar bıçakla temizlenip, açılan yaralar macunla kapatılabilir. İlbahar aylarında elma ağaçlarında, sürgün ve dallarda koloni halinde bulunan Elma pamuklu biti (*Eriosoma lanigerum*) nimf ve erginleri bir eldiven ya da tel fırça yardımıyla elle ezilerek öldürülür. Pamukta görülen Pembe kurt larvaları, hasattan sonra tarlada kalan bitkilerin saplarının kesilmesiyle ortadan kaldırılır. Yine çırçır fabrikalarında pamuk lifleri alınırken, pembe kurt larvaları da ezilerek yok edilmiş olur (MEB, 2007: 5).

Mekanik mücadelenin ikincisi toplama yöntemidir. Özellikle koloni halinde yaşayan zararlıların kendi buldukları bitki organlarıyla birlikte kesilip toplanarak, ürünlerdeki zararının önüne geçilebilir. Örneğin, meyve ağaçlarındaki Altın Kelebek (*Euproctis chrysorrhoea*) mücadelesinde kışın ağaçlar üzerinde bulunan kışlık yuvaların makasla kesilerek toplanması ve bahçeden uzaklaştırılması bir çözümdür. Akdeniz meyve sineği, Elma iç kurdu gibi zararlılardan zarar görmüş meyveler yere dökülürler. Bu meyveler toplanıp bahçeden uzak bir yerde derin bir çukura gömülmek suretiyle zararlı populasyonları önemli ölçüde azaltılmış olur. Turunçgillere ve şeftaliye zarar veren Bakla zınnı (*Epicometis hirta*) erginleri daha hareketsiz olduğu sabah saatlerinde ağacın altına çarşaf serilerek ağaçlar silkelenir ve düşen erginler toplanıp, öldürülür. Monilya zararlısı (*Sclerotinia laxa*.) bulaşık ağaçların üzerindeki kuruyan dallar kesilerek bahçeden uzaklaştırılmalı, mumyalaşarak ağaçların üzerinde kalan ve yere dökülen meyveler toplanıp imha edilmelidir (Hekimoğlu ve Altındağ, 2006: 24).

Mekanik mücadele yöntemlerinden üçüncüsü engelleme yöntemidir. Zararlıların meydana getirecekleri ziyarı, çit, hendek, örtü ve bazı ürkütücü araçlarla azaltmak mümkündür. Örneğin, incir güvesi erginlerinin yumurtalarını yaz mevsiminde incir kurutma sergilerindeki meyveler üzerine bırakmalarını önlemek amacıyla sergiler akşam üzeri ve geceleri naylon ya da sık dokulu bir bezle örtülür. Domuzlara karşı bahçelerin kenarlarına hendek kazılır ya da çit gerilerek zararları önlenir (http://www.bugday.org/portal/haber_detay.php?hid=827).

Dördüncü ve son mekanik mücadele yöntemi ise tuzaklarla yakalamadır. Tuzaklar, böceklerin yönelimlerinden ve bazı davranışlarından yararlanmak amacıyla geliştirilmiş yakalama araçlarıdır. Tuzaklar yardımıyla zararlılar kitle halinde yakalanabilmektedir. Görüldüğü üzere mekanik mücadele emek isteyen ve kol gücüne gereksinim duyan yöntemlerdir. Organik tarım üreticilerinin zararlılara karşı geliştirilen bu yöntemleri kullanabilmeleri için daha fazla işçi çalıştırmaları gerekmektedir (MEB, 2007: 6).

Organik tarım ekim ve hasat dönemlerinde de insan gücü ihtiyacı yaratmaktadır. Organik tarım sistemi için en önemli prensiplerden biri olan ekim nöbeti; belli bir bölgede iklim ve toprak özellikleri dikkate alınarak, en yüksek ve en kaliteli üretimi sağlamak amacıyla akraba olmayan, değişik kültür bitkilerinin birbirini karşılıklı olarak destekleyebilecek ve tamamlayabilecek şekilde ardı ardına yetiştirilmesine denir. Fazla ürün alınması ise, toprak verimliliğinin en üst düzeyde tutulmasıyla sağlanabilir. Tek bitki yetiştirilen bölgelerde toprak tek yönlü olarak devamlı bir şekilde sömürüldüğünden toprak verimliliği azalmakta, bu da birim alan verimini düşürmektedir. Ürünler uygun bir ekim nöbetine göre yetiştirildiklerinde verim % 10-15 daha fazla olmaktadır. Ekim nöbetinde yer alan farklı bitkiler yetiştirme süresindeki işgücünün bir düzeye dağılmasını sağlar. Ekim nöbeti işgücünden en ekonomik biçimde faydalanmayı sağlar. Bitkisel üretim doğal çevre koşullarının etkisi altında olduğundan üretici, doğal koşulların el verdiği oranlarda işgücü ve sermayesini üretime dönüştürülebilir. Ürünlerin fizyolojik olgunluk safhasına geldiklerinde hasat edilmesi gerekmektedir. Herhangi bir ürünün ya zamanından önce ve erken ya da zamanından sonra ve geç hasat edilmesi onun kalitesinde ve miktarında çok önemli farklılıklar meydana getirir. Meydana gelen bu farklılıklar üreticinin ya da tüketicinin aleyhine olabilir. Bunu engellemek için ürün tam olgunluk zamanında toplanmalıdır (Hekimoğlu ve Altındağ, 2006: 21-22).

Organik tarımın ikinci istihdam alanı, danışmanlık hizmetidir. Çiftçilerin uygulamaları yaparken danışmanlığa ihtiyacı olacaktır. Başta zirai danışmanlar, gıda ve ziraat mühendisleri organik tarım sektöründeki insan kaynağı ihtiyaçlarını oluşturmaktadır. Prof. Dr. Ahmet Altındişli, önceki yıllarda yanlış politikalar nedeniyle tarım sektörünün talebinden fazla ziraat fakültesi açıldığını ve ihtiyaçtan fazla öğrencinin ziraat fakültelerine alındığını belirtiyor ve ekliyor: "Bu sebeptendir ki mezuniyet sonrası işsiz ziraat mühendislerinin sayısı artmıştır. Ülkemizde organik tarımın giderek artması sektörde istihdam edilecek kişi sayısını arttıracığından organik tarımla birlikte yetişmiş işgücüne sahip olan talep de artacaktır" (http://www.egeekonomisi.com/forum_mesajlar.php?kat=2&kon=78).

Organik tarım sadece tarlada değil sertifikasyon süreçleri ve pazarlamanın yapılması gibi alanlarda da istihdam yaratmaktadır. İç pazarlarda çeşitlilik yaratacaktır. Organik ürünler şuan sadece süpermarket köşelerindeyken, organik tarımdaki artışla beraber özelleşmiş pazarlar ve manavlar oluşacaktır. Bu noktada klasik mesleki bilgilerin ötesinde bir vizyona sahip olan ziraat mühendisleri, yüksekokul mezunları ve pazarlamacılar da değer kazanmaktadır. Bu durum da yeni istihdam alanı yaratacaktır (Rende, 2012: 52).

Ayrıca Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği'nin 2004 yılında hayata geçirdiği Tarım Turizm Bilgi ve Tecrübe Takası (TaTuTa) projesi organik tarım yapan çiftçileri turizm faaliyetleriyle daha aktif hale getirerek maddi ve manevi anlamda desteklemeyi amaçlamaktadır. TaTuTa projesiyle ziyaretçiler yerel halka ve yerele mali katkı getirmektedir. Amacı ekolojik kırsal turizm, doğayı koruma, kırsal kalkınma ve ek gelir sağlamaktır. TaTuTa projesi; bazı organik üreticiler, bu ürünlerin tüccarları, danışmanlar, devlet enstitüleri ve yerel otoriteler tarafından desteklenmektedir. Projenin önemli getirileri şu şekildedir: Sosyal etkileşim, doğayla uyumlu yaşam biçimleri ve doğanın korunması için eğitim ve bilinç oluşturma, ek gelir, alternatif pazar sağlamaktır (Rende, 2012: 43). Ayrıca bu proje organik tarım hakkında bilgisini geliştirme, kırsal kültür üzerine deneyim kazanma imkânına sahip olmayı düşünenlere önemli fırsatlar sunmaktadır.

Organik tarımın güçlü yönleri nüfus fazlasını kırsalda tutarak kırsalda kalkınma etkisinin artırılması, bölgeler arasında gözlenen gelişmişlik farkının azaltılmasına yönelik faaliyetleri teşvik etmesi, Türkiye'de hala var olan zengin biyolojik çeşitliliğin ve doğal kaynaklara uygunluğu nedeniyle organik tarımın desteklenmesinin verimliliğin artışına bağlı olarak da gelir ve ücret artışına katkı sağlamasıdır. Organik tarımın zayıf yönleri ise çiftçiliğin

köylükle eşleştirilmesi ve genelde eğitim seviyesinin düşük olması, çiftçiler arasındaki örgütlenmenin yetersizliği, süreç içinde ara teknik elemanların yetersiz kalışıdır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dünya nüfusundaki hızlı artış karşısında tarım sektörü gelir sağlayıcı faaliyet olmanın ötesinde aç kalmayı önleyen, insan yaşamını garantiye alan önemli bir uğraş alanıdır. Tarımın önemi geçmişten günümüze giderek artmış ve bu gelişime paralel olarak tarımsal alanda uygulanan politikalarda da zaman içinde değişiklikler yaşanmıştır. Geçtiğimiz yüzyılda yaşanan savaşlar ve sonrasında ortaya çıkan açlık sorunu, insanlığın tarımsal faaliyetlerini ve beklentilerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu aşamada, tarımsal politikaların ana hedefi, verimliliği artırmak, insanların gıda ihtiyaçlarını karşılamak ve tarımla uğraşanların gelir düzeyini yükseltmektir.

Tarımda kullanılan birtakım yanlış teknikler ve uygulamalar çevredeki bitki ve hayvanlarla birlikte insan hayatını da tehdit etmektedir. Günümüzde insan sağlığını olumsuz etkileyen özellikle kanser vakalarındaki artış gibi sorunların ortaya çıkmasında çevresel faktörler ve sağlıksız gıda tüketimi etken olmaktadır.

Küresel ısınma ve dolayısıyla iklim değişikliğinin endişe verici boyutlara ulaşmasında, tarımdaki yanlış uygulamaların da (yanlış ve hatalı ilaçlama, gübreleme, sulama,..vb) etkisi büyüktür. Doğadaki yaşamı tehdit eden bu durumlar karşısında dünyada çok sayıda toplantı gerçekleştirilmekte ve bu sorunların çözülmesi için uluslararası işbirliğinin sağlanmasına ve geliştirilmesine çabalanmaktadır. Çünkü dünya, canlıların ortak yaşam alanıdır ve alınacak tedbirlerin küresel düzeyde olması şarttır.

Kimyasal ilaçlar ve gübrenin kullanımını yasaklayan organik tarım tekniği, geleneksel tarım yöntemleri sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden tesis etmeye yönelik bir sistemi ifade etmektedir. Başka bir deyişle organik tarım, organik ve yeşil gübreleme, kompost, münavebe, toprağın muhafazası, bitkinin direncinin artırılması, biyolojik pest kontrol, parazit ve predatörlerden yararlanmayı tavsiye eden, bütün bu olanakların kapalı bir sistemde oluşturulmasını talep eden, aynı zamanda, üretimde miktar artışı ile ürünün kalitesini amaçlayan alternatif bir tarım yöntemi olarak nitelendirilmektedir. Organik üretimdeki temel amaç; toprak, su ve havayı kirletmeden çevre, bitki, hayvan ve insan sağlığının korunmasıdır.

Gelişmiş ülkelerde tüketicilerin insan ve çevre sağlığına olan duyarlılığı, konvansiyonel tarımdan organik tarıma geçişin en önemli unsurudur. Artan çevre duyarlılığı, gıda maddeleri üretiminin miktar ve kalitesi yanında, tüketici sağlığı yönünden de değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmış ve böylece organik ürünlerin üretimi ve ticareti büyük önem kazanmıştır.

Gıda üretimi ve güvenliği başlıkları altında dünya üzerinde özellikle Birleşmiş Milletler çatısı altında başlayan çözüm arayışları ve politika üretme çalışmaları çeşitli ulusal ve uluslararası aktivitelerle desteklenmektedir. Bu desteklerin arttırılmasında başta hükümetler olmak üzere, kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları sorumluluk alarak, konunun önemine dikkat çekmelidirler.

Zengin biyolojik çeşitlilik, hastalık ve zararlılara dayanıklı bitki çeşitleri ve düşük kimyasal girdi kullanım düzeyi geliştirmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de organik tarımın gelişmesi için başlıca avantajlar arasında yer almaktadır. Türkiye dört mevsimin aynı anda yaşanabildiği bir ülke olarak yıl boyunca her türlü tarımsal üretimi yapma potansiyeline sahiptir. Üstelik Türkiye’nin tarımsal üretim sistemi çok geniş bir alana yayılmıştır ve sanayileşmiş ülkelerle karşılaştırıldığında tarımda birim alana kimyasal girdi kullanım oranı çok düşüktür. Türkiye’deki tarım alanları incelendiğinde yoğun kimyasal kirlilik bulunmamaktadır. Bu durumda Türkiye birçok gelişmiş ülkenin sorunu olan yoğun kimyasal girdili tarımın yarattığı çevre sorunlarından sakınabilecektir.

Organik tarımın en önemli hedefi insan sağlığının korunması olduğundan üretimin gerçek anlamda organik yöntemlerle yapıldığının bilinmesi için kontrol işlemleri şarttır. Kontrol işlemleri ürünün üretilmesi, işlenmesi ve depolanması gibi her aşamada yetkili sertifikalandırma kuruluşları tarafından yapılmalıdır.

Türkiye’nin organik tarım ürünleri ihracatının giderek artmasına rağmen, dünya organik tarım ve gıda pazarındaki payı çok düşüktür. Özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerindeki organik tarım ve gıda ürünleri arzı, bu pazarlardaki talep artışını karşılayamamaktadır. Bu yüzden bu pazarlar potansiyel olarak Türkiye gibi ekolojisi ve altyapısı organik tarımsal üretim ve ihracatına uygun geliştirmekte olan ülkeler için iyi bir fırsat sunmaktadır. Maalesef Türkiye’nin halen büyük ölçüde hammadde halinde işlenmeden ihraç

ettiği, kurutulmuş meyve, fındık, fıstık ve tarla bitkileri gibi organik ürünler, potansiyel ihrac gelirlerindeki kayıp anlamına gelmektedir.

Türkiye'deki organik iç pazarın yapısı diğer ülkelerle kıyaslandığında henüz çok yeni olduğu görülmektedir ve yıllık gelişme hızı da çok düşüktür. Bu ise organik ürünler hakkında tüketici farkındalığının sınırlılığı, teşvik çalışmalarının azlığı, altyapı yetersizliği, mevzuat ile ilgili sorunlar ve görece yüksek fiyatlar nedeniyle karşımıza çıkmaktadır. Bu sınırlılıkların yanı sıra, kamunun organik tarımı desteklemeye yönelik mali desteklerinin yetersizliği ve geçiş sürecini teşvik etmek için desteğinin bulunmaması, yetersiz çiftçi eğitim ve tüketici bilinçlendirme çalışmaları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının yerel nitelikteki sınırlı çalışmaları nedeniyle Türkiye'de organik tarım ve gıda pazarı istenilen ve hedeflenen düzeye gelmekten uzaktır.

Türkiye'de iç pazarın gelişimini sağlamak üzere tüketiciler organik tarım ürünleri ile ilgili bilgilendirilmeli, organik tarım ürünlerinde çeşitlilik sağlanmalı, organik tarım ürünlerinin üretimi artırılarak sağlanacak rekabet ile fiyatlar düşürülmeli, tüketicilerin satın alma davranışları araştırılarak organik tarım ürünlerine etkin pazarlama bileşenleri yardımıyla yönelmeleri sağlanmalı, dağıtım kanalları güçlendirilip piyasada rahatlıkla istenilen ürünlerin bulunması sağlanmalıdır.

Türkiye'de organik gıda iç pazar talebinin düşük olma sebeplerinden birisi de organik tarım üretiminin yalnızca yurt dışı pazarlar hedeflenerek planlanmasıdır. Nitekim, Türkiye'de organik tarım Avrupa ülkelerinin talepleri doğrultusunda başlamıştır. Dünya geneline bakıldığında organik ürün üretiminin %90'ı Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler tarafından yapılmakta olup dış pazarlara sunulmaktadır. Gelişmiş ülkeler ise, gelişmekte olan ülkeler tarafından üretilen organik tarım ürünlerinin alıcısı konumundadır. Yalnızca dış satım hedeflenerek plan yapılması yerine tüketici bilinci artırılıp iç pazarlara yoğunlaşırsa, günümüzde giderek önem kazanan organik gıdaların Türkiye'de de önemli bir iç pazara sahip olacağını söylemek mümkündür.

İstihdam açısından değerlendirildiğinde, iş gücünün çoğunluğunun tarım endüstrisinde çalıştığı ve kırsal kesimde yaşadığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, genç ve dinamik bir nüfus karakterine sahip Türkiye'nin iş gücü yapısının yaklaşık %35'i doğrudan tarım sektöründe çalışmaktadır. Organik tarım, konvansiyonel tarıma göre 1.8 oranında daha

fazla emek yoğun niteliktedir. Organik tarımın nitelikli olmayan emek yoğun işgücüne ihtiyacı vardır ve üretim sürecinde emek maliyeti önemli bir girdidir. Gelişmiş ülkelerde emek kıt faktördür ve emeğin fiyatı olan ücret yüksektir. Türkiye’de ise AB ve ABD ile mukayese edildiğinde emek bol ve dolayısıyla ucuzdur. Ayrıca Türkiye’de tarımdaki nüfus oranı yüksek ve işsizlik yaygın bir olgudur. Bu perspektiften bakıldığında AB ve ABD’de organik tarım yaygınlaştıkça sanayi sektöründen tarım sektörüne işgücü aktarmak gerekecektir ki bu son derece zor bir durumdur. Oysa Türkiye’de ücretler hem düşük hem de kırsal alanda yüksek bir nüfus bulunduğundan organik tarım uygulamaları yaygınlaştıkça Türkiye lehine rekabet avantajı gelişecektir.

Kadınlar tarımsal üretimin her aşamasına katılmaktadırlar. Diğer bir deyişle, kadın farklı derecelerde de olsa toprak hazırlama, gübreleme, ekim, ürün toplama, depolama, ve ürün işleme gibi farklı alanlarda yer almaktadır. Özellikle emek yoğun ürün toplama ve çapalama süreçlerinde güvenilir ve kolay denetlenir kadın işgücünün, başarının kilit noktası olduğu açıktır.

Kırsal alanlarda çiftçiler yüksek maliyetli girdileri olan tarımsal üretim yerine devlet destekleri ile organik üretime geçtiklerinde, geçiş dönemi zorluklarını atlattıktan sonra kapalı sistem üretim yapacak ve girdi bakımından dışarıya bağımlı olmayacaklardır. Bu sayede, çiftçiler çok da yabancı olmadıkları doğal kaynaklı üretime yeniden geçiş yapacaklar ve hem maliyet düşüşü hem de gelir artışı elde edeceklerdir. Bu da kentsel alanlara göçü azaltacak ve kırsal alanlarda istihdamı artıracaktır. Bu sebeple ülke genelinde organik tarıma geçişte çiftçilere gerekli destekler sağlanmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Ağaoğlu, Y. Sabit ve diğerleri (2005), “Yirmi birinci Yüzyıl Başlarında Türkiye Tarımının Vizyon ve Misyonu”, [www.zmo.org.tr/resimler/ekler/d8d5260c8131ca_7_ek.pdf?](http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/d8d5260c8131ca_7_ek.pdf?tipi) tipi, (02.03.2013).
- Akbaytürk, A. ve diğerleri (2002), **Organik Tarımda Yasal Uygulamalar**, İzmir: Emre Basımevi.
- Akkaya, Fatma ve diğerleri (2001), “Türkiye’de Ekolojik (Organik) Ürün Üretimi ve Pazarlanması”, **Türkiye 2. Ekolojik Tarım Sempozyumu**, 14-16 Kasım 2001, Antalya, 410-425.
- Aksoy, U. (2001), “Ekolojik Tarım: Genel Bir Bakış”, **Türkiye 2. Ekolojik Tarım Sempozyumu**, Ankara: NAR-SER ve ETO. TKB Tarım 2000 Vakfı Yayınları, 3-10.
- Aksoy, U. ve diğerleri (2002), **Ekolojik Tarımın Tarihçesi ve Gelişimi, Organik Tarım**, İzmir: Emre Basımevi.
- Aktar, Cengiz ve Ananias, Victor (2005), “Yeni Bir Ulusal Politika: Ekolojik Tarım”, **İşletme ve Finans Dergisi**, 229, 26-32.
- Alancıoğlu, Erdal ve Utlı, Selen (2012), “İstihdam ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 9(2), 189-206.
- Atay, Arca ve Erteğün Sarı (2005), **Organik Tarıma Başlarken**, Bursa: Bursa Ticaret Odası Yayınları.
- Atlı, S. (2006), “Türkiye’de Organik Tarım ve Uygulamaları” İ.H. Eraslan ve F.Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (711-728), İstanbul: URAK Yayınları.
- Aydın, Bahar (2012), **Küreselleşme Sürecinde Tarımsal Yapıdaki Dönüşümler, Organik Tarım ve Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ayan, R. ve Bayturan, N. (2002), **Ekolojik Tarımda Kontrol- Sertifikasyon Sistemi ve Karşılaşılan Sorunlar**, İzmir: Emre Basımevi.
- Ayla, Dilara (2011), **Türkiye’de Organik Tarım**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aysu, Abdullah (2006), **Avrupa Birliği ve Tarım**, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Babadoğan, Gülay ve Koç, Dilek (2005), **Organik Tarım Ürünleri Dış Pazar Araştırması**, Ankara: İGEME Yayınları.
- Babaoğlu, M. (2006), “Dünya’da Organik Tarım Uygulamaları”, İ.H. Eraslan ve F.Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (681-701), İstanbul: URAK Yayınları.
- Başarır A. ve Çetin A. (2006), “Organik Tarım ve Kırsal Kalkınma”, İ.H. Eraslan ve F.Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (442-451), İstanbul: URAK Yayınları.
- Bayraç, Naci ve Yenilmez, Füsün (2006), Tarım sektörünün Yapısal Analizi ve Avrupa Ortak Tarım Politikası, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=606, (10.06.2013).
- Bulut, Yakup ve Birgili, Berrak (2006), “Organik Tarım Uygulamalarında Kamu Yönetiminin Rolü ve Önemi: Dünya, Avrupa ve Türkiye, Avrupa Birliğinde Organik Tarım Uygulamaları”, İ.H. Eraslan ve F. Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (961-979), İstanbul: URAK Yayınları.
- Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (2005), **Organik Tarıma Başlarken**, <http://www.btso.org.tr/databank/publication/organiktarim.pdf>. (12.03.2013).
- Candemir, Murat (2006), “GAP Bölgesi Organik Tarım Çalışmaları: Uygulama Örnekleri, Uygun Havzalar ve Bölgeler, Potansiyel Sahalar”, İ.H. Eraslan ve F. Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (725-740), İstanbul: URAK Yayınları.
- Çağdaş, E. (2003), **Türkiye’de Ekolojik Tarım Ürünlerinin Pazarlanması ve Rapunzel Limited Şirketi’nde Yapılan Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çelik, Y. ve Bilgiç, A. (2003), “Dünyada ve Türkiye’de Organik Tarımın Mevcut Durumu ve Gelişimi”, **Türk-Koop Dergisi**, 25, 12-20.
- Çetin, E. Nükhet (2005), **Dünyada ve Türkiye’de Organik Tarım Ürünleri Dış Ticaretive Türkiye’nin AB’ye Uyumu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Aklan ve Gül, Umut (2004), “Organik Tarım”, **Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Dergisi**, ISSN:1303-8346, 3(5), 1-4.
- Demirer, F.Ç, (2002), **Organik Tarım Üretiminin Türkiye’deki Gelişim Sürecinin İşletmeler Bazında İncelenmesi ve İhracat Performanslarının Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demiryürek, Kürşat (2004), “Dünya’da ve Türkiye’de Organik Tarım”, **Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 8 (3-4), 63-71.
- _____ (2009), “Dünya ve Türkiye’de Organik Tarımın Yayılması ve Benimsenmesi”, **Standard Ekonomik ve Teknik Dergi**, 567(48), 32-35.
- _____ (2011), “Organik Tarım Kavramı ve Organik Tarımın Dünya ve Türkiye’deki Durumu”, **Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi** 28(1), 27-36.
- Demiryürek, Kürşat ve Bozoğlu, Mehmet (2007), “Türkiye’nin Avrupa Birliği Organik Tarım Politikasına Uyumu” **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, (3), 316-321.
- Deniz, Esmâ (2009), **Organik Tarım Sektör Raporu**, Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz.
- DPT (2004), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, **Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: DPT Yayınları.
- Er, Celal (2002), “Organik Tarım Bir Lüks Müdüğü?”, **Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Türk Tarım Dergisi**, (145), 1-55.
- _____ (2009), **Organik Tarım Bakımından Türkiye’nin Potansiyeli, Bugünkü Durumu ve Geleceği**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası (İTO) Yayınları.
- Er, Celal ve Başalma, Dilek (2008), **Organik Tarımdaki Gelişmeler**, İstanbul: Nobel Yayınları.

- Erdal, Güven (2001), **Türk Tarım Politikası: Yapısal Sorunlar ve AB'ye Uyum, Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi**, Ankara: Konrad Adenauer Vakfı Yayınları.
- Ergin, Gürol ve Eyicil, Zehra (2006), **Türkiye Tarımı 2000**, http://www.zmo.org.tr/odamiz/ana_hatlarıyla_turkiye_tarimi.php, (02.10.2012).
- Erkan, Onur ve Gültekin, Ufuk (2006), “Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Çalışmaları: Uygulama Örnekleri, Uygun Havzalar ve Bölgeler, Potansiyel Sahalar”, **İ.H. Eraslan ve F.Selli (der.). Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler Ve Uygulamalar**, içinde (837-846), İstanbul: URAK Yayınları.
- Evrensel, Türkan (2001), “Çevresel Kirlenme ve Kanser İlişkileri”, **Organik Tarım ve Sağlık İlişkileri Panel Kitabı**, Ankara: Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını.
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2011), **Türkiye Organik Tarım Stratejik Plan 2012-2016**. [http://www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/turkiye_organik_tarim_stratejik_plani_\(2012-2016\).pdf](http://www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/turkiye_organik_tarim_stratejik_plani_(2012-2016).pdf), (06.09.2013).
- Gökçe, Hatice (2008), **İzmir’de Ekolojik Tarımsal Ürünler Yetiştiriciliği ve Bu Ürünlerin Hedef Pazar Olarak Almanya’da Pazarlanması Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökçe, O. (2001), Ekolojik Tarımın Ekonomik Analizi. **Türkiye 1. Ekolojik Tarım Sempozyumu**, İzmir: Tibyan Yayıncılık.
- Gökçe, Osman ve Bektaş, Zerrin Kenanoğlu (2006), “Ege Bölgesi Organik Tarım Çalışmaları: Uygulama Örnekleri, Uygun Havzalar ve Bölgeler, Potansiyel Sahalar”, **İ.H. Eraslan ve F.Selli (der.) Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (815-830), İstanbul: URAK Yayınları.
- Gök, Seçil Adalet (2008), **Genişleyen Avrupa Birliği Pazarında Türkiye’nin Organik Tarım Ürünleri Ticareti Açısından Değerlendirilmesi**, AB Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Gündüz, A. ve Kaya, Mehmet (2007), “Avrupa Birliği Tarım Politikası ve Türkiye’de Organik Tarımın Geliştirilmesi Üzerine Olası Etkisi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 6 (21), 305-330.

Güzel, Tülay (2001), **Dünya’da ve Türkiye’de Ekolojik Tarım Ürünleri Üretimi ve İhracatı Geliştirme Olanakları**, İstanbul: İTO Yayınları.

_____ (2002), **Almanya Organik Tarım Ürünleri Sektörü ve İhracat Olanakları**, İstanbul: İTO Yayınları.

Hatunoğlu Durmaz, Dursun (2010), **Türkiye ve Dünya’da Organik Tarımın Ekonomik Boyutu: Organik Tarımın Adana İli Ekonomisindeki Yeri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hekimoğlu, Burhan ve Altındeğer, Mustafa (2006), **Organik Tarım ve Bitki Koruma Açısından Organik Tarımda Kullanılacak Yöntemler**, Samsun: Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü.

İnan, Hakkı ve diğerleri (2003), **Gelişmiş Ülkelerde Tarım Piyasalarının Organizasyonu**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.

İSO (2011), **Dünya Ekonomisi Bülteni**, İstanbul Sanayi Odası Araştırma Şubesi.

_____ (2013), **Ekonomi Bülteni**, İstanbul Sanayi Odası Araştırma Şubesi.

İpek, Selçuk ve Çil, Güzide Yaşar (2010), “Uluslararası Ticari Boyutuyla Organik Tarım ve Devlet Destekleri”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 5(1), 135-162.

İTO (2006), **Organik Tarım Analizi ve AB Pazarı Fırsatı**, No: 2006-12, İstanbul: İTO Yayınları.

_____ (2009), **Organik Tarım Bakımından Türkiye’nin Potansiyeli, Bugünkü Durumu ve Geleceği**, No:2009-3 İstanbul: İTO Yayınları.

Karakayalı, Hüseyin (2003), **Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değişimi**, İzmir: Güleç Matbaacılık.

Karlık, Rıdvan (2002), **Türkiye Ekonomisi / Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Kantar, Faik ve diğerleri (2006), “Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Çalışmaları: Uygulama Örnekleri, Uygun Havzalar ve Bölgeler, Potansiyel Sahalar” İ.H. Eraslan ve F. Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (741-765), İstanbul: URAK Yayınları,

- Kılıç, İlker ve Bor, Özgür (2009), “Sözleşmeli Tarım, Devlet ve Hukuk”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2010(86), 102-120
- Kırmacı, M.V. (2003), **Dış Ticarete Organik Tarımın Stratejik Yerinin İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıymaz, Taylan (2000), **Avrupa Birliği’nde Ve Türkiye’de Temel Ürünlerde (Hububat, Şeker ve Süt) Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları Ve Bunların Ham Madde Temini Açısından Gıda Sanayine Etkileri**, Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Tarım Dairesi Uzmanlık Tezi, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- Kızılaslan, Halil ve Olgun, Ahmet (2012), “Türkiye’de Organik Tarım ve Organik Tarıma Verilen Desteklemeler”, **GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi**, 29(1), 1-12.
- Kurt, Zeliha (2006), **Organik Tarım Ürünleri Pazarlaması ve Uygulamaları**, <http://www.belgeler.com/blg/s4d/organik-tarim-urunleri-pazarlamasi-veuygulamalar-marketing-of-the-organic-agriculture-products-and-applications> (17.12.2012).
- Kurt, Urhan; Uzun, Sezgün ve Karadeniz, Turan (2006), “Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Çalışmaları: Uygulama Örnekleri, Uygun Havzalar ve Bölgeler, Potansiyel Sahalar”, İ.H. Eraslan ve F.Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (782-796), İstanbul: URAK Yayınları.
- Kurtar, Ertan Sait ve Ayan, Ali Kemal (2004), “Organik Tarım ve Türkiye’deki Durumu”, **OMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi**, 19(1), 56-64.
- Lotter, W. Donald (2003), “Organic Agriculture”, **Journal of Sustainable Agriculture**, 21 (4), 59-128.
- Maliye Bakanlığı (2011), **Yıllık Ekonomik Rapor 2011**, <http://www.maliye.gov.tr/YillikEkonomikRapor/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%202011.pdf>, (09.09.2013).
- Marangoz, Mehmet (2008), **Organik Ürünlerin Pazarlanması**, Bursa: Ekin Kitabevi.
- MEB (2007), “Bahçecilik Mücadele Yöntemleri”, **Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi** http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/bahcecilik/moduller/mucadele_yontemleri.pdf. (10.01.2013).

Mucuk, İ. (2007), **Pazarlama İlkeleri**, Bursa: Ekin Yayınevi.

Nasır, Aslıhan ve Kımiloğlu, Hande (2006), “Organik Tarım Ürünlerinin Ekonomik Boyutu ve Pazarlanması”, İ.H. Eraslan ve F.Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (410-438), İstanbul: URAK Yayınları.

Oktay, Nüvit (2005), **Dış Ticarete Giriş**, Yayın No:1624, Eskişehir: TC Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Olhan, Emine (2011), **Türkiye’de Kırsal İstihdamın Yapısı**, FAO Türkiye Temsilciliği.

Olhan, Emine ve Ataseven Yener (2006), “Orta Anadolu Bölgesi Organik Tarım Çalışmaları: Uygulama Örnekleri, Uygun Havzalar ve Bölgeler, Potansiyel Sahalar”, İ.H. Eraslan ve F. Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (798-816), İstanbul: URAK Yayınları.

Orak, Adnan ve Arın, Levent (2006), “Trakya Bölgesi Organik Tarım Çalışmaları: Uygulama Örnekleri, Uygun Havzalar ve Bölgeler, Potansiyel Sahalar”, İ.H. Eraslan ve F. Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (769-780), İstanbul: URAK Yayınları.

Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2010).

Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2012).

Özaslan, Mehmet (2006), “Organik Tarımın Sosyal Hayata ve Biyolojik Çeşitliliğe Katkısı”, İ.H. Eraslan ve F. Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, İstanbul: URAK Yayınları, 57-71.

Özgüven, Mehmet Metin ve diğerleri (2010), Türkiye’nin Tarımsal Yapısı ve Mekanizasyon Durumu, **GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi**, 27(2), 89-100.

Özkaya Tayfunve diğerleri (2001), **Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları Dünü-Bugünü-Geleceği**, Ankara: TÜSES Yayınları.

Pezikoğlu, F. (2004), **Organik (Ekolojik, Biyolojik) Tarımda Arz, Talep ve Pazarlama**, Yalova: Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü.

- Polat T., Yavuzer, G. ve Yavuzer, Ü. (2006), “Genel Olarak Organik Tarım ve Yöntemi” İ.H. Eraslan ve F. Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (645-671), İstanbul: URAK Yayınları.
- Rende, Süheyla (2012), **Organik Tarımın Türkiye Turizm Ekonomisinde Olası Payı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sakarya, Sema (2006), “Sürdürülebilir Rekabet Avantajı”, İ.H. Eraslan ve F. Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, İstanbul: URAK Yayınları, 854-861.
- Sayın, Cengiz (2002), “Avrupa Birliği’nde Organik Tarıma Yönelik Politikalar”, **Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 15(2), 31-38.
- Sertoğlu, Kamil (2009), **Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecinin Türkiye’nin Tarım Politikalarına Olası Etkileri ve Organik Tarımın Stratejik Önemi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soyak, Münevver (1996), “Rant Arama:Türk Tarım Sektöründe Destekleme Politikaları Yoluyla Aktarılan Rantlar Üzerine Bir İnceleme”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, 23(7), 87-112.
- Şahin, A. (2004), Tarım Ürünlerinin Ambalajlanmasında ve Etiketlenmesinde Avrupa Birliği Gıda Standartlarına Uyum Çalışmalarının Bakliyat-Hububat ve Yaş Meyve- Sebze Sektörlerinde İncelenmesi (Adana ve Mersin Odaklı Bir Çalışma), **9. Ulusal Pazarlama Kongresi**. Ankara.
- TC Tarım Bakanlığı (2008), Organik Tarım Kanunu.
- TOBB, (2011), **Ekonomik Rapor 2010**, www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomik%20rapor.pdf. (10.02.2013).
- Turhan, Şule (2005), “Tarımda Sürdürülebilirlik ve Organik Tarım”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 11(1), 13-24.
- TÜİK (2010), Türkiye İstatistikleri, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Türk, Rahmi (2006), “Organik Tarımda Hasat, Depolama, Ambalajlama ve Taşıma”. İ.H. Eraslan ve F. Selli (der.) **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, içinde (380-408), İstanbul: URAK Yayınları.

Türkekul Berna (2006), **Türkiye’de Makroekonomik Değişkenlerin Tarım Sektörüne Kısa ve Uzun Dönem Etkileri Üzerine bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Türköz, T. U. (2002), **Ekolojik Tarım Ürünleri Pazarlaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜSİAD (2003), **AB’ye Uyum Sürecinde Türk Tarım Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri, TÜSİAD Görüşleri Dizisi**, İstanbul: TÜSİAD Bankacılık ve Sanayi İşleri Komisyonu Yayınları.

URL, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-gida-ve-tarim-orgutu-_fao_.tr.mfa, (11.05.2011).

URL, Dünyada Organik Tarım, www.egelihracatcilar.com (11.10.2009).

URL, Ekolojik Tarımda Bitki Koruma Yöntemleri, http://www.bugday.org/portal/haber_detay.php?hid=827 (02.03.2012).

URL, Gıda Etiketleme Komitesi, www.codexalimentarius.net (12.02.2012).

URL, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, <http://www.tarim.gov.tr> (12.03.2013).

URL, Haber Bülteni, www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8626, (15.11.2012).

URL, 2011 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110224-5-1.pdf>, (12.03.2013).

URL, Organik Tarım, <http://www.orguder.org.tr/turkiyede.html> (12.04.2013).

URL, Organik Tarım Birimlerinin Görev ve Yetkileri Genelgesi, <http://organik.tarim.gov.tr/sayfam.asp?sid=40&pid=40&ld=OTB%20G%F6rev%20ve%20Yetkileri%20Genelgesi>, (12.03.2013).

URL, Organik Tarım ve İyi Tarım Desteği, <http://www.taryat.gov.tr/index.php/en/2012-08-10-16-47-43>, (02.05.2013).

URL, Sürdürülebilir Kalkınma için Organik Tarım, Datassist Dünya Gazetesi, <http://www.datassist.com.tr/blok/94-/surdurulebilir-kalkinma-icin-organik-tarim.htm>. (12.02.2013).

URL, Türkiye’de Organik Tarım, <http://www.eto.org.tr/page-id=41> (11.03.2013).

URL, Bilgiler- Veriler: Organik Tarım <http://www.tugem.gov.tr/UploadDocument/D20090908114258.27543.html>, (10.05.2012).

URL, Uluslararası Ticaret Merkezi, www.intracen.org (12.02.2013),

Usal, Gülcan (2006), **Toros Dağ Köylerinde Organik Tarım Yoluyla Üretici Gelirlerini Arttırma Olanakları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Uzun, Fatma (2006), **Organik Tarım Üretim ve İhracatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yalçinkaya, Neslihan ve diğerleri (2006), “Avrupa Birliğine Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi” **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 13(2), 97-118.

Yavuzer, Gülşah; Tahir Polat ve Ümit Yavuzer (2006), “Genel Olarak Organik Tarım ve Yöntemi”, İ. Hakkı Eraslan ve Ferhat Selli (Ed.), **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörel Starteçiler Ve Uygulamalar**, içinde (140-158), İstanbul: URAK Yayınları.

Yıldız, Dilek (2009), **AB-Türkiye Tarım Politikalarının Uyumlaştırılması ve Organik Tarım**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yurttagül, Mine (2001), “Besinlerdeki Tarım İlacı Kalıntıları”, **Organik Tarım ve Sağlık İlişkileri Panel Kitabı**, Ankara: Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı (ÇESAV) Yayınları.

www.fibl.org (20.08.2012).

www.egeekonomisi.com/forum_mesajlar.php?kat=2&kon=78, (11.03.2013).

www.tuik.gov.tr (03.04.2012).

http://organik.tarim.gov.tr/resimler/ulusal_eylem.pdf (05.10.2012).

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.?tb_Id=55&ust_id=16 (12.05.2012).

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Nilüfer YOLCU

Doğum Yeri: TRABZON/ Vakfikebir

Doğum Tarihi: 09.10.1985

Medeni Hali: Bekâr

Yabancı Dili: İngilizce

Eğitim Durumu

Lise: Trabzon Atatürk Lisesi (YDA)

Lisans: İnönü Üniversitesi İİBF Fakültesi Kamu Yönetimi

Yüksek Lisans: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı (tez aşaması)